

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

**Καινοτομία
και Επιχειρηματικότητα
στον Τουρισμό**

Φιλοξενία • Τουριστικός προορισμός • Ευεξία και Υγεία

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**«ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ»**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

ΜΑΡΓΑΡΙΤΙΔΗ ΣΟΦΙΑ

A.M. 19022

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΥ ΕΥΘΥΜΙΑ

ΑΘΗΝΑ

2021

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ,
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ &
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ»**

Τίτλος εργασίας

**ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ**

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής συμπεριλαμβανομένου και του Εισηγητή

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική Επιτροπή:

Α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΑΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
	Ευθυμία Σαραντάκου	Επίκουρη Καθηγήτρια	
	Πολυξένη Μοίρα	Καθηγήτρια	
	Άννα Κυριακάκη	Επίκουρη Καθηγήτρια	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

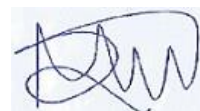
Ο/η κάτωθι υπογεγραμμένος/η Μαργαριτίδη Σοφία του Σταύρου, με αριθμό μητρώου 19022 φοιτητής/τρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα στον Τουρισμό» του Τμήματος Διοίκησης Τουρισμού της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών & Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι..... και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Ο/Η Δηλών/ούσα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κα Σαραντάκου Ευθυμία για την πολύτιμη βοήθεια της και τις χρήσιμες συμβουλές της καθ' όλη την διάρκεια συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Γραμματεία του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα στον Τουρισμό» για την βοηθητική της καθοδήγηση κάθε φορά που χρειάστηκα πληροφορίες σχετικά με την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου που με στήριξε στην απόφαση και την προσπάθεια μου να ολοκληρώσω τις μεταπτυχιακές μου σπουδές και να φέρω εις πέρας την διπλωματική μου εργασία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	8
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	9
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	10
ABSTRACT.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	15
1.1.ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	16
1.2.Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ .	18
1.3.Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	22
1.4.Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	30
2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	31
2.2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΜΕΑ	34
2.3. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	36
2.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ.....	43
3.1. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ: ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ.....	44
3.2. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΩΝ ΠΟΛΕΩΝ	47
3.3.ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	51
3.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ .	54
3.5. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΕΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ	63
Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ	69

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ	72
4.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ	73
4.2. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	77
4.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	80
4.4 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	83
4.5. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΜΜ	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ	93
5.1.ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΡΩΜΗ	94
5.2. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	98
5.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	101
5.4 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	103
5.5. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΜΜ	106
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΡΩΜΗΣ	110
6.1.Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.	111
6.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ-ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΩΣΤΕ ΕΝΑΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΝΑ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΣ.....	112
6.3.ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.	114

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	123
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	124

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πίνακας 1: Πολιτιστικός τουρισμός και διεθνείς αφίξεις

Πίνακας 2: Μεγέθη πολιτιστικού τουρισμού στην Ευρώπη

Πίνακας 3: Λόγοι πραγματοποίησης ταξιδιού για τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πίνακας 4: Παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή του τουριστικού προορισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πίνακας 5: Συχνότητα εμποδίων ανά κατηγορία αναπηρίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Πίνακας 6: Προσβάσιμες πόλεις και κριτήρια προσβασιμότητας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Πίνακας 7: Αφίξεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα

Πίνακας 8: Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα

Πίνακας 9: Ξενοδοχειακό Δυναμικό

Πίνακας 10: Κίνηση μουσείων και αρχαιολογικών χώρων (Ιανουάριος 2015-Ιούνιος 2020)

Πίνακας 11: Επισκεψιμότητα μουσείων, Ιούνιος 2020

Πίνακας 12: Επισκεψιμότητα αρχαιολογικών χώρων, Ιούνιος 2020

Πίνακας 13: Επισκέπτες μουσείων (2018,2019, Ιανουάριος-Ιούνιος 2019,2020)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Πίνακας 14: Αριθμός καταχωρήσεων της Airbnb της Ρώμης το έτος 2019

Πίνακας 15: Ποσοστά πληρότητας ξενοδοχείων στην Ρώμη κατά τα έτη 2014-2019

Πίνακας 16: Αριθμός ξενοδοχείων ανά υπό-δήμο στην Ρώμη το 2019

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΡΩΜΗΣ

Πίνακας 17: Συνολική εικόνα προσβασιμότητας στην Αθήνα

Πίνακας 18: Συνολική εικόνα προσβασιμότητας στην Ρώμη

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Εικόνα 1: Αξιολόγηση επισκεπτών

Εικόνα 2: Χάρτης στάσεων προς διερεύνηση για τοποθέτηση προεξοχών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Εικόνα 3: Ανελκυστήρας αναπηρικού αμαξιδίου που οδηγεί στην Καπέλα Σιστίνα

Εικόνα 4: Περιήγηση στη Santa Maria με αναπηρικό αμαξίδιο

Εικόνα 5: Εξοπλισμός μπάνιου ξενοδοχείου για ΑμεΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει σαν αντικείμενο την διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης προσβάσιμου πολιτιστικού τουρισμού σε ιστορικές πόλεις εστιάζοντας στην συγκριτική αξιολόγηση του προσβάσιμου πολιτιστικού τουρισμού σε δύο περιπτώσεις ιστορικών πόλεων, την Αθήνα και τη Ρώμη.

Στην πρώτη ενότητα της εργασίας, θα οριοθετηθεί η σύνθετη έννοια του προσβάσιμου πολιτιστικού τουρισμού, ανάλογα με τις ανάγκες διάφορων κατηγοριών χρηστών και οι δυνατότητες ανάπτυξης του σε ιστορικές πόλεις. Μέσα από συστηματική βιβλιογραφική διερεύνηση και ανάλυση καλών παραδειγμάτων και πρακτικών σχεδιασμού προσβάσιμου τουρισμού σε ιστορικές πόλεις θα γίνει καταγραφή των κριτηρίων που πρέπει να καλύπτει μία ιστορική πόλη για να είναι προσβάσιμη.

Στη δεύτερη ενότητα της εργασίας, θα πραγματοποιηθεί μια κριτική συγκριτική αξιολόγηση των δύο μελετών περίπτωσης ως προς το επίπεδο προσβάσιμου πολιτιστικού τουρισμού που προσφέρουν με βάση τα κριτήρια που τέθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας. Αρχικά, θα παρουσιαστούν ξεχωριστά για κάθε μελέτη περίπτωσης, τα στοιχεία τουριστικής ζήτησης και προσφοράς, καθώς και τα στοιχεία του στρατηγικού σχεδιασμού τους σε ό, τι αφορά την προσβασιμότητα με βάση τα κριτήρια προσβασιμότητας που προέκυψαν από την ανάλυση των καλών παραδειγμάτων. Έμφαση έχει δοθεί στην αξιολόγηση της προσβασιμότητας των προορισμών στα σημεία τουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, στα ξενοδοχεία και στα ΜΜΜ εντός του κέντρου των πόλεων.

Η μελέτη θα καταλήξει σε συμπεράσματα με βάση την πρόοδο που έχουν κάνει οι δύο ιστορικές πόλεις στον τομέα της προσβασιμότητας και στη διατύπωση προτεινόμενων κατευθύνσεων του σχεδιασμού για τη βελτίωση της.

Λέξεις-Κλειδιά: Πολιτιστικός Τουρισμός, Προσβάσιμος Τουρισμός, Ιστορικές Πόλεις, Προσβασιμότητα, Τουριστική Ανάπτυξη, Στρατηγικός Σχεδιασμός

ABSTRACT

The aim of the particular thesis is to examine the possibilities of developing accessible cultural tourism in historic cities and in particular the comparative evaluation of accessible cultural tourism in two cases of historic cities, Athens and Rome.

In the first unit, the complex concept of accessible cultural tourism will be delimited, depending on the needs of different categories of users and the possibilities of its development in historic cities. Through systematic bibliographic research and analysis of good examples and practices of developing accessible tourism in historic cities, there will be a reference to the criteria which a historic city must meet in order to be accessible.

The second unit, presents a comparative evaluation of the two case studies will be made in terms of the level of accessible cultural tourism they offer based on the criteria which are mentioned in the first part of the thesis. Initially, for each case study, there will be a presentation of the elements of tourism demand and supply, as well as the elements of their strategic planning in terms of accessibility based on the accessibility criteria which emerged from the analysis of good examples. Emphasis has been placed on evaluating the accessibility of the destinations' points of tourist and cultural interest, hotels and public means of transportation within the city center.

The study will lead to conclusions based on the progress that the two cities have made in the domain of accessibility and the formulation of proposed planning solutions for its improvement.

Keywords: Cultural Tourism, Accessible Tourism, Historic Cities, Accessibility, Tourism Development, Strategic Planning

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κεντρικό αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί ο προσβάσιμος πολιτιστικός τουρισμός σε ιστορικές πόλεις, ως μια μορφή ειδικού τουρισμού, η οποία αποδεικνύεται αρκετά προσοδοφόρα για τις χώρες στις οποίες αναπτύσσεται. Παρακάτω, γίνεται αναφορά στα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας.

Η παρούσα εργασία θα περιλαμβάνει δύο κύρια μέρη, εκ των οποίων το πρώτο θα περιέχει το θεωρητικό πλαίσιο, με την ανάλυση των εννοιών και το δεύτερο θα παρουσιάσει μια συγκριτική μελέτη δύο προορισμών. Οι προορισμοί που θα μελετηθούν είναι η πρωτεύουσα της Ελλάδας, Αθήνα και η πρωτεύουσα της Ιταλίας, Ρώμη. Οι δύο ιστορικές πόλεις θα συγκριθούν ως προς την προσβασιμότητα, καθώς βασικός στόχος της εργασίας είναι να συμπεράνουμε εάν αυτές θεωρούνται προσβάσιμοι προορισμοί και σε ποιον βαθμό το πετυχαίνουν.

Ο κεντρικός στόχος της εργασίας αναλύεται στα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποια η σύγχρονη έννοια της προσβασιμότητας και ποια τα χαρακτηριστικά του προσβάσιμου πολιτιστικού τουρισμού. Για να απαντηθεί αυτό το ερευνητικό ερώτημα θα αναφερθούμε στο φαινόμενο και τα είδη της αναπηρίας, ώστε να κατανοηθεί η πολυπλοκότητα και οι ειδικοί χειρισμοί που χρειάζονται τα ΑμεΑ και οι ειδικές ομάδες πληθυσμού ως τουρίστες και ειδικότερα ως πολιτιστικοί τουρίστες.
2. Ποια είναι η έννοια του προσβάσιμου προορισμού και ποια είναι τα χαρακτηριστικά ή τα κριτήρια ώστε ένας προορισμός να θεωρείται προσβάσιμος. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει ένας ολοκληρωμένος προσβάσιμος προορισμός.
3. Πως μπορεί μια ιστορική πόλη να είναι προσβάσιμη και πως διασφαλίζεται η ισορροπία μεταξύ της προσβασιμότητας και της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα θα αναζητήσουμε τις κατάλληλες πρακτικές και τον σωστό στρατηγικό σχεδιασμό μέσω των οποίων μπορούν οι ιστορικές πόλεις να εξελιχθούν σε προσβάσιμους προορισμούς. Αυτό, μεταξύ άλλων, θα επιτευχθεί μέσω της αναφοράς σε προορισμούς οι οποίοι αποτελούν ήδη καλά παραδείγματα προσβασιμότητας.
4. Πως αξιολογούνται η Ρώμη και η Αθήνα, δύο ιστορικοί αστικοί προορισμοί ως προς την προσβασιμότητα τους. Μέσω της συγκριτικής αξιολόγησης δύο μελετών περίπτωσης θα εξεταστεί εάν αυτές προσφέρουν δυνατότητες για προσβάσιμο

πολιτιστικό τουρισμό και αν πράγματι μπορούν να θεωρηθούν προσβάσιμοι προορισμοί.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται στην εργασία βασίζεται σε βιβλιογραφικές αναφορές και ανασκοπήσεις της ξένης και της ελληνικής βιβλιογραφίας και αρθογραφίας. Στην βιβλιογραφική διερεύνηση, συμπεριλαμβάνεται υλικό από παραδείγματα ζωντανών προσβάσιμων προορισμών, τα οποία βοηθούν να κατανοηθεί βαθύτερα ο ρόλος της προσβασιμότητας. Ακόμη, μελετήθηκαν έρευνες και στατιστικά στοιχεία, τα οποία έχουν αναρτηθεί σε κρατικούς φορείς όπως η UNESCO, η ΕΛ.ΣΤΑΤ., ο Ε.Ο.Τ., ο ΣΕΤΕ και το ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

«ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ»

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Παρόλο που δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός για τον πολιτιστικό τουρισμό, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό που δίνει η Επιτροπή Καναδικού Τουρισμού (CTC). Σύμφωνα με αυτόν, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ένα είδος τουρισμού ως πολιτιστικό όταν η συμμετοχή σε πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εμπειρίες ή εμπειρίες που αναφέρονται στην πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα του ταξιδιού.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως ο πολιτιστικός τουρισμός αφορά το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο κατά βάση πολιτιστικό, περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης. Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα από τα παλαιότερα και πιο αγαπημένα είδη τουρισμού (Βενετσανοπούλου, 2006). Εδώ και αρκετούς αιώνες πολλοί άνθρωποι πραγματοποιούσαν ταξίδια σε τόπους με αρχαιολογικό, ιστορικό, λαογραφικό ή πνευματικό ενδιαφέρον σε μέρη με ξεχωριστή κουλτούρα και διαφορετικό πολιτισμό από τον δικό τους, με στόχο την αναζήτηση γνώσης, εμπειρίας και προσωπικής ανακάλυψης. Εκείνα τα πολιτιστικά ταξίδια που γίνονταν χωρίς κάποια ιδιαίτερη οργάνωση μπορούν να θεωρηθούν ως μια πρώιμη μορφή πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος στις μέρες μας έχει συγκροτηθεί και διαφοροποιείται σημαντικά από τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού. (“Press T.: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού”, 2021).

Θα λέγαμε ότι έχουμε πολιτιστικό τουρισμό όταν ο επισκέπτης θέλει να γνωρίσει και να κατανοήσει την κουλτούρα μιας τοπικής κοινωνίας και τον πολιτισμό ενός λαού. Με την έννοια «κουλτούρα» εννοούμε τη συλλογική συνείδηση ενός λαού, όπως εκφράζεται μέσα από τις καθημερινές κοινωνικές πρακτικές του, δηλαδή μέσα από τον τρόπο ζωής του. Οι παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, η γλώσσα, η λογοτεχνία, οι τέχνες, η ενδυμασία, οι διατροφικές συνήθειες και πολλά άλλα αποτελούν χαρακτηριστικά της κουλτούρας ενός λαού. (“Google Books: Cultural tourism in Europe”, 2020).

Παίρνοντας ως δεδομένο ότι ο πολιτισμός είναι η εξέλιξη της ανθρώπινης ζωής στο χώρο και στο χρόνο, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως τα μνημεία της ανθρώπινης δημιουργίας όλων των εποχών δεν είναι άλλο από τα ίχνη, τις μαρτυρίες και τα βήματα της εξελικτικής της πορείας στο χρόνο. Μνημεία ονομάζουμε τα προϊόντα κάθε είδους δημιουργίας για τα οποία έχουμε μνήμη. Αυτά διακρίνονται σε πολλές κατηγορίες. Αρχικά, τα μνημεία τέχνης, όπως για παράδειγμα γλυπτικής, αρχιτεκτονικής, ζωγραφικής, μουσικής, θεάτρου, λογοτεχνίας. Επίσης, υπάρχουν μνημεία σκέψης και διανοήσης, θρησκείας, φιλοσοφίας μνημεία, επιστήμης, τεχνικής αλλά και μνημεία από τον καθημερινό τρόπο ζωής, όπως είναι η παράδοση, η χειροτεχνία, τα ήθη και τα έθιμα. Τα μνημεία αυτά αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο με τον τόπο και το χρόνο, με τον άνθρωπο, το περιβάλλον και την ιστορία του. (“Ministry of Tourism: Πολιτιστικός Τουρισμός”, 2021).

Ο πολιτιστικός τουρισμός εμφανίζει μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με τις άλλες μορφές τουρισμού και η ιδιαιτερότητα αυτή καθορίζεται από τη διπολική σχέση πολιτισμός-τουρισμός. Η σχέση αυτή είναι αμφίδρομη αλληλεπίδρασης με θετικά και αρνητικά στοιχεία, η οποία δημιουργείται αφενός από την ευάλωτη πολιτιστική κληρονομιά που απαιτεί προστασία και σωστή προβολή και αφετέρου από τον ταχύτατα αναπτυσσόμενο τουρισμό που απαιτεί οργάνωση και κερδοφόρα διαχείριση. (Ηγουμενάκης, 1999).

Συνεπώς, κρίνεται σκόπιμο να αναρωτηθεί κανείς: Είναι ικανή η πολιτιστική κληρονομιά να αποτελέσει έναν γόνιμο άξονα πάνω στον οποίο θα αναπτυχθεί ο τουρισμός και ταυτόχρονα θα συμβάλλει αυτός στην ανάδειξη και την προστασία των πολιτιστικών αγαθών; Πράγματι ο τουρισμός πολλές φορές είναι πιθανό να ασκεί αρνητική επίδραση στα πολιτιστικά αγαθά στην περίπτωση που εκείνα χρησιμοποιούνται εντατικά και ανεξέλεγκτα (Σωτηριάδης & Φαρσάρη, 2009). Μια τέτοια περίπτωση είναι η εκμετάλλευση της παράδοσης ως τουριστικής ατραξιόν με αποτέλεσμα να χάνεται η «αυθεντικότητά» της (π.χ. παραδοσιακοί χοροί, καντάδες). Παράλληλα, η αλλοίωση του φυσικού πλούτου και του περιβάλλοντος είναι μια από τις δυσμενείς επιπτώσεις της αλόγιστης τουριστικής εκμετάλλευσης.

Την διασφάλιση της θετικής επίδρασης του τουρισμού στον πολιτισμό φροντίζει η πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζει το ICOMOS, η Διεθνής Οργάνωση για την

Προστασία Μνημείων και Τόπων με τη δημιουργία μιας ειδικής επιτροπής, της Διεθνούς Επιτροπής Πολιτιστικού Τουρισμού. Αντικείμενο της συγκεκριμένης επιτροπής είναι η προάσπιση της πολιτιστικής κληρονομιάς, παγκόσμιας, εθνικής ή τοπικής, στις περιπτώσεις εμπλοκής της με τον τουρισμό. Το Ελληνικό Τμήμα του ICOMOS έχει έντονη παρουσία, συμβάλλοντας στη διάσωση και την προστασία πολιτιστικών αγαθών, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στον διεθνή χώρο. Ιδρύθηκε το 1972, αρχικά ως Επιστημονική Επιτροπή του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας (ΤΕΕ). Από το 1992 κι έπειτα δραστηριοποιείται ως ανεξάρτητο και αναγνωρισμένο επιστημονικό σωματείο. Σήμερα έχει 200 περίπου μέλη και διοικείται από 18μελές Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο εκλέγεται κάθε τρία χρόνια. Το 1998 απέκτησε μόνιμη έδρα στην Αθήνα. Στο διεθνές επίπεδο η δράση του πραγματοποιείται κυρίως στο χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και στη λεκάνη της Μεσογείου, προωθώντας πάντα τις διμερείς συνεργασίες του.

Στην επιτροπή του ICOMOS ανατέθηκε η αναθεώρηση της Χάρτας του πολιτιστικού τουρισμού. Το κείμενο της νέας Χάρτας επικυρώθηκε στην Γενική Συνέλευση του ICOMOS στο Μεξικό το 1999. Βασικός στόχος της Χάρτας είναι να παίξει έναν κύριο ρόλο στον περιορισμό των κινδύνων και την ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών του τουρισμού στην πολιτιστική κληρονομιά και στα πολιτισμικά αγαθά. Επιπλέον, ένα άλλο ζητούμενο είναι να διατηρήσει μια ισορροπία στις αντιπαραθέσεις των παραγόντων του τουρισμού και όλων των συντελεστών της προστασίας της κληρονομιάς. (“ICOMOS: Γενικές Αρχές της Χάρτας”, 1999).

Συμπερασματικά, αν λάβουμε υπόψη τόσο τις θετικές, όσο και τις αρνητικές αλληλοεπιδράσεις πολιτισμού και τουρισμού, καθώς και την οικονομική διάσταση σε εθνικό και σε τοπικό-περιφερειακό επίπεδο, αναγνωρίζουμε ότι είναι μεγάλης σημασίας να γίνει προσπάθεια για την εξισορρόπηση των δύο εννοιών. Θα πρέπει δηλαδή να υπάρχει μια πολιτική ανάπτυξης σχετικά με τον τουρισμό και μια πολιτική προστασίας και ασφαλείας για τον πολιτισμό και την πολιτιστική κληρονομιά. Με αυτόν τον τρόπο η σχέση πολιτισμού-τουρισμού δεν θα μετατρέπεται σε μια άγρια σχέση υπερβολικής κατανάλωσης.

1.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η καταγραφή του μεγέθους και της σημαντικότητας του πολιτιστικού τουρισμού σε διεθνές επίπεδο δεν φαίνεται να είναι εύκολη υπόθεση. Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η αγορά του πολιτιστικού τουρισμού φαίνεται να παρουσιάζει σημαντική άνοδο. Το έτος 1995 το σύνολο των ταξιδιών με πολιτιστικά κίνητρα φαίνεται να έφτασε τα 199 εκατ., ενώ το αντίστοιχο σύνολο το 2007 έφτασε τα 359 εκατ., δηλαδή πραγματοποιήθηκε μεταβολή της τάξης του 80%.

Οι τουριστικές δραστηριότητες στην Ευρώπη καθοδηγούνται κατά κύριο λόγο από τον πολιτισμό, σε ποσοστό περίπου 50%. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει μεγάλο ενδιαφέρον και ζήτηση από τους τουρίστες για περισσότερες πολιτιστικές εμπειρίες μέσω των ταξιδιών τους.

Πίνακας 1: «Πολιτιστικός Τουρισμός και Διεθνείς Αφίξεις»

ΕΤΟΣ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΦΙΞΕΙΣ	ΤΑΞΙΔΙΑ ΠΟΛ. ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΟΛ.ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ
1995	538 ΕΚΑΤ.	199 ΕΚΑΤ.	37%
2007	898 ΕΚΑΤ.	359 ΕΚΑΤ.	40%

Πηγή: OECD (2007)

Σύμφωνα με στοιχεία της UNESCO ο πολιτιστικός τουρισμός αυξάνεται ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια και αντιπροσωπεύει περίπου το 40% του συνόλου του παγκόσμιου τουρισμού. Τα στοιχεία του υπουργείου Εμπορίου των ΗΠΑ, δηλώνουν ότι ο όγκος των εγχώριων πολιτιστικών επισκεπτών αυξήθηκε το 2002 σε 217 εκατ. ταξίδια ατόμων από 192,4 εκατ. το 1996. Επίσης, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είχαν περίπου 15,4 εκατ. πολιτιστικούς τουρίστες το 2010 και μεταξύ των ετών 2004 και 2010 το ποσοστό των τουριστών που ασχολούνται με πολιτιστικές δραστηριότητες αυξήθηκε από 68,7% σε 71,2% των ξένων τουριστών (“UNWTO: Statistics” 2018).

Ένα ακόμη γεγονός που θα επηρεάσει αρκετά θετικά την πορεία του πολιτιστικού τουρισμού είναι η ταχύτατη ανάπτυξη νέων αγορών (όπως για παράδειγμα της Κίνας),

οι οποίες διακατέχονται από πολλά πολιτιστικά τουριστικά κίνητρα και ενδιαφέρονται για την προσέλκυση περισσότερων πολιτιστικών τουριστών. Στον παρακάτω πίνακα παρατηρούμε το μέγεθος πολιτιστικού τουρισμού σε κάποιες χώρες της Ευρώπης.

Πίνακας 2: «Μεγέθη Πολιτιστικού Τουρισμού (Π.Τ.) στην Ευρώπη»

ΧΩΡΑ	Ο Π.Τ. ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ	ΣΥΜΒΟΛΗ Π.Τ. ΣΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	ΕΤΗΣΙΑ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ Π.Τ.
ΙΣΠΑΝΙΑ	7,4	38,9	8,2
ΙΤΑΛΙΑ	3,5	33,2	4,9
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	3,3	33	9,1
ΓΑΛΛΙΑ	3,4	30,7	5,4
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	3,0	28,2	8,1

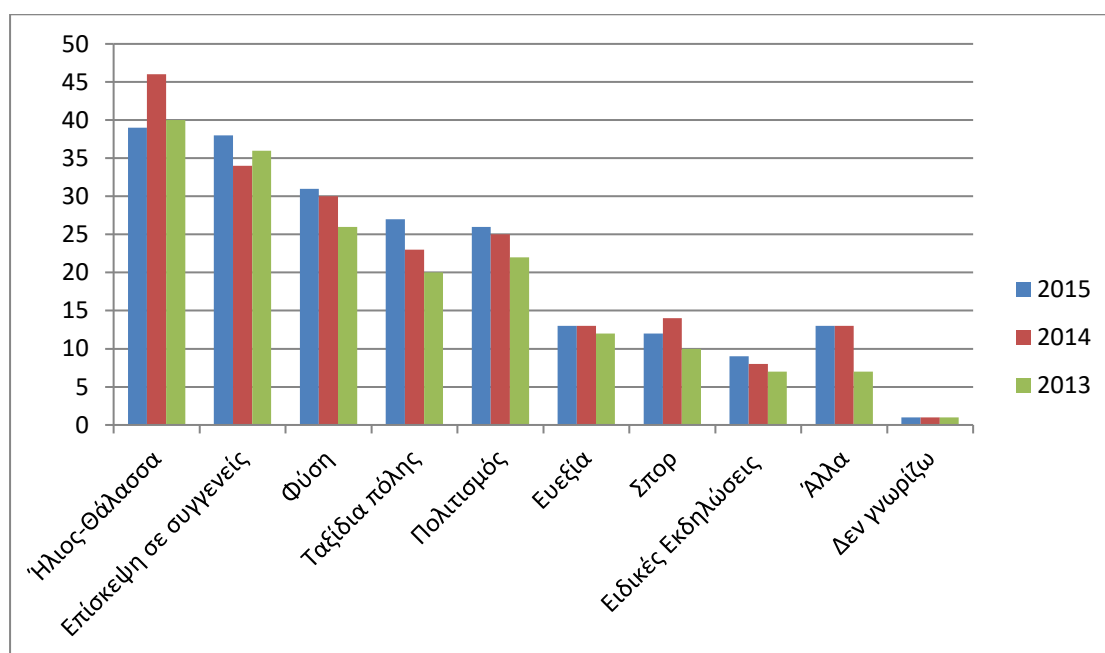
Πηγή: UNWTO (2018)

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με μελέτες του Ευρωβαρόμετρου της Επιτροπής για τα έτη 2013, 2014 και 2015 φαίνεται ότι ο πολιτιστικός τουρισμός έχει αυξηθεί στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, καθώς το ποσοστό των Ευρωπαίων τουριστών που έχουν πολιτιστικά ή θρησκευτικά κίνητρα αυξάνεται από 6,8% το 2008 σε 10% το 2014. Το παρακάτω διάγραμμα αποτυπώνει τα στοιχεία της συγκεκριμένης έρευνας ως προς τα κύρια κίνητρα ταξιδιού των τουριστών που προέρχονται από κράτη μέλη της ΕΕ. Τα άτομα που ερωτήθηκαν ταξίδεψαν τουλάχιστον μία φορά για τουλάχιστον τέσσερις νύχτες κάθε έτος και τους ζητήθηκε ο κύριος λόγος για τον οποίον ταξίδεψαν, καθώς και κάποιοι δευτερεύοντες λόγοι.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας συμπεραίνουμε ότι ο πιο συνηθισμένος λόγος διακοπών στην επιλογή ταξιδιού των τουριστών παραμένει το μοντέλο ήλιου-θάλασσας για όλα τα έτη με ποσοστά 39% για το 2015, 46% για το 2014 και 40% για το 2013. Ακολουθεί ο λόγος της επίσκεψης σε συγγενείς και φίλους με ποσοστά 38% το 2015, 34% το 2014 και 36% το 2013 αντίστοιχα. Έπειτα, οι επιλογές των τουριστών κλίνουν προς την φύση (τοπία, φυσικό περιβάλλον, βουνά) με ποσοστά 31% το 2015, 30% το 2014 και 26% το 2013. Το ένα τέταρτο των ατόμων που συμμετείχαν στην

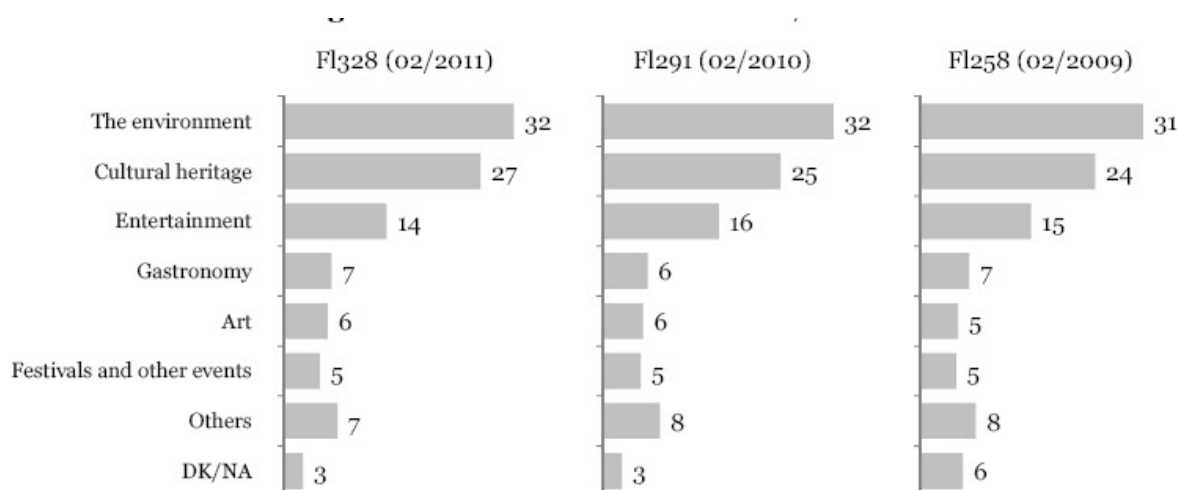
έρευνα φαίνεται να ταξιδεύει έχοντας πολιτιστικά κίνητρα στις διακοπές τους με 26% το 2015, 25% το 2014 και 22% το 2013. Ύστερα, υπάρχουν τα κίνητρα για ευεξία και σπορ και τελευταίες στις προτιμήσεις των τουριστών έρχονται οι ειδικές εκδηλώσεις οι οποίες αποτυπώνονται στο 9% για το 2015, 8% το 2014 και στο 7% το 2013 αντίστοιχα.

Πίνακας 3: «Λόγοι πραγματοποίησης ταξιδιού για τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Πηγή: Eurostat statistics (2015, 2014, 2013)

Πίνακας 4: «Παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή του τουριστικού προορισμού»

Πηγή: Eurobarometer (2011)

1.3. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Σύμφωνα με το Υπουργείο Τουρισμού η πολιτιστική κληρονομιά σχετίζεται με τις περιοχές ή τις τοποθεσίες, καθώς και τις δραστηριότητες οι οποίες διασώθηκαν και κληροδοτήθηκαν από τα παρελθοντικά χρόνια και παραπέμπουν σε αντιλήψεις, επιτεύγματα και τον γενικότερο τρόπο ζωής μιας άλλης εποχής. (“Ministry of Tourism: Πολ. Τουρισμός”, 2021).

Ήδη από τα πρώτα βασικά κείμενα αρχών για τον σχεδιασμό των πόλεων όπως είναι η χάρτα της Αθήνας (1933) μέχρι την πρώτη επίσημη έκθεση για τον ευρωπαϊκό τουρισμό μετά την ισχύ της συνθήκης της Λισαβόνας (2010), η πολιτιστική κληρονομιά φαίνεται να είναι υλική και άυλη, αναγνωρίζεται και ενισχύεται ως βασικό συστατικό μέρος της ταυτότητας ενός προορισμού.

Ειδικότερα, η αστική κληρονομιά αποτέλεσε έναν από τους προβληματισμούς που εκφράστηκαν στο 4^ο Διεθνές Συνέδριο Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής που πραγματοποιήθηκε το 1933 στην Αθήνα με θέμα «Η Οργανική Πόλις». Τα πορίσματα του συνεδρίου αυτού που είναι γνωστά ως «Χάρτα της Αθήνας» συνιστούν σταθμό για την επιστημονική σκέψη σε ό, τι αφορά την προστασία της κληρονομιάς, καθώς αναδεικνύουν τα πολιτιστικά στοιχεία του αστικού περιβάλλοντος ως πολιτιστικά αγαθά και τα εντάσσουν σε ένα πλαίσιο πολεοδομικού σχεδιασμού αναπτυξιακής προοπτικής. (Λιανόπουλος, 2011).

Επιπρόσθετα, η Διεθνής Χάρτα για τη Συντήρηση Μνημείων και Τοποθεσιών, που έμεινε γνωστή ως «Χάρτα της Βενετίας» το 1964, ανέπτυξε την έννοια του μνημείου αναγνωρίζοντας ότι «η έννοια ενός ιστορικού μνημείου δεν καλύπτει μόνο το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο αλλά και την αστική ή την αγροτική τοποθεσία που μαρτυρεί ένα ιδιαίτερο πολιτισμό μια ενδεικτική εξέλιξη ή ένα ιστορικό γεγονός».

Τα επόμενα χρόνια, η άποψη πως ο πολιτισμός αποτελεί προωθητική δύναμη για ευρύτερη ανάπτυξη δυνάμωσε μέσα από θεσμικά κείμενα σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο (Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, Σύμβαση της Γρανάδας για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της

Ευρώπης κ.λπ.). Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη Συνθήκη που θεμελιώνει την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), προσδιορίζονται επακριβώς οι στόχοι και τα μέτρα εφαρμογής για τον τομέα του πολιτισμού, επιτρέποντας ουσιαστικά στην ΕΕ, που είναι ιστορικά προσανατολισμένη προς την οικονομία και το εμπόριο, να μεταβεί σε πολιτιστικές ενέργειες για τη διαφύλαξη, τη διάδοση και την ανάπτυξη του πολιτισμού στην Ευρώπη. Πιο αναλυτικά, στο άρθρο 128 αναφέρεται πως «η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά». Παράλληλα, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ τα θέματα του περιβάλλοντος γίνονται πλέον κεντρικός στόχος της Ένωσης στην άσκηση οποιασδήποτε πολιτικής. (“Eur-lex: Αιτιολογική Έκθεση”, 2021).

Οι τουρίστες στις μέρες μας παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για τις πόλεις τις οποίες επισκέπτονται κυρίως χάρη στην πολιτιστική τους κληρονομιά (Σιταράς & Τζένος, 2007). Πράγματι, ορισμένες πόλεις ανήκουν στους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς στον παγκόσμιο χάρτη τουρισμού (Λονδίνο, Βενετία, Παρίσι). Οι πιο βασικοί παράγοντες που έχουν καταγραφεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ευνοούν την αύξηση της τουριστικής ζήτησης για τον τουρισμό που απευθύνεται στις πόλεις είναι οι παρακάτω: Αρχικά, το ακατάπαυστο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά, το οποίο κατευθύνεται κυρίως προς τα ιστορικά κέντρα των πόλεων, στα μουσεία και τα πολιτιστικά μνημεία.

Σύμφωνα με την κατάταξη των πόλεων της Ευρώπης που έχει προταθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Τουρισμού και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού το 2005, το τουριστικό προϊόν που προσφέρεται από τις πόλεις βασίζεται κυρίως στην πολιτιστική κληρονομιά. Με τον όρο «πολιτιστική κληρονομιά» εννοείται το κυρίαρχο πολιτιστικό προϊόν ενός προορισμού, δηλαδή οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία και τα διάφορα μνημεία. Επίσης νοούνται οι παραστατικές και σύγχρονες εικαστικές τέχνες, καθώς και οι πολιτιστικές βιομηχανίες, όπως ο κινηματογράφος, η μόδα και άλλα. (“Eur-lex: Αιτιολογική Έκθεση”, 2021).

Ο εκπαιδευτικός Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) στόχο έχει να προωθήσει την προστασία και την διατήρηση της φυσικής

και πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία είναι μεγάλης σημασίας για την ανθρωπότητα. Η Συνθήκη για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση της UNESCO στις 16 Νοεμβρίου 1972. Σύμφωνα με την παραπάνω συνθήκη τα κράτη αναγνωρίζουν ότι οι χώροι που βρίσκονται στην επικράτεια τους και είναι εγγεγραμμένα στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς αποτελούν παγκόσμια κληρονομιά για την προστασία της οποίας είναι αρμόδια η διεθνής κοινότητα η οποία εργάζεται για αυτόν τον σκοπό. (Σύμβαση Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, [UNESCO, Cyprus National Commission for UNESCO] , 2021).

Η χώρα μας ανήκει στις χώρες που έχουν υπογράψει την Συνθήκη της UNESCO για την προστασία των μνημείων και χώρων παγκόσμιας κληρονομιάς (1981). Η UNESCO δρα με στόχο να προστατεύσει τα μνημεία από κάθε είδους φθορά, ώστε αυτά να κληροδοτηθούν από τις επόμενες γενιές. Ανάμεσα στα ελληνικά μνημεία που περιέχονται στον κατάλογο της UNESCO είναι και ο Αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης, καθώς και ο Αρχαιολογικός χώρος των Δελφών (1987). (“Odysseus Culture: Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς”, 2021).

Η πολιτιστική κληρονομιά, είτε υλική, είτε άυλη αποτελεί μία πρακτική κατανόησης και αξιοποίησης του παρελθόντος με την έννοιά της να ποικίλει. Η ουσία της αφορά την τέχνη ή κάποιο έθιμο το οποίο περιγράφει τον τρόπο ζωής που είχε αναπτυχθεί κατά το παρελθόν από μία κλειστή ομάδα ατόμων ή και μεγαλύτερη κοινότητα και το οποίο μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, περιλαμβάνοντας ήθη, έθιμα, πρακτικές, αντικείμενα, καλλιτεχνικές εκφράσεις και αξίες. Η πολιτιστική κληρονομιά συνιστά επίσης και μια αξιόλογη πηγή εσόδων κυρίως στον 21^ο αιώνα κατά την διάρκεια του οποίου γίνεται έντονος λόγος και για οικονομικές πολιτιστικές βιομηχανίες, ιδιαίτερα για χώρες που το εθνικό τους σήμα συνδέεται άμεσα με την έννοια του πολιτισμού όπως είναι η Ελλάδα. Επιπλέον, για να αλληλοεπιδράσει κανείς με την πολιτιστική κληρονομιά δεν χρειάζεται να κατευθυνθεί υποχρεωτικά σε διάφορα μουσειακά ιδρύματα (τα οποία σήμερα δεν αποτελούν μόνο κέντρα προστασίας και διατήρησης έργων τέχνης, αλλά και χώρους ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης και μελέτης) αλλά μπορεί να την ανακαλύψει σε αστικούς δρόμους ή στο φυσικό περιβάλλον.

Αποτελεί λοιπόν ευθύνη των αρμόδιων επιστημόνων η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του παρελθόντος κάθε λαού. Με τη σωστή αξιοποίηση του πολιτισμού

στο παρόν, τα οφέλη αυτής μεταλαμπαδεύονται και στο μέλλον. Γι' αυτό το λόγο αυτός, είτε είναι υλικός, είτε άυλος, οφείλει να προστατευθεί, να διατηρηθεί και να είναι αξιοσέβαστος από το κοινωνικό σύνολο.

1.4. Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Ο ανθρώπινος πολιτισμός διαγράφει μια πορεία χιλιάδων ετών, με πάρα πολλές πόλεις να έχουν υπάρξει σημεία αναφοράς για την εξέλιξη της ανθρωπότητας. Υπάρχουν αρκετές πόλεις οι οποίες έχουν καταφέρει να προστατευθούν από την πάροδο των χρόνων και αποτελούν πλέον τον καθρέπτη διαφόρων πολιτισμών περικλείοντας ένα μεγάλο τμήμα της ανθρώπινης ιστορίας. Οι αρχαιότερες πόλεις του κόσμου, είναι ενεργές εδώ και χιλιάδες χρόνια και πολλές από αυτές βρίσκονται στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή.

Κάποια παραδείγματα τέτοιων πόλεων είναι η Βηρυτός στον Λίβανο, η Δαμασκός στη Συρία, η Βαβυλώνα στο Ιράκ, η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και φυσικά η Ρώμη της Ιταλίας, αλλά και η πρωτεύουσα της χώρας μας, Αθήνα. (“Οι δέκα αρχαιότερες πόλεις στον κόσμο”, 2014). Οι δύο τελευταίες θα αναλυθούν περαιτέρω και σε επόμενη ενότητα της παρούσας εργασίας. Το τουριστικό ενδιαφέρον προς τις πόλεις συνδέεται κυρίως με κίνητρα πολιτιστικού περιεχομένου καθώς και με τον πολιτιστικό τουρισμό. Τα κίνητρα αυτά αφορούν στα ιστορικά κέντρα των πόλεων τα οποία διαθέτουν μνημεία, αξιόλογα κτίρια και μουσεία, σε συνδυασμό με διάφορα φεστιβάλ και πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται από τοπικούς φορείς.

Οι σημαντικότερες ιστορικές πόλεις του κόσμου διαθέτουν ορισμένα ειδικά χαρακτηριστικά. Αρχικά, διατηρούν μια ιστορική ατμόσφαιρα με έμφαση στην αρχιτεκτονική, την πολεοδομική συγκρότηση και τις πολιτιστικές δραστηριότητες τους. Ακόμη, προσφέρουν υψηλού επιπέδου τουριστικές υπηρεσίες και εγκαταστάσεις, όπως για παράδειγμα ξενοδοχεία. Επίσης, είναι συχνά εύκολα περιηγήσιμες και προσφέρουν πολυάριθμες επιλογές σχετικά με την διαμονή και την ξενάγηση των επισκεπτών τους. Επιπλέον, φροντίζουν να διατηρούν μια «φήμη» η οποία καλλιεργείται χάρη στην καλή τοπική συνεργασία και στο κατάλληλο πλάνο μάρκετινγκ. Συνεπώς, ο τουρισμός με προορισμό τις πόλεις -δηλαδή αυτό που ονομάζουμε αστικό τουρισμό-έχει ένα σημαντικό πολιτιστικό περιεχόμενο και συνδέεται άρρηκτα με την πολιτιστική ταυτότητα μιας πόλης.

Οι τύποι των τουριστικών πρακτικών και των σχεδιασμών που οφείλουν να τηρούνται, πρέπει να εξαρτώνται από τους τύπους των ιστορικών πόλεων. Αυτό συμβαίνει διότι οι ιστορικές πόλεις ποικίλουν ανάλογα με το μέγεθός τους, την γεωγραφική τους θέση, την ιστορική τους εξέλιξη και τον πολιτισμό που εκπροσωπούν. Έτσι, διαμορφώνονται οι διάφορες κατηγορίες πόλεων, όπως για παράδειγμα οι ιστορικές πρωτεύουσες, οι μεγάλες ιστορικές πόλεις, οι οχυρές ιστορικές πόλεις, οι πόλεις της τέχνης, οι πόλεις της τέχνης, οι κεντρικές περιοχές σύγχρονων βιομηχανικών πόλεων και άλλα.

Οι ιστορικές πόλεις και οικισμοί εμπεριέχουν αξιόλογες πολιτιστικές αξίες που έχουν διαμορφωθεί μέσα στον χρόνο και σηματοδοτούν τη φυσιογνωμία τους. Το φυσικό περιβάλλον τους ως αδιαίρετο σύνολο, αποτελεί την κύρια πολιτιστική τους κληρονομιά και παράλληλα σημαντικό οικονομικό πόρο. Ωστόσο, πολλές φορές η κληρονομιά αυτή καταστρέφεται μέσα από μία διαδικασία «ανάπτυξης» η οποία συνήθως υλοποιείται με κατεδάφιση των ιστορικών κελυφών, με τις χωρίς στρατηγικό σχεδιασμό επεκτάσεις τους και με την τάση υπερβολικής εκμετάλλευσης των ιδιοκτησιών που εκφράζεται με επεμβάσεις που αλλοιώνουν τα ιστορικά κελύφη. (“Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως: Πολιτιστική Κληρονομιά”, 2021).

Συχνά οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται, δυστυχώς, είναι εξ ολοκλήρου αντίθετες με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, με τις σύγχρονες επιστημονικές αρχές της πολεοδομίας και με τις αρχές της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης όπως αυτές έχουν καταγραφεί μέσα από διακηρύξεις και «χάρτες» των διεθνών οργανισμών του ICOMOS, της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές, οι στόχοι ανάπτυξης καθώς και οι στόχοι της προστασίας του περιβάλλοντος, πρέπει να προωθούνται άμεσα μέσα από τον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, ο οποίος οφείλει να προτείνει ένα συνδυασμένο πλαίσιο κανόνων και ρυθμίσεων προστασίας και ανάπτυξης, καθώς και ένα πρόγραμμα εφαρμογής αλλά και σχέδιο διαχείρισης της εξέλιξης.

Σύμφωνα με τον νόμο «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και των οικισμών της χώρας» είναι σημαντικός «ο καθορισμός των κατευθυντηρίων αρχών, των όρων, των διαδικασιών και των μορφών πολεοδομικού σχεδιασμού για την βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των ευρύτερων περιοχών των πόλεων και οικισμών μιας χώρας. Ο καθορισμός αυτός θα οδηγεί στην προστασία, ανάδειξη και περιβαλλοντική αναβάθμιση των κέντρων πόλεων, των πολιτιστικών πόλων και των παραδοσιακών πυρήνων των

οικισμών, των χώρων πρασίνου και λοιπών στοιχείων φυσικού, αρχαιολογικού, ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος των πόλεων, των οικισμών και του περιαστικού χώρου».

Έπειτα, το 2002 εκδίδεται σε εφαρμογή και ο εκτελεστικός νόμος 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», ο οποίος αποτελεί το πρώτο σχετικό συστηματικό και ολοκληρωμένο νομοθέτημα μετά το 1932. Ο νόμος αυτός αποτελεί την πιο πρόσφατη προσπάθεια ένωσης των χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων με τις διατάξεις για την διαρκή προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι ζώνες προστασίας όπως είναι αναμενόμενο συγκεντρώνονται σε ορισμένες κατηγορίες των χωρικών ενότητων τις οποίες αποτελούν οι αρχαιολογικοί χώροι και οι ιστορικοί τόποι. Συνεπώς, οι αρμόδιες αρχές επιδιώκουν να εξασφαλίσουν επαρκείς εγγυήσεις για να αναδείξουν και να προστατεύσουν τις παραπάνω κατηγορίες. Ιδιαίτερη σημασία έχει η πρόβλεψη της προσωρινής οριοθέτησης των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων στο πλαίσιο γενικών πολεοδομικών σχεδίων ώστε να στοχεύσουμε στην αποτροπή καταστρεπτικών επεμβάσεων που μπορεί να οφείλονται σε αδυναμία ταχείας προώθησης της οριστικής οριοθέτησης. (Νόμος 3028/2002, άρθρο 3, παρ. 2).

Η προστασία του πολιτιστικού πλούτου έγκειται σε μια χωροταξική περιβαλλοντική και αναπτυξιακή πολιτική. Τα πολιτιστικά αγαθά και τα τοπία τα οποία προστατεύονται από τον νόμο οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη σε ό, τι αφορά τους στόχους κάθε νέου πολεοδομικού σχεδιασμού ανάπτυξης. Για τους παραπάνω λόγους υπάρχουν ορισμένες διατάξεις οι οποίες αφορούν σε ενέργειες πάνω σε ακίνητα μνημεία και τα περιβάλλοντά τους. Οι διατάξεις αυτές απαγορεύουν κάθε ενέργεια σε ακίνητο μνημείο, η οποία υπάρχει περίπτωση «να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του», ενώ συγχρόνως κάθε έργο ή εργασία πλησίον μνημείου επιτρέπεται να εκτελεσθεί μόνον μετά από έγκριση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Η έγκριση χορηγείται στην περίπτωση που υπάρχει αρκετή απόσταση από το μνημείο ώστε να μην κινδυνεύει να επέλθει άμεση ή έμμεση βλάβη αυτού. Το Υπουργείο Πολιτισμού είναι σε θέση να επιβάλλει ειδικούς όρους δόμησης και να μεταβάλλει κάθε άλλη ισχύουσα διάταξη με σκοπό την προστασία των πολιτιστικών αγαθών.

Η πολιτιστική κληρονομιά προστατεύεται και μέσω Διεθνών Συμβάσεων και Προαιρετικών Πρωτοκόλλων που τις συνοδεύουν, καθώς τα κράτη τα οποία τις υπογράφουν αναλαμβάνουν την υποχρέωση της εφαρμογής συγκεκριμένων μέτρων, θεσμικών και άλλων πρακτικών και πολιτικών που περιλαμβάνονται σε αυτές. Παραδείγματα τέτοιων συμβάσεων αποτελούν:

- Η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, Παρίσι, 16.11.1972: Νόμος 1126/1981 (ΦΕΚ 32 Α΄/03-10.02.1981). Τέθηκε σε ισχύ στην Ελλάδα στις 10.02.1981.
- Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη/Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Παρίσι, 17.10.2003: Νόμος 3521/2006 (ΦΕΚ 275 Α΄/22.12.2006). Τέθηκε σε ισχύ στην Ελλάδα στις 03.04.2007.
- Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων, Παρίσι, 20.10.2005: Νόμος 3520/2006 (ΦΕΚ 274 Α΄/22.12.2006). Τέθηκε σε ισχύ στην Ελλάδα στις 03.04.2007.

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η σύνδεσή της με τον τουρισμό και ο τρόπος με τον οποίο εκείνη επηρεάζει το «όνομα» (brand name) ενός τόπου, την καθιστά σημαντική προτεραιότητα για τις πόλεις της Ελλάδας αλλά και του εξωτερικού ώστε να ξεπεράσουν τις δυσμενείς συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Κάθε σχήμα, μορφή και οποιαδήποτε διαμόρφωση που εντοπίζεται σε ένα τοπίο αποδεικνύουν το στίγμα που αφήνει ο άνθρωπος στην φύση. Όλα αυτά είναι μάρτυρες του ιστορικού γίνεσθαι και είναι αυτά που έχουν διαμορφώσει τις ιστορικές πόλεις όπως τις ξέρουμε σήμερα. Το τοπίο αναφέρεται σε κάθε φυσικό χώρο, η εξέλιξη του οποίου αποτελεί συνδυασμό ανθρωπίνων, αλλά και φυσικών διεργασιών. Επομένως, η προστασία των ιστορικών πόλεων απαιτεί έναν ευρύτερο προβληματισμό ο οποίος οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τις γεωλογικές, γεωμορφολογικές, κλιματικές, συνθήκες του τοπίου, τις αγρονομικές δυνατότητες, την πανίδα και την χλωρίδα. (Καρατσώλης, 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

«ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ»

2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Η έννοια της προσβασιμότητας αναφέρεται συχνά στον σχεδιασμό προϊόντων, υπηρεσιών ή περιβαλλόντων ώστε αυτά να μπορούν να χρησιμοποιηθούν εύκολα από άτομα με ειδικές ανάγκες. Ο προσβάσιμος σχεδιασμός και η πρακτική της προσβάσιμης ανάπτυξης εξασφαλίζει τόσο την άμεση πρόσβαση (δηλαδή χωρίς βοήθεια), όσο και την έμμεση πρόσβαση που συνεπάγεται την συμβατότητα με την βοήθεια διαφόρων τεχνολογικών επιτευγμάτων. Όταν ένα προϊόν είναι προσβάσιμο σημαίνει ότι είναι κατάλληλο για χρήση στους ανθρώπους όλων των κατηγοριών ανεξαιρέτως χωρίς αποκλεισμούς. Η έρευνα και η ανάπτυξη στον τομέα της προσβασιμότητας δεν μπορεί παρά να φέρνει οφέλη για όλους.

Ο προσβάσιμος τουρισμός ή αλλιώς τουρισμός ατόμων με αναπηρία αν και αναφέρεται αρχικά στα άτομα με ειδικές ανάγκες, περιλαμβάνει και άλλα μέλη της κοινωνίας, όπως για παράδειγμα τους ηλικιωμένους, τα άτομα με σοβαρά προβλήματα υγείας, τις εγκύους, τα βρέφη, τα παιδιά σε καροτσάκια και άλλες πληθυσμιακές ομάδες. (“Wikipedia: Προσβασιμότητα”, 2021).

Είναι γνωστό ότι ο τρόπος με τον οποίον μια κοινωνία αντιμετωπίζει τα άτομα με αναπηρία αποτελεί τον πραγματικό δείκτη του πολιτισμού της. Δεν θα ήταν άλλωστε υπερβολή αν έλεγε κανείς πως αποτελεί και δείκτη της δημοκρατικότητας. Ένα από τα βασικότερα αγαθά είναι και η ίση πρόσβαση στο ταξίδι και όσα αυτό περιλαμβάνει. Έως το 2019, περίπου 1,2 δισεκατομμύρια άνθρωποι ταξίδευαν ανά τον κόσμο. Ωστόσο, τα ταξίδια και η πραγματοποίησή τους αποτελούν μία δύσκολη αν όχι ακατόρθωτη, διαδικασία για πολλούς, όπως είναι τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες που αποτελούν το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού ή οι ηλικιωμένοι και τα άτομα που αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες.

Στην Ελλάδα δεν μπορούμε να θεωρήσουμε πως ο προσβάσιμος τουρισμός έχει ωριμάσει. Αντίθετα, φαίνεται πως υπάρχουν καλές πρακτικές και παραδείγματα τα οποία θα μπορούσαν να υιοθετηθούν από τους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από το πλήθος των εμποδιζόμενων ατόμων που επισκέπτονται τη χώρα αλλά και τους προορισμούς τους οποίους επιλέγουν.

Στην Ευρώπη υπάρχει μια δυνητική αγορά 130 εκατομμυρίων ανθρώπων με ανάγκες προσβασιμότητας που θα μπορούσαν να διαθέσουν περισσότερα από 68 δισεκατομμύρια ευρώ ανά έτος για την κάλυψη των τουριστικών τους αναγκών. Αυτό καταδεικνύει το οικονομικό όφελος που μπορεί να προκύψει για τους επαγγελματίες του τουρισμού. Στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετά ξενοδοχεία, χώροι πολιτισμού και ψυχαγωγίας που διαθέτουν στοιχειώδεις υποδομές για άτομα με αναπηρία, όμως ένα μεγάλο μέρος των καταλυμάτων και λοιπών χώρων παραμένουν αποκλεισμένα για τους ανθρώπους με ανάγκες προσβασιμότητας. Είναι πολύ σημαντικό λοιπόν να γίνει προσπάθεια μιας περαιτέρω αξιοποίησης περιβαλλόντων και υπηρεσιών ιδιαίτερα στην χώρα μας, της οποίας η βαριά βιομηχανία ήταν και εξακολουθεί να είναι ο τουρισμός. (“Capsulet Accelerator: Προσβάσιμος Τουρισμός”, 2021).

Ο τουρισμός ΑμεΑ λειτουργεί στα πλαίσια του καθολικού σχεδιασμού και «επιτρέπει στους ανθρώπους με απαιτήσεις πρόσβασης, συμπεριλαμβανομένων των κινητικών, οπτικών, ακουστικών και γνωστικών διαστάσεων πρόσβασης, να λειτουργούν με ανεξαρτησία και ισότητα μέσα από τη διανομή καθολικά σχεδιασμένων προϊόντων, υπηρεσιών και περιβαλλόντων» (Darcy & Dickson, 2009).

Τα μεγαλύτερα ποσοστά αναπηρίας συναντώνται στις αναπτυσσόμενες χώρες, στις οποίες παρατηρούνται ιδιαίτερα αυξημένοι ρυθμοί γήρανσης. Το σύνολο των ατόμων που έχουν δηλώσει κάποια μορφή αναπηρίας κυμαίνεται στα 110-190 εκατομμύρια (Παγκόσμια Τράπεζα) και τα 80 εκατομμύρια από αυτούς είναι Ευρωπαίοι πολίτες. Επίσης αξιοσημείωτο είναι ότι σύμφωνα με έρευνες το 30% του πληθυσμού θα χρειαστεί υποδομές προσβασιμότητας σε κάποια στιγμή της ζωής του ποσοστό αρκετά μεγαλύτερο από το 10-20% του αναπηρικού πληθυσμού. (“WHO: World Report on Disability”, 2011).

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, σχετικά με το μέγεθος της ζήτησης του προσβάσιμου τουρισμού, οι πιθανοί τουρίστες με αναπηρία εκτιμώνται στα 89-120 εκατομμύρια και χαρακτηρίζονται ως άτομα μεσαίων και υψηλών εισοδημάτων. Επιπρόσθετα, χρησιμοποιούν προγράμματα Κοινωνικής Ασφάλισης για τα πακέτα διακοπών τους και προτιμούν να ταξιδεύουν εκτός των περιόδων αιχμής. Οι προτιμήσεις των ανθρώπων με αναπηρία, σχετικά με την επιλογή της διαμονής, εξαρτώνται κυρίως από τη φύση της αναπηρίας, το βαθμό αυτονομίας του ατόμου, και

τον βοηθητικό εξοπλισμό που χρησιμοποιεί. Είναι απαραίτητη ακόμα η άριστη πληροφόρηση των ατόμων αυτών σε σχέση με τις υποδομές της προσβασιμότητας καθώς επίσης και το επίπεδο εστίασης των παρεχόμενων ξενοδοχειακών υποδομών και υπηρεσιών στις ανάγκες των ΑμεΑ (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>).

Ωστόσο, παρά το αρκετά μεγάλο σε αριθμό καταναλωτικό κοινό και την ενασχόληση διάφορων πολιτικών και κοινωνικών φορέων με την θεμελίωση των δικαιωμάτων των αναπήρων παρατηρείται ότι ακόμη και σήμερα σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες δεν υπάρχει το ανάλογο νομικό πλαίσιο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της ολοκληρωμένης και συστηματικής ανάπτυξης του προσβάσιμου τουρισμού και την ισόνομη συμμετοχή των πολιτών στο ταξίδι. Ο προσβάσιμος τουρισμός δεν αναγνωρίζεται ως ξεχωριστή αγορά από πολλούς φορείς του τουρισμού καθώς και από ιδιοκτήτες μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων οι οποίοι υποστηρίζουν συχνά ότι υπάρχει υψηλό κόστος προσαρμογής στις προδιαγραφές προσβασιμότητας, χαμηλή πληρότητα στα δωμάτια ΑμεΑ και ότι οι μη-ανάπηροι τουρίστες δυσχεραίνονται με τη χρήση δωματίων ΑμεΑ.

Οι υποδομές ΑμεΑ διαθέτουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να πληρούνται ώστε να θεωρείται ένας προορισμός «προσβάσιμος». Πέρα από τις βασικές παροχές προσβασιμότητας των ξενοδοχείων (όπως ράμπες, δωμάτια ΑμεΑ με ηλεκτρικό κρεβάτι, χειρολαβές στήριξης) είναι σημαντικό το γενικό επίπεδο προσβασιμότητας των χώρων που επισκέπτονται τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες να είναι υψηλό. Πιο αναλυτικά, οι χώροι στα λιμάνια και τα αεροδρόμια οφείλουν να είναι καταλλήλως διαμορφωμένοι για τις ανάγκες των αναπήρων.

Επίσης, τα μεταφορικά μέσα, οι αρχαιολογικοί χώροι, αλλά και οι χώροι ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθώς και οι επισιτιστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι απολύτως προσβάσιμες. Χρειάζονται διαθέσιμες εγκαταστάσεις ισογείων επιπέδων με είσοδο προσπελάσιμη από αμαξίδια, γενικά προσπελάσιμη διαρρύθμιση στους εσωτερικούς χώρους, ειδικά διαμορφωμένες κοινόχρηστες τουαλέτες, ύπαρξη οπτικό-ακουστικού εξοπλισμού και βοηθημάτων, χειρολαβές στήριξης και άλλα.

Οι προδιαγραφές όμως που χρειάζεται να πληρούν οι τουριστικοί προορισμοί και οι χώρες υποδοχής των ΑμεΑ δεν σταματούν εδώ. Πέρα από τις τεχνικές προϋποθέσεις, χρειάζεται να εφαρμόζονται και άλλα μέτρα τα οποία σχετίζονται με την

προσβασιμότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών και είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη βελτιστοποίηση της εξυπηρέτησης των τουριστών με αναπηρία. Κάποια από αυτά τα μέτρα αποτελούν το μείγμα μάρκετινγκ, η παροχή πληροφόρησης για τα χαρακτηριστικά της επιχείρησης και του προορισμού και το σωστά εκπαιδευμένο και καταρτισμένο προσωπικό στην εξυπηρέτηση ΑμεΑ. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στην διαδικτυακή πληροφόρηση η οποία θα πρέπει να είναι προσιτή σε όλους και να ακολουθεί τα διεθνή πρωτόκολλα προσβασιμότητας. (“Accessible Tourism: Οδηγός Προσβάσιμου Τουρισμού”, 2021).

Όπως γίνεται αντιληπτό, όποιος προορισμός επιθυμεί να είναι ανταγωνιστικός και σύμφωνος με τα σύγχρονα δεδομένα των απαιτήσεων της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας οφείλει να ενημερώνεται και να ενδιαφέρεται για το φαινόμενο του προσβάσιμου τουρισμού και όλες του τις διαστάσεις, που αφορούν τον πληθυσμό, τους τουρίστες και την κυβέρνηση των χωρών. Η τμηματοποίηση της συγκεκριμένης αγοράς τουριστών κρίνεται αναγκαία αν αναλογισθεί κανείς την οικονομική αλλά και την ηθική σπουδαιότητα η οποία έπεται αυτής.

2.2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΜΕΑ

Η αναπηρία αποτελεί μία συχνή κατάσταση και αναπόσπαστο μέρος της ανθρωπότητας. Σχεδόν όλοι οι άνθρωποι θα βιώσουν προσωρινά ή μόνιμα την αναπηρία σε κάποιο σημείο της ζωής τους. Πάνω από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι - περίπου το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού - ζουν με κάποια μορφή αναπηρίας και αυτός ο αριθμός αυξάνεται.

Η αναπηρία έρχεται ως αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης κατάστασης υγείας ή μιας βλάβης, όπως για παράδειγμα εγκεφαλική παράλυση, σύνδρομο Down και κατάθλιψη, καθώς και προσωπικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως αρνητικές στάσεις, απρόσιτες μεταφορές και δημόσια κτίρια και περιορισμένη κοινωνική υποστήριξη. Η αναπηρία δημιουργεί ένα σύνολο εμποδίων σε πολλούς τομείς της καθημερινότητας, όπως η αυτοεξυπηρέτηση, η απασχόληση, η εκπαίδευση η ψυχαγωγία και γενικότερα η κοινωνική συμμετοχή (Π.Ο.Υ., 2002).

Πράγματι, τα άτομα με αναπηρία έχουν λιγότερη πρόσβαση στην εκπαίδευση και τις ευκαιρίες εργασίας, και είναι πιο πιθανό να ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Τα άτομα με

αναπηρία έχουν επίσης περισσότερες από δύο φορές περισσότερες πιθανότητες να βρουν ανεπαρκείς τις παροχές υγειονομικής περίθαλψης (“WHO: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας”, 2021). Συνεπώς έχουν περιορισμένες και άνισες επιλογές στον τομέα του τουρισμού και των διακοπών.

Η «αναπηρία» ορίζεται ως βλάβη και περιορισμός της δραστηριότητας ενός ατόμου. Σε γενικές γραμμές ο όρος αναπηρία περιλαμβάνει κάποιου είδους σωματική βλάβη, νοητική ή πνευματική υστέρηση, ψυχική διαταραχή ή ακόμη και κάποια χρόνια ασθένεια. Επίσης, σύμφωνα με τη Διεθνή κατάταξη του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (2001), Άτομα με Αναπηρία είναι τα άτομα που αντιμετωπίζουν κινητική αναπηρία (παραπληγία, τετραπληγία, σκλήρυνση κατά πλάκας κτλ.), αισθητηριακή (κώφωση, τύφλωση) αλλά και διανοητική, όπως άτομα με προβλήματα αντίληψης και ομιλίας και άλλα. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα άτομα με αναπηρία ανέρχονται στο 10-15% του γενικού πληθυσμού, ποσοστό που αναμένεται να αυξηθεί έως το 2030. Το 80% των ατόμων με αναπηρία εμφανίζεται κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η αναπηρία μπορεί να διακριθεί σε εκ γενετής ή επίκτητη και σε αφανή ή εμφανή. Υπάρχουν επίσης μόνιμες μορφές αναπηρίας ή παροδικές. Κάποιες από τις πιο γνωστές κατηγορίες αναπηρίας σημειώνονται παρακάτω:

Αρχικά, τα άτομα με κινητικά προβλήματα. Για αρκετούς ανθρώπους η βάδιση απαιτεί ειδική προσπάθεια. Τα άτομα με σωματικές αναπηρίες αποτελούν πλέον ένα μεγάλο ποσοστό παγκοσμίως. Τα κινητικά τους προβλήματα μπορεί να προέρχονται από διάφορες αιτίες όπως ατυχήματα, κάποιου είδους αρρώστιας ή να προέρχεται εκ γενετής. Στα κινητικά προβλήματα ανήκουν μεταξύ άλλων η παραπληγία, η τετραπληγία, η ημιπληγία, οι ακρωτηριασμοί, οι κακώσεις νωτιαίου μυελού, η σκλήρυνση κατά πλάκας, η μυοπάθεια, η εγκεφαλική παράλυση, οι κρανιοεγκεφαλικές παθήσεις και η πολιομυελίτιδα.

Έπειτα, υπάρχουν τα άτομα με προβλήματα στην ακοή. Πιο συγκεκριμένα, η κώφωση περιλαμβάνει την ακουστική απώλεια ατόμου (>70dB), το οποίο δεν αντιλαμβάνεται την ομιλία με την ακοή του μόνο ούτε με την χρήση ακουστικών. Χρησιμοποιεί κυρίως το οπτικό κανάλι για να αντιληφθεί και να επικοινωνήσει με τους συνομιλητές του (χειλεανάγνωση, νοηματική γλώσσα, γραπτή γλώσσα). Ένα άτομο μπορεί να θεωρηθεί

κωφό, όταν ο μηχανισμός της ακοής δεν λειτουργεί καθόλου, ενώ θεωρείται βαρήκοο όταν διαθέτει ακόμα και την ελάχιστη ακουστική αντίληψη (ακουστική απώλεια 35-69 dB). Μια άλλη κατηγορία αναπήρων είναι εκείνη που αναφέρεται στα προβλήματα σε ό, τι αφορά την όραση. Τα άτομα με μειωμένη όραση ή χωρίς όραση, είναι τα άτομα με διαταραχές ή μειονεξίες στην οπτική λειτουργία, οι οποίες αφορούν στην αντίληψη του φωτός και την αίσθηση του σχήματος, χρώματος και μεγέθους του οπτικού ερεθίσματος. Η βαρύτητα των διαταραχών της όρασης κυμαίνεται ανάλογα με τη μείωση της οξύτητας από ελαφριάς μορφής ως την πλήρη απώλεια της όρασης. Οι διαταραχές της όρασης, ενδέχεται να είναι συγγενείς ή επίκτητες και να οφείλονται τόσο σε οργανικούς όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες. Τα άτομα με προβλήματα στην όραση μπορούν να διακριθούν σε τυφλούς, σε άτομα με μειωμένη όραση, και σε άτομα με λοιπές διαταραχές όρασης, όπως διαταραχές του οπτικού πεδίου ή αχρωματοψία.

Τα άτομα με νοητική καθυστέρηση αποτελούν μια ακόμη μεγάλη κατηγορία αναπηρίας. Η νοητική καθυστέρηση φέρνει ανεπάρκειες στην προσαρμοστική συμπεριφορά (αυτοεξυπηρέτηση, ζωή μέσα στο σπίτι, κοινωνικές δεξιότητες, αυτόκαθοδήγηση, λειτουργικές ακαδημαϊκές δεξιότητες, ψυχαγωγία, υγεία-ασφάλεια, χρήση κοινοτικών υπηρεσιών, εργασία, επικοινωνία) και εκδηλώνεται κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακής περιόδου. Σε άλλα είδη αναπηρίας ανήκουν επίσης ο αυτισμός, το σύνδρομο Down, το σύνδρομο Asperger, οι ψυχικές διαταραχές και οι μακροχρόνιες ασθένειες. (“Esamea: Αναπηρία, ένα ζήτημα σε εξέλιξη”, 2021).

2.3. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Σύμφωνα με τις αρχές που διακηρύσσονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, που αναγνωρίζουν την εγγενή αξιοπρέπεια και αξία και τα ίσα και αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα όλων των μελών της κοινωνίας ως τη βάση της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο, είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι τα άτομα με ειδικές ανάγκες αξίζουν να έχουν ίσες ευκαιρίες στην ζωή με τα υπόλοιπους ανθρώπους. Για τον λόγο αυτόν δημιουργήθηκε η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη συμφωνούν σε ορισμένους καθορισμούς των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. (Σύμβαση για τα Δικαιώματα Ατόμων με Αναπηρία, [Ηνωμένα Έθνη, Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ], 2019).

Πιο αναλυτικά, και σε ό, τι αφορά τον τουρισμό, αναγνωρίζοντας ότι η αναπηρία είναι μια έννοια που εξελίσσεται και απορρέει από την αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων με βλάβη και διαταραχές συμπεριφοράς και εμπόδια που προέρχονται από το περιβάλλον τους, που δυσχεραίνουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους, συμφωνήθηκαν τα εξής:

➤ Σε σχέση με την «**Προσβασιμότητα**» (Άρθρο 9)

Τα κράτη μέρη προκειμένου να δώσουν την ευκαιρία στα ΑμεΑ να συμμετέχουν σε όλες τις πτυχές της ζωής, λαμβάνουν ορισμένα μέτρα για την εξασφάλιση της πρόσβασης, σε ίσο βαθμό με τους άλλους, στο φυσικό περιβάλλον, στα μέσα μαζικής μεταφοράς, στην ενημέρωση και επικοινωνία, συμπεριλαμβανομένων τεχνολογιών και συστημάτων πληροφοριών, και σε άλλες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες, που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Τα μέτρα αυτά οφείλουν να εφαρμοστούν για κτίρια, δρόμους, μέσα μαζικής μεταφοράς και άλλες εσωτερικές και εξωτερικές εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένων εγκαταστάσεων σε σχολεία, οικίες, νοσοκομεία και χώρους εργασίας.

Επίσης, οφείλει να διασφαλιστεί το γεγονός ότι ιδιωτικοί φορείς που προσφέρουν εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, λαμβάνουν υπόψη όλες τις πτυχές της προσβασιμότητας για τα ΑμεΑ. Ακόμη, οφείλει να υπάρχει κατάλληλη ενημέρωση, υπηρεσίες και εγκαταστάσεις για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, όπως για παράδειγμα ενδείξεις σε γλώσσα Braille και σε ευανάγνωστες και ευκολονόητες μορφές. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν μέτρα και για την παροχή εκπαίδευσης στους εμπλεκόμενους φορείς για ζητήματα προσβασιμότητας που αντιμετωπίζουν τα ΑμεΑ, καθώς και για την παροχή μορφών δια ζώσης βοήθειας και μεσαζόντων, συμπεριλαμβανομένων οδηγών, αναγνώστων και επαγγελματιών διερμηνέων της νοηματικής γλώσσας, για να διευκολύνουν την προσβασιμότητα σε κτίρια και άλλες εγκαταστάσεις. Τέλος, φροντίζουν να προωθήσουν το σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την διανομή των προσβάσιμων τεχνολογιών και συστημάτων ενημέρωσης και επικοινωνιών ώστε αυτά να γίνουν προσβάσιμα στο μικρότερο δυνατό κόστος.

➤ Σε σχέση με την «**Συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή και την ψυχαγωγία**» (Άρθρο 30)

Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ΑμεΑ να συμμετέχουν, σε ίση βάση με τους άλλους, στην πολιτιστική ζωή και συνεπώς λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι τα ΑμεΑ απολαμβάνουν ίση πρόσβαση στον πολιτιστικό πλούτο κάθε τόπου. Οφείλουν να ελέγχουν ότι τα τηλεοπτικά προγράμματα, οι ταινίες, το θέατρο και οι λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες παρέχονται σε προσβάσιμες μορφές. Επίσης, τα άτομα με αναπηρία πρέπει να απολαμβάνουν την εύκολη πρόσβαση σε τόπους πολιτιστικών παραστάσεων ή υπηρεσιών, όπως θέατρα, μουσεία, κινηματογράφοι, βιβλιοθήκες και τουριστικές υπηρεσίες, και την πρόσβαση στα μνημεία και τα αξιοθέατα εθνικής πολιτιστικής σημασίας. Τέλος, τα κράτη μέρη οφείλουν να εξασφαλίζουν ότι τα ΑμεΑ έχουν πρόσβαση στην παροχή υπηρεσιών σε σχέση με τη διοργάνωση των ψυχαγωγικών, τουριστικών, και αθλητικών δραστηριοτήτων.

Περνώντας στο εθνικό μας νομοθετικό πλαίσιο, στο Άρθρο 4 του Ελληνικού Συντάγματος ορίζεται ότι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου και ότι όλοι οι Έλληνες πολίτες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. (Νόμος 1400/2013, άρθρο 4, παρ. 1). Στο άρθρο 21 ορίζεται ότι «τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη, και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας».

Ακόμη, το Αστικό Δίκαιο προβλέπει διατάξεις για τις δικαιοπρακτικές ικανότητες, τις αδικοπραξίες, τη δικαστική συμπαράσταση και τις σχετικές διατάξεις του κληρονομικού Δικαίου, ρυθμίσεις σχετικές με ΑμεΑ. Πιο συγκεκριμένα, έχει θεσπιστεί σημαντικός αριθμός νόμων που καθορίζουν τους όρους και τις προϋποθέσεις για την ενεργή συμμετοχή των ΑμεΑ στις κοινωνικές δραστηριότητες, και κυρίως σε ό, τι αφορά την απασχόληση, την εκπαίδευση, την μετακίνηση, καθώς και την προσβασιμότητα, η οποία θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα στην παρούσα εργασία.

Σχετικά με την προσβασιμότητα λοιπόν, ο Νόμος 2831/2000 στο άρθρο 28 αναφέρει ειδικές ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση ατόμων με ειδικές ανάγκες, όπως φαίνεται παρακάτω:

«Επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η οριζόντια και κατακόρυφη προσπέλαση από άτομα με ειδικές ανάγκες στους χώρους αυτών, στους οποίους στεγάζονται υπηρεσίες του Δημοσίου, Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου του ευρύτερου Δημόσιου τομέα, Κοινωφελείς Οργανισμοί, Οργανισμοί Τοπικής

Αυτοδιοίκησης πρώτης και δεύτερης βαθμίδας ή έχουν χρήσεις συνάθροισης κοινού, εκπαίδευσης, υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, γραφείων και εμπορίου, καθώς επίσης και στους χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων των κτιρίων αυτών. Η υποχρέωση αυτή επιβάλλεται και στα κτίρια με χρήση κατοικίας στα οποία είναι υποχρεωτικός ο ανελκυστήρας». (Νόμος 2831/2000, άρθρο 28, παρ. 2).

Μεταξύ άλλων στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία συγκαταλέγονται η κάρτα Αναπηρίας που πιστοποιεί τον βαθμό αναπηρίας, τα δελτία μετακίνησης που προσφέρουν μειωμένο ή και δωρεάν εισιτήριο για τις μετακινήσεις, ανάλογα με το ποσοστό αναπηρίας, τις φοροαπαλλαγές και την απαλλαγή από στράτευση. Στον τομέα του τουρισμού τα ΑμεΑ έχουν δικαίωμα απόκτησης της κάρτας πολιτισμού, η οποία σχεδιάστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και σκοπό έχει να διευκολύνει την πρόσβαση των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων στο πολιτιστικό γίνεσθαι της χώρας. Στις παροχές των κατόχων της κάρτας είναι η διευκόλυνση της πρόσβασης σε κινηματογραφικές αίθουσες, στο θέατρο και σε συναυλίες κυρίως κρατικών φορέων. Ακόμη, επιτυγχάνεται έκπτωση στην αγορά βιβλίων σε συνεργασία με την ομοσπονδία και τους συλλόγους εκδοτών και βιβλιοπωλών.

Επιπλέον, σημαντική είναι η δράση του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης μέσω του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ), που οργανώνει κάθε χρόνο το πρόγραμμα «Τουρισμός για όλους», που αφορά δήμερα πακέτα διακοπών. Τα Άτομα με Αναπηρία σε ποσοστό 67% και άνω, δικαιούνται δελτίο για τους εαυτούς τους και τα προστατευόμενα μέλη τους, ανεξαρτήτως εισοδήματος, αρκεί να ανήκουν σε κάποιες συγκεκριμένες κατηγορίες επαγγελμάτων. Τέλος, το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας μέσω του Οργανισμού Εργατικής Εστίας, οργανώνει πακέτα δήμερων διακοπών με μικρό οικονομικό κόστος για τους δικαιούχους. Τα Άτομα με Αναπηρία δικαιούνται δελτία Κοινωνικού Τουρισμού και για τον συνοδό τους, αρκεί να αποδεικνύεται η αναγκαιότητα συνοδείας μέσω των παραστατικών. (Τερζής, 2002).

2.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ

Στις μέρες μας ένα μεγάλο θέμα με το οποίο ερχόμαστε αντιμέτωποι στην κοινωνία μας είναι αυτό των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες και των δικαιωμάτων τους. Ένα στα είκοσι άτομα έχει κάποιας μορφής αναπηρία. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων

αυτών κατοικούν στις αναπτυσσόμενες χώρες. Τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες συχνά τίθενται στο περιθώριο και αντιμετωπίζονται με προκατάληψη από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Συναντούν φραγμούς καθ' όλη την διάρκεια και σε όλες τις δραστηριότητες της ζωής τους (εκπαίδευση, εργασία, προσβασιμότητα). Ως αποτέλεσμα, παρεμποδίζεται η ενεργή συμμετοχή τους σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνίας και καθίστανται πιο τρωτοί στον κοινωνικό αποκλεισμό από τους υπόλοιπους πολίτες.

Ωστόσο, για την ανάπτυξη μιας υγιούς κοινωνίας οικονομικά και κοινωνικά, χρειάζεται η συμμετοχή όλων ανεξαρτήτως των πολιτών της. Έτσι, τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, δεν πρέπει να εκλείπουν από αυτή την προσπάθεια καθώς αποτελούν μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού και η συμμετοχή τους είναι απαραίτητη στην παραγωγική, κοινωνική και οικονομική ζωή. Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η αναπηρία πολλές φορές δημιουργείται μέσα στην ίδια την κοινωνία, η οποία στερούμενη τις κατάλληλες υποδομές, δεν δίνει την απαραίτητη προσοχή σε μια μειονεξία ενός ανθρώπου, διαγράφοντας έτσι όλες τις άλλες πλευρές του.

Δυστυχώς σε ολόκληρη την Ευρώπη και όχι μόνο στην Ελλάδα, υπάρχει μεγάλο κενό μεταξύ των αναγκών για πρόσβαση και των προσφερομένων υπηρεσιών. Υπάρχουν σοβαρά προβλήματα προσβασιμότητας που δημιουργούν τεράστιες δυσκολίες στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες όταν αυτά ταξιδεύουν ή όταν αδυνατούν να απολαύσουν ισότιμα, παροχές και υπηρεσίες στον τόπο που έχουν επιλέξει να επισκεφθούν. Συνεπώς, έρχονται αντιμέτωποι με δυσκολίες ως καταναλωτές υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα στις μετακινήσεις τους, στις μειωμένες επιλογές σχετικά με την διαμονή στην ανυπαρξία πρόσβασης σε παραλίες ή άλλους χώρους τουριστικού ενδιαφέροντος, στα μουσεία, στην ανυπαρξία ειδικής σήμανσης για άτομα με προβλήματα όρασης και σε πολλά άλλα.

Το επίπεδο δραστηριοποίησης των ατόμων με αναπηρία εξαρτάται άμεσα από την θετική αντιμετώπιση του υπόλοιπου κοινωνικού συνόλου στην ένταξή τους σε δραστηριότητες αναψυχής. Η επιτυχής ενοποίηση αναπήρων και μη, χρειάζεται απαραίτητα αλληλοαποδοχή και των δύο πλευρών. Παράλληλα, η ικανοποίηση τουριστικών αναγκών και η πραγματοποίηση ταξιδιών επηρεάζει άμεσα την κάλυψη βασικών αναγκών, όπως, οι ψυχικές και πνευματικές ανησυχίες, η ανάγκη για

ξεκούραση, αναψυχή, επαφή με την φύση, καθώς και η ανάγκη για κοινωνική συναναστροφή και συνάντηση με νέες κουλτούρες.

Ειδικά για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες ο τουρισμός αποτελεί ιδανικό μέσο διαφυγής από την καθημερινότητα, καθώς καλούνται να αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες και τεχνικά και ιδεολογικά εμπόδια στην καθημερινότητα τους. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από τα αποτελέσματα της Έρευνας του Εθνικού Οργανισμού Αναπηρίας (2004), με βάση τα οποία τα άτομα με αναπηρία απολαμβάνουν 27% λιγότερη ευχαρίστηση κατά τη διάρκεια της ζωής τους σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Έτσι, γίνεται ευρέως αντιληπτό πως ο τουρισμός είναι ικανός να παρέχει πολυδιάστατα οφέλη στις ζωές των ΑμεΑ. (“Esamea: Προσβασιμότητα και Αναπηρία”, 2021).

Τα δικαιώματα για αναψυχή και άσκηση οφείλουν να είναι ίσα για όλους τους πολίτες και ειδικά για τα ΑμεΑ τέτοιες δραστηριότητες κρίνονται απαραίτητες καθώς συνδυάζουν πνευματικά, σωματικά και κοινωνικά οφέλη. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι μέσα από την κάλυψη τουριστικών αναγκών και τα ταξίδια, τα ΑμεΑ εμπλουτίζουν τις δραστηριότητες τους και τις εμπειρίες τους και αρχίζουν να αναπτύσσουν περισσότερους κοινωνικούς δεσμούς.

Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι τα άτομα με αναπηρίες αισθητηρίων οργάνων ενισχύονται σε πολλά επίπεδα από τη συμμετοχή σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο, καθώς αναπτύσσεται έτσι το αίσθημα αυτονομίας και οξύνονται οι ικανότητές τους χάρη στην επαφή με τα ερεθίσματα που δέχονται από το φυσικό περιβάλλον. Ακόμη, αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό το αίσθημα εσωτερικής ακεραιότητας και η βελτίωση της αυτοπεποίθησης των ατόμων με κινητικές αναπηρίες (παραπληγίες, μυϊκές δυστροφίες, ακρωτηριασμοί) που συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες στη φύση. Το γεγονός αυτό έχει θετική επίδραση στην σωστή λήψη αποφάσεων αυτών των ατόμων και στην μελλοντική εξέλιξή τους. Τέλος, μέσα από την πραγματοποίηση ταξιδιών, τα άτομα που έχουν νοητικά προβλήματα και συμμετέχουν στους Παραολυμπιακούς Αγώνες παρουσιάζουν μεγάλη βελτίωση στην αυτοεκτίμηση και την κοινωνική δραστηριοποίησή τους.

Ωστόσο, παρά τις θετικές επιδράσεις που προσφέρει ο τουρισμός στις ζωές των ΑμεΑ, τα άτομα αυτά συχνά αποφεύγουν τις τουριστικές δραστηριότητες και τις διάφορες εκδηλώσεις λόγω της έλλειψης των κατάλληλων υποδομών. Τα φυσικά εμπόδια, η

ελλιπής πληροφόρηση και προσβασιμότητα υποδομών και το μέτριο επίπεδο υπηρεσιών στις ξενοδοχειακές μονάδες, αποτελούν τις σημαντικότερες αιτίες αποξένωσης και εσωστρέφειας των ατόμων με αναπηρίες. Έτσι, γίνεται αντιληπτή η σπουδαιότητα και η άμεση σύνδεση του τουρισμού και της προσβασιμότητας για την ζωή και την ένταξη των ΑμεΑ στην κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

«ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ»

3.1. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ: ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Στις μέρες μας, ολοένα και περισσότερες πόλεις αναγνωρίζουν το δικαίωμα της ελεύθερης, ίσης και ανεμπόδιστης πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στο δημόσιο χώρο και την σημαντικότητα της διαμόρφωσης κατάλληλων μέτρων για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων αυτών. Έτσι διαμορφώνουν σύγχρονες πολιτικές που στοχεύουν στην βελτίωση της προσβασιμότητας και τη δημιουργία πόλεων χωρίς εμπόδια. (“Google Books: Accessible Tourism”, 2021).

Πράγματι, όπως θα δούμε και στην συνέχεια της εργασίας υπάρχουν αρκετές ιστορικές πόλεις που έχουν επενδύσει στον προσβάσιμο τουρισμό και αποτελούν πλέον πρότυπα προσβασιμότητας. Μια ιστορική πόλη αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί μια αστική δραστηριότητα και ως αποτέλεσμα, διαθέτει μια ξεχωριστή αστική μορφολογία. Μια ιστορική πόλη μπορεί να θεωρηθεί ένας εξειδικευμένος τύπος πόλης από λειτουργική και μορφολογική άποψη, δηλαδή μια αστική ενότητα η οποία αποτελεί τμήμα μιας μεγαλύτερης πόλης. Τέλος, μια ιστορική πόλη μπορεί να αποτελέσει πρόταση αστικής ανάπτυξης που θα συνδυάζει τους συντελεστές της πολιτιστικής κληρονομιάς, ως αστικού πόρου και του τουρισμού, ως μέσο διατήρησης της ιστορίας. Συνεπώς, η ανάπτυξη του προσβάσιμου τουρισμού σε τέτοιου είδους πόλεις κρύβει προκλήσεις και παρουσιάζει θετικά αλλά και αρνητικά στοιχεία.

Τα οφέλη της προσβασιμότητας και του προσβάσιμου τουρισμού είναι πράγματι πολυάριθμα και σημαντικά. Το πιο σημαντικό όφελος που επιτυγχάνεται πέρα του ηθικού, είναι το οικονομικό. Ο αριθμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες στις μέρες μας, καθώς και των ηλικιωμένων είναι πολύ μεγάλος και δεν μπορεί να αγνοηθεί. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι πολλά από αυτά τα άτομα έχουν την οικονομική δυνατότητα αλλά και την ανάγκη να ταξιδέψουν και είναι πρόθυμα να ξοδέψουν αρκετά χρήματα για να καλύψουν τις ιδιαίτερες τους ανάγκες και να έχουν πρόσβαση στα πιο προσβάσιμα προϊόντα και υπηρεσίες. Επομένως, αυτό ωφελεί σε μεγάλο βαθμό τις τοπικές οικονομίες των προσβάσιμων προορισμών. (Δημητρακόπουλος, 2015).

Οι καταναλωτές με ειδικές ανάγκες μπορούν πιο εύκολα να ταυτιστούν με έναν συγκεκριμένο προορισμό και να γίνουν πολύ αφοσιωμένοι πελάτες. Επίσης, διαμένουν

για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα στην χώρα υποδοχής τους καθώς χρειάζονται περισσότερο χρόνο προσαρμογής. Προτιμούν να ταξιδεύουν σε μεγάλα γκρουπ για να αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια. Είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν πολλά χρήματα για τις ανάγκες της προσβασιμότητας. Επιπρόσθετα, οι συγκεκριμένοι καταναλωτές χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό forums και blogs και κάνουν συστάσεις μέσω αυτών. Το 88% των ταξιδιωτών με αναπηρία πάνε διακοπές τουλάχιστον μία φορά το χρόνο και δεν διατίθενται να ταξιδεύουν σε μη ικανοποιητικούς προορισμούς.

Ακόμη, η επιτυχής δημιουργία μιας προσβάσιμης πόλης, την οδηγεί να στοχεύσει σε μια συγκεκριμένη μερίδα πληθυσμού και σε μια συγκεκριμένη αγορά-στόχο. Αυτό βοηθά τον προορισμό να αναπτύξει ένα βιώσιμο είδος τουρισμού, το οποίο θα καταπολεμά το φαινόμενο της εποχικότητας και θα έχει αποκτήσει την εύνοια μιας ικανοποιημένης πελατειακής αγοράς, η οποία θα επιλέγει για τα τουριστικά της κίνητρα την συγκεκριμένη πόλη κατ' εξακολούθηση. Πράγματι τα άτομα με ειδικές ανάγκες όταν μένουν ικανοποιημένα από τις παροχές προσβασιμότητας ενός προορισμού, δύσκολα δοκιμάζουν να επισκεφθούν έναν άλλον. Επίσης, οι πόλεις με τις καλύτερες δυνατές επιλογές προσβασιμότητας βραβεύονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, με αποτέλεσμα να αναπτύσσουν ένα αξιόλογο “brand name” και μια καλή φήμη στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη. (“Google Books: Accessible Tourism”, 2021).

Οι προορισμοί που θα καταφέρουν να αναδειχθούν προσβάσιμοι θα κερδίσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των υπολοίπων καθώς θα καταπολεμήσουν τον μαζικό τουρισμό εισάγοντας μια νέα μορφή τουρισμού. Επίσης, η βελτίωση αυτού του τουριστικού προϊόντος είναι περισσότερο εφικτή σε σχέση με τον μαζικό τουρισμό όπου απαιτείται η συνεχής παροχή όλων των υπηρεσιών σε όλους τους ανθρώπους στο χαμηλότερο κόστος. Τέλος, είναι πιθανότερη η σταθερή και αξιόπιστη δωρεάν διαφήμιση των προορισμών σε τρίτους από τους ικανοποιημένους καταναλωτές με αναπηρία.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν ορισμένοι προβληματισμοί σχετικά με τα όρια τα οποία οφείλουν να τίθενται σχετικά με την δημιουργία υποδομών και με την ανάπτυξη προσβάσιμου τουρισμού στις ιστορικές πόλεις. Οι ιστορικές πόλεις διαθέτουν αμέτρητα στοιχεία πολιτιστικού πλούτου τα οποία πρέπει να διαφυλάσσονται και να παραμένουν αναλλοίωτα. Αυτό συχνά είναι δύσκολο να επιτυγχάνεται όταν μια πόλη

στοχεύει να δημιουργήσει προσβάσιμες υποδομές για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Οι πολιτιστικοί φορείς απασχολούνται ιδιαίτερα από το ζήτημα των υποδομών στους αρχαιολογικούς χώρους και στα μνημεία. Για παράδειγμα, η τεχνική δυνατότητα παρέμβασης στην Ακρόπολη απαιτεί μεγάλη προσοχή και μελέτη. Η άποψη της πολιτικής ηγεσίας είναι ότι πρέπει να γίνει προσβάσιμη για τα ΑμεΑ, αλλά δεν μπορούμε να παραμερίσουμε τις αντίθετες απόψεις. Κάθε επέμβαση στα πολιτιστικά μνημεία πρέπει να γίνεται έτσι ώστε να μην αλλοιώνεται ο χαρακτήρας του μνημείου και να μην τραυματίζεται από οπτική ή δομική άποψη. (“Eurora.eu: Πολιτισμός στις πόλεις”, 2021).

Τα πολιτιστικά αγαθά είναι στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς και αποτελούν αντικείμενα προστασίας του ποινικού δικαίου. Στην χώρα μας, σύμφωνα με τον Νόμο 3028/2002 «για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στοχεύει στην διατήρηση της ιστορικής μνήμης από τα αρχαιότερα χρόνια μέχρι και σήμερα. Μέσω του νόμου αυτού, θεσμοθετούνται οι ποινικές διατάξεις, μέσω των οποίων τιμωρούνται οι προσβολές των πολιτιστικών αγαθών και ωθεί την κοινωνία να συνεργαστεί με γνώμονα την προστασία αυτών.

Συνεπώς, οι προσβάσιμες ιστορικές πόλεις οφείλουν να εξασφαλίζουν την διατήρηση της υλικής υπόστασης των ακίνητων πολιτιστικών μνημείων και την εν γένει φυσιογνωμία τους. Απαγορεύεται κάθε ενέργεια η οποία θα επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο την καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής ενός μνημείου. Οι επεμβάσεις και εργασίες που πραγματοποιούνται στα μνημεία οφείλουν να εγκρίνονται πρώτα από το Υπουργείο Πολιτισμού. (Νόμος 3028/2002, άρθρο 1, παρ. 1).

Ωστόσο, τα πλεονεκτήματα που προσφέρει στην κοινωνία η εξέλιξη της προσβασιμότητας είναι πολύ σημαντικά και η ανάγκη για την ανάπτυξη προσβάσιμων προορισμών αυξάνεται, καθώς τείνει να αυξάνεται και το ποσοστό ατόμων με αναπηρίες. Έτσι, οι σύγχρονες κοινωνίες οφείλουν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της προσβασιμότητας και να βρίσκουν νέες λύσεις ώστε να επιτυγχάνεται η ανάπτυξη των προσβάσιμων ιστορικών πόλεων και ταυτόχρονα η διατήρηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας. Οι λύσεις αυτές ενδεχομένως να δοθούν από σύγχρονους επιστήμονες και καλλιτέχνες, οι οποίοι θα φέρουν καινοτόμες προτάσεις σχετικά με τις υποδομές (π.χ. ράμπες) για τα μεγάλης εμβέλειας μνημεία.

3.2. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Η δημιουργία προσβάσιμων πόλεων για τα άτομα με αναπηρία αποτελεί κύριο μέρος της συνολικής στρατηγικής της ΕΕ για την αναπηρία 2010-2020, η οποία παρέχει το γενικό πλαίσιο δράσης στον τομέα της αναπηρίας και της προσβασιμότητας σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει διατάξεις για την προσβασιμότητα στους τομείς της μεταφοράς, και των υπηρεσιών ηλεκτρονικής επικοινωνίας. Ιδιαίτερα μετά το 2000 υπήρξε βελτίωση των συνθηκών προσβασιμότητας. Το 2001 η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργεί ένα πρόγραμμα, το οποίο αφορά στην βελτίωση της προσβασιμότητας για όλους σε όλων των ειδών τουριστικούς προορισμούς της Ευρώπης. Το πρόγραμμα αυτό ονομάζεται OSSATE (One Stop Shop for Accessible Tourism in Europe) και στοχεύει στην δημιουργία ενός ηλεκτρονικού συστήματος ενημέρωσης των ΑμεΑ σχετικά με τις προσβάσιμες υποδομές και υπηρεσίες τουριστικού ενδιαφέροντος. Όπως θα δούμε και σε επόμενη ενότητα, υπάρχουν χαρακτηριστικά παραδείγματα πόλεων, οι οποίες έχουν υλοποιήσει τις κατάλληλες πρακτικές και στρατηγικές για τη βελτίωση της προσβασιμότητας σε θεμελιώδεις πτυχές της ζωής στην πόλη, όπως για παράδειγμα στο δομημένο περιβάλλον, στις δημόσιες και δημοτικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες, στις μεταφορές και άλλα. (“Europa.eu: Βραβείο πόλης φιλικής προς τα άτομα με αναπηρία”, 2021).

Τα άτομα με αναπηρία όμως αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα ανθρώπων. Όπως είδαμε και σε προηγούμενη ενότητα, υπάρχουν πολλές μορφές αναπηρίας, όπως εμφανείς ή αφανείς, μόνιμες ή προσωρινές και βαρύτερες ή πιο ελαφριές. Επίσης, υπάρχουν άτομα με κινητική αναπηρία, άτομα με αισθητηριακή αναπηρία και άτομα με γνωστική ή νοητική αναπηρία. Όλα τα παραπάνω είδη αναπηρίας χρήζουν διαφορετικής μεταχείρισης και συνεπάγονται διαφορετικές ανάγκες των ατόμων που τα βιώνουν. Έτσι, οι προσβάσιμες πόλεις οφείλουν να ακολουθούν ειδικές πρακτικές ανάλογα τον τύπο αναπηρίας της κάθε ομάδας ατόμων, αλλά και άλλα χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η ηλικία, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση ή η εθνικότητα.

Για τον καθορισμό των βασικών πρακτικών προσβασιμότητας, είναι χρήσιμο να λάβουμε υπόψη κάθε υποομάδα αναπηρίας και τα χαρακτηριστικά τους. Πιο συγκεκριμένα:

- Για τα άτομα με κινητικές αναπηρίες

Τα άτομα με αυτού του είδους τις αναπηρίες, σύμφωνα με την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, αντιμετωπίζουν εμπόδια που οφείλονται σε φυσικά, αρχιτεκτονικά και τεχνολογικά αίτια. Κάποια από αυτά είναι τα σκαλοπάτια, η έλλειψη χώρου για αναπηρικά αμαξίδια και ελιγμούς, οι μικροί ανελκυστήρες, τα ολισθηρά δάπεδα, τα εμπόδια στα πεζοδρόμια, και η ακατάλληλη επίπλωση στους εσωτερικούς χώρους ή οι δύσκολοι μηχανισμοί στην χρήση. Επομένως, είναι σημαντικό η προσβάσιμη πόλη να τους παρέχει ισόπεδες επιφάνειες ή επιφάνειες με μικρή κλίση, αντιολισθηρές, χωρίς σκαλοπάτια. Επίσης, χρειάζεται αρκετός ελεύθερος χώρος για την άνετη μεταφορά αμαξιδίων και για την δυνατότητα ελιγμών και προσπεράσεων. Υπάρχει μεγάλη ανάγκη για χώρους ανάπαυσης των ατόμων αυτών, και πλατύσκαλα οριζόντια και άνετα σε ράμπες, κλίμακες, θύρες και ευρύχωροι ανελκυστήρες. Ακόμη, χρειάζονται κλίμακες με χειρολαβές σε όλες τις πλευρές, σήμανση στις ακμές και άνετα πατήματα. Είναι απαραίτητο να υπάρχουν προσβάσιμοι χώροι υγιεινής, εύκολες θύρες στον χειρισμό, μηχανισμοί στο κατάλληλο ύψος, καθώς και σημάνσεις στο ύψος των ματιών.

- Για τα άτομα με προβλήματα όρασης

Τα άτομα με προβλήματα όρασης βασίζονται στην αντίληψη απτικών και ηχητικών ερεθισμάτων, αντιμετωπίζουν δυσκολίες κυρίως με την ενημέρωση, την επικοινωνία και τη χρήση συσκευών και βοηθημάτων. Για παράδειγμα δυσκολεύονται στην ανάγνωση τιμοκαταλόγων, πινάκων δρομολογίων, σημάνσεων ασφάλειας και άλλα. Έτσι, έχουν ανάγκη από έντυπα με μεγάλους ευανάγνωστους χαρακτήρες, έντονες αντιθέσεις στα χρώματα, ή έντυπα σε γραφή Braille. Συνεπώς οι προσβάσιμες πόλεις πρέπει να παρέχουν διακριτά όρια διαδρομών καθώς και εμφανή επισήμανση σκαλοπατιών. Θα πρέπει επίσης να υπάρχει διακριτή επισήμανση εμποδίων στο ύψος του κεφαλιού. Σε ό, τι αφορά τα έντυπα, θα πρέπει να παρέχονται σε απτική σήμανση ή σε γραφή Braille. Παράλληλα, οφείλει να υπάρχει ηχητική σήμανση και ενημέρωση όπου κρίνεται απαραίτητο και ισχυρές χρωματικές αντιθέσεις στις σημάνσεις. Οι εσωτερικοί χώροι θα πρέπει να έχουν πολύ καλό φωτισμό. Τέλος, θα πρέπει να διατηρείται απλότητα στις μορφές και στα στοιχεία του περιβάλλοντος και να

παρέχονται τα κατάλληλα υποστηρικτικά βοηθήματα, όπως οδηγοί, αναγνώστες, σκύλοι ως οδηγοί και άλλα.

- Για τα άτομα με προβλήματα ακοής ή ομιλίας

Τα άτομα αυτά βασίζονται περισσότερο στην οπτική επαφή, ενώ οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σχετίζονται με την επικοινωνία και την ενημέρωση όταν αυτή προέρχεται μόνο από ηχητικά συστήματα και όχι συστήματα οπτικής ενημέρωσης. Επομένως, έχουν ανάγκη από οπτική σήμανση και ενημέρωση, διερμηνεία στη νοηματική και εναλλακτικές μεθόδους επικοινωνίας όπως για παράδειγμα SMS ή χρήση γραπτού σημειώματος. Επίσης, οι εσωτερικοί χώροι θα πρέπει να είναι καλά φωτιζόμενοι και να χαρακτηρίζονται από καλή ακουστική. Η απλότητα των μορφών του περιβάλλοντος και τα βοηθήματα ενίσχυσης ήχου, ενισχύουν επίσης την άνεση στο ταξίδι των ατόμων με προβλήματα στην ακοή. Τέλος, για τα άτομα με προβλήματα ομιλίας θα πρέπει να εφαρμόζονται ειδικές μορφές επικοινωνίας π.χ. διερμηνεία στη νοηματική και επικοινωνία με ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό.

- Για τα άτομα με προβλήματα αντίληψης

Οι δυσκολίες των ατόμων με προβλήματα αντίληψης οφείλονται κυρίως σε φυσικά, αρχιτεκτονικά και τεχνολογικά εμπόδια και ειδικά σε περιπτώσεις περίπλοκης σήμανσης, σε περιπτώσεις χώρων με πολύπλοκη διαρρύθμιση, ή σε περιπτώσεις εξοπλισμών με πολύπλοκες οδηγίες χρήσης. Συνεπώς, η τουριστική προσβάσιμη πόλη οφείλει να τους εξασφαλίσει χώρους με απλή διαρρύθμιση, απλοποιημένη σήμανση και απλές οδηγίες χρήσης.

- Για τα άτομα με ψυχικές – νοητικές αναπηρίες

Τα άτομα αυτά απαιτούν ειδικό τρόπο μεταχείρισης και εξειδικευμένο τρόπο εξυπηρέτησης. Για παράδειγμα, κάποιοι από αυτούς έχουν κλειστοφοβία και είναι πιθανό να μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν κλειστούς χώρους, όπως τα μετρό και τα υπόλοιπα μέσα αστικής συγκοινωνίας. Έτσι, οι προσβάσιμες πόλεις πρέπει να αναπτύξουν εναλλακτικούς τρόπους μετακίνησης, όπως ειδικά φορηγάκια και επιβατηγά που θα μεταφέρουν τέτοιου είδους άτομα.

- Για τα άτομα με χρόνιες παθήσεις

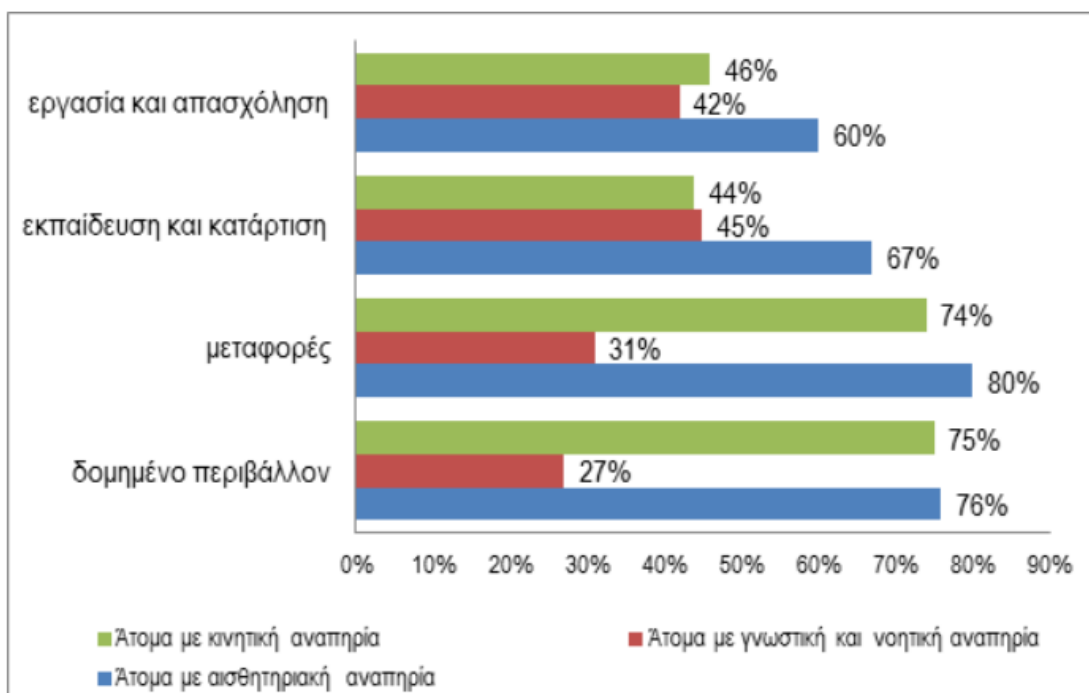

Τα άτομα με άλλες αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα σε λοιμώξεις και μικρόβια, γεγονός που προϋποθέτει αυστηρή καθαριότητα σε εσωτερικούς χώρους και χώρους δημόσιας χρήσης και επομένως αντίστοιχες πρακτικές και πολιτικές.

Για την σωστή εξυπηρέτηση και χειρισμό των ατόμων με αναπηρία, πέρα από τις παραπάνω πρακτικές, είναι απαραίτητη η κατάλληλη εκπαίδευση και συνεχής ενημέρωση του προσωπικού που έρχεται σε επαφή μαζί τους αλλά και του υπόλοιπου πληθυσμού της προσβάσιμης πόλης, το οποίο οφείλει να είναι ανεκτικό στις περιπτώσεις αναπηρίας, να σέβεται και να βοηθάει την συγκεκριμένη μερίδα ανθρώπων. (“Google Books: Best Practice in Accessible Tourism”, 2021).

Στον παρακάτω πίνακα, σημειώνονται τα αποτελέσματα μιας έρευνας που διεξήχθη με τον συντονισμό του Πανεπιστημίου της Βαλένθια στο πλαίσιο του έργου “LivingAll: Free movements and equal opportunities for All”. Σύμφωνα με αυτή την έρευνα κάθε ομάδα ατόμων με αναπηρία αντιμετωπίζει διαφορετικό βαθμό δυσκολίας και εμπόδια ανάλογα τον τομέα του ταξιδιού τους. Έτσι, φαίνεται πως στον τομέα των μεταφορών αλλά και στον τομέα του δομημένου περιβάλλοντος την μεγαλύτερη δυσκολία αντιμετωπίζουν τα άτομα με αισθητηριακή αναπηρία, ενώ την μικρότερη αντιμετωπίζουν τα άτομα με γνωστική και νοητική αναπηρία.

Πίνακας 5 «Συχνότητα εμποδίων ανά κατηγορία αναπηρίας»

Πηγή: LivingAll, 2008

3.3. ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σύμφωνα με τον ορισμό της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), η προσβασιμότητα είναι το ποιοτικό χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος, της υπηρεσίας ή του αγαθού, που επιτρέπει την αυτόνομη και ισότιμη πρόσβαση κάθε χρήστη σε αυτό, ανεξάρτητα από την ηλικία του, την ύπαρξη αναπηρίας, τα φυσικά και λοιπά χαρακτηριστικά που διαθέτει, όπως ύψος, δύναμη, καλή όραση και ακοή, νοητική κατάσταση (<https://www.esamea.gr/>).

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθούμε στην έννοια του καθολικού σχεδιασμού. Σύμφωνα λοιπόν με το Κέντρο Καθολικού Σχεδιασμού (Center for Universal Design), καθολικός σχεδιασμός είναι ο σχεδιασμός προϊόντων και περιβαλλόντων έτσι ώστε να χρησιμοποιούνται από όλους τους ανθρώπους, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, χωρίς την ανάγκη για προσαρμογή ή εξειδικευμένο σχεδιασμό. Βασίζεται στην απλοποίηση και την τροποποίηση των προϊόντων με σκοπό την εξοικονόμηση χρηματικών πόρων και την απόλυτη λειτουργικότητα και ευχρηστία από όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους.

Η προσβασιμότητα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την τουριστική αλλά και κοινωνικό-πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας καθώς μέσα απ' την εφαρμογή της αλυσίδας πρόσβασης (προσβάσιμα κτίρια, δρόμοι, συγκοινωνίες, σήμανση, πληροφόρηση, εξυπηρέτηση, κτλ.) μπορεί να επιτευχθεί η αλληλεγγύη και η ισότητα εντός των κρατών. Πρωταρχικός στόχος της είναι η καταλληλότητα και η χρηστικότητα προϊόντων και περιβαλλόντων (όπως στις υποδομές κτιρίων και τα φυσικά τοπία) ώστε αυτά να χρησιμοποιούνται από όλους, ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες του καθενός. (“Κυπριακή Δημοκρατία: Σχεδιάζοντας για όλους”, 2021).

Πέρα από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητα τους τα άτομα με αναπηρία, το οικονομικό τους υπόβαθρο αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τις επιλογές τους στα θέματα ταξιδιού. Αυτό συμβαίνει διότι τα άτομα αυτά αναγκάζονται συχνά να καλύπτουν επιπλέον χρεώσεις, πέραν από τις συμβατικές τουριστικές δαπάνες (αριθμός διανυκτερεύσεων, μεταφορές, κτλ.), οι οποίες σχετίζονται με τη προσβασιμότητα του καταλύματος, τα κατάλληλα μέσα μεταφοράς, τις βοηθητικές συσκευές και τα πιθανά έξοδα του συνοδού τους. Συνεπώς, είναι δεδομένο πως υπάρχει μεγάλη ανάγκη για την εφαρμογή ενός καθολικού σχεδιασμού ως πρότυπο ικανό να αντισταθμίσει τα έξοδα των τουριστών με ειδικές ανάγκες (“Greece travel: Breaking Through the Disability Barriers in Greece”, 2020).

Οι άξονες ενός στρατηγικού σχεδίου το οποίο οφείλουν να ακολουθούν οι προσβάσιμοι προορισμοί είναι οι παρακάτω. Αρχικά, θα πρέπει να αναπτύξουν ένα νέο αστικό περιβάλλον το οποίο θα περιβάλλει μια ασφαλή πόλη για τα άτομα με αναπηρία. Θα τηρεί την ανάπλαση του ιστορικού κέντρου της πόλης και την ανάδειξη των διατηρητέων σημαντικών κτιρίων της. Επίσης, θα πρέπει να αναπτύσσεται η χωροθέτηση κατασκευών για την φιλοξενία πολιτιστικών δράσεων και να εκσυγχρονίζονται τα αεροδρόμια, οι λιμένες και τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς των πόλεων. Ακόμη, είναι πολύ σημαντική η κατάλληλη διαμόρφωση των εσωτερικών χώρων και καταλυμάτων για ασφαλή χρήση από τους καταναλωτές με ειδικές ανάγκες και γενικότερα η προσιτή ενημέρωση των ΑμεΑ για τις προσβάσιμες επιλογές στον προορισμό που θα επισκεφθούν. (“Google Books: Best Practice in Accessible Tourism”, 2021).

Η ομάδα των ατόμων με αναπηρία, όπως και των ηλικιωμένων, χρήζουν κάποιων εξειδικευμένων προδιαγραφών σε ό, τι αφορά τις υποδομές, γεγονός που συνήθως

αγνοείται και αντιμετωπίζεται ως ζήτημα χαμηλής προτεραιότητας. Επίσης, παρατηρείται ότι οι θεωρητικά προσβάσιμες υποδομές καλύπτουν ουσιαστικά ελάχιστα τις ανάγκες των ΑμεΑ καταναλωτών, με αποτέλεσμα τη συστηματικά μη-επαρκή ικανοποίηση αυτής της πελατειακής ομάδας.

Οι μεγαλύτερες προκλήσεις στη μελέτη του συγκεκριμένου κλάδου αφορούν τόσο τη δυσκολία εύρεσης σχετικής βιβλιογραφίας λόγω της πρόσφατης απαρχής της επιστημονικής μελέτης του αντικειμένου του προσβάσιμου τουρισμού, όσο και την πολυπλοκότητα των πελατειακών αναγκών, λόγω των διαφορετικών χαρακτηριστικών των διαφόρων μορφών αναπηρίας. Το καταλληλότερο μέσο κατανόησης των αναγκών των τουριστών ΑμεΑ φαίνεται να είναι η τμηματοποίηση της αγοράς προσβάσιμου τουρισμού.

Πανευρωπαϊκά, τα άτομα που χρήζουν υποδομών προσβασιμότητας είναι 127 εκατ. και 89.300.000 εξ αυτών διαθέτουν τα χρήματα για ταξίδια στις χώρες του εξωτερικού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή Γενική Διεύθυνση XXII-Τουρισμός, 2003) ενώ το παγκόσμιο μέγεθος του ταξιδιωτικού πληθυσμού ΑμεΑ με συνταξιδιώτες (συνοδούς) εκτιμάται στα 133 εκατομμύρια (WHO, 2011). Στην Ελλάδα, τα στοιχεία προέρχονται από τον ΠΟΥ και δείχνουν ότι οι Έλληνες πολίτες με αναπηρία είναι περίπου ένα εκατομμύριο. Τέλος, σύμφωνα με έρευνα του Βρετανικού Πανεπιστήμιου του Surrey (2012), ο προσβάσιμος τουρισμός μπορεί να ωφελήσει περίπου το 27% των Ευρωπαίων πολιτών ενώ παράλληλα το ποσοστό καταναλωτών που επιθυμούν προσβάσιμο τουρισμό, τείνει να αυξάνεται, καθώς αυξάνεται και το επίπεδο πληθυσμιακής γήρανσης.

Πολλές από τις τουριστικές υποδομές είναι περισσότερο βελτιωμένες στις κεντρικές ευρωπαϊκές χώρες παρά στην Ελλάδα ή σε άλλες Βαλκανικές και Μεσογειακές χώρες. Παραδείγματα τέτοιων υποδομών αποτελούν οι εξελιγμένες εγκαταστάσεις στις ξενοδοχειακές μονάδες και τα δωμάτια σε ισόγειο επίπεδο, τα προσαρμοσμένα μεταφορικά μέσα, ο ακουστικός εξοπλισμός και τα οπτικά βοηθήματα. Ακόμη, περιλαμβάνουν παροχές όπως τα ηλεκτρικά κρεβάτια, οι ειδικοί ανελκυστήρες, οι χειρολαβές στήριξης και οι ράμπες αναπηρικών αμαξιδίων όπου κρίνεται απαραίτητο.

Συμπερασματικά, οι προορισμοί οι οποίοι ενδιαφέρονται να προσελκύσουν προσβάσιμο τουρισμό οφείλουν να πληρούν ακόμη περισσότερες προϋποθέσεις, μέσα στις οποίες περιλαμβάνεται ένα εστιασμένο μίγμα μάρκετινγκ, η παροχή λεπτομερούς

πληροφόρησης, οι κατάλληλες τροποποιήσεις κτιρίων και άλλων υποδομών, καθώς και το εκπαιδευμένο και πλήρως ενημερωμένο προσωπικό στην εξυπηρέτηση πελατών με ειδικές ανάγκες.

3.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ

Μέσα στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη υπάρχουν ορισμένες πόλεις, οι οποίες αποτελούν άριστα παραδείγματα προσβασιμότητας, έχοντας υιοθετήσει τις κατάλληλες πρακτικές για να είναι απολύτως φιλόξενες για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Είναι σημαντικό να αναφερθούμε σε κάποιες από αυτές, καθώς οι ιδέες πολιτικής τους είναι ικανές να εμπνεύσουν και να βοηθήσουν κι άλλες πόλεις να ξεπεράσουν τυχόν προκλήσεις και να αναπτύξουν προσβάσιμο τουρισμό για όλους.

Πολλές από τις πόλεις που θα παρουσιαστούν στην συνέχεια, έχουν συμμετάσχει στον διαγωνισμό «Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης» που οργανώνει κάθε χρόνο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Φόρουμ των Ατόμων με Αναπηρίες. Οι δύο αυτοί φορείς συνεργάζονται με στόχο την βελτίωση της κατάστασης προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρίες. Το Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης προσφέρει στις πόλεις της Ευρώπης την ευκαιρία να παρουσιάσουν τις προσπάθειές τους να γίνουν προσβάσιμες για όλους και αποκαλύπτει τα πρότυπα των απόλυτων προσβάσιμων προορισμών. (“Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης 2018”, 2017). Παρακάτω, αναφέρονται χαρακτηριστικά παραδείγματα ιστορικών προσβάσιμων πόλεων του εξωτερικού, αλλά και της χώρας μας, τα οποία αξίζει να μελετηθούν:

Λυών, Γαλλία

Στην πόλη Λυών απονεμήθηκε το πρώτο βραβείο Προσβάσιμης Πόλης το 2018. Η Λυών είναι μια σημαντική μητρόπολη της Ευρώπης που βρίσκεται στο σημείο συνάντησης του Βορρά και του Νότου της Ευρώπης. Είναι η τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Γαλλίας, μετά το Παρίσι και τη Μασσαλία και έχει πληθυσμό σχεδόν 515 000 κατοίκους. Η πόλη απαρτίζεται από την Παλαιά Λυών, δηλαδή τη μεσαιωνική και αναγεννησιακή συνοικία της πόλης, την συνοικία “Presqu’île”, η οποία είναι κτισμένη σε στυλ Haussmann, την επιχειρηματική συνοικία Part Dieu και τη σύγχρονη συνοικία Confluence. Η πόλη αυτή επέλεξε να επενδύσει ουσιαστικά στην ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος χωρίς φραγμούς για τα άτομα με αναπηρίες. Η Λυών έθεσε σε

εφαρμογή ένα πρόγραμμα το οποίο έχει ως κεντρικό άξονα τα θέματα προσβασιμότητας στο κέντρο της πόλης. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 2016 και αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2024. Για τον συντονισμό του προγράμματος διορίστηκε ένας επικεφαλής, ο οποίος αναφέρεται στη γενική γραμματεία της πόλης. Ένα δίκτυο, το οποίο περιλαμβάνει 13 υπηρεσίες του δήμου, συμμετέχει στην υλοποίηση πρωτοβουλιών οι οποίες καλύπτουν τον τομέα του πολιτισμού, της εκπαίδευσης, της παιδικής μέριμνας, του αθλητισμού, των ανθρώπινων πόρων, της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και των δημόσιων χώρων. (“Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης 2018”, 2017).

Υπάρχει ένας φορέας διαβούλευσης που αποτελείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους, δημοτικές υπηρεσίες και 62 τοπικές ενώσεις, συμπεριλαμβανομένων ατόμων με αναπηρίες και ηλικιωμένων και συμμετέχουν στην υποβολή προτάσεων προτεραιοτήτων, στην επανεξέταση επιλογών και στην παρακολούθηση της προόδου της υλοποίησης. Κατά την περίοδο 2008-2020 έγινε συνολική επένδυση 97 εκατ. ευρώ στην προσβασιμότητα του μετρό και του τραμ. Η προσβασιμότητα των λεωφορείων και των περισσότερων στάσεων λεωφορείων έχει εξασφαλιστεί ήδη. Συγκεκριμένα, η ειδική υπηρεσία Optibus για άτομα με αναπηρίες προσφέρει περισσότερα από 100.000 δρομολόγια κάθε χρόνο, ενώ πραγματοποιούνται σε ετήσια βάση 4.800 δρομολόγια με τη χρήση της υπηρεσίας Optiguide, η οποία παρέχει ενημέρωση από πόρτα σε πόρτα και εξατομικευμένη καθοδήγηση ώστε να προσφέρεται η δυνατότητα αυτόνομων μετακινήσεων με τις δημόσιες συγκοινωνίες.

Στον διαδικτυακό τόπο της πόλης υπάρχει σελίδα ειδικά αφιερωμένη στα άτομα με αναπηρίες, στην οποία συγκεντρώνονται όλες οι χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με την πρόσβαση και άλλα θέματα. Το περιοδικό της πόλης είναι διαθέσιμο τόσο σε γραφή Braille όσο και σε μορφές ήχου. Μέσω της εφαρμογής, τα άτομα με ειδικές ανάγκες μπορούν να αναφέρουν δυσλειτουργίες των σηματοδοτών ή άλλα εμπόδια στην προσβασιμότητα ώστε να αντιμετωπίζονται άμεσα από τους αρμόδιους φορείς. Μια εφαρμογή δημόσιων συγκοινωνιών συμβουλεύει τους τουρίστες να επιλέγουν τις πιο προσβάσιμες διαδρομές, εντοπίζοντας, για παράδειγμα, τις συντομότερες διαδρομές ή τις διαδρομές ισόπεδης πρόσβασης και ενημερώνει τους ταξιδιώτες για πιθανές βλάβες σε ανελκυστήρες ή κυλιόμενες κλίμακες.

Σε σχέση με τον πολιτισμό, Το Théâtre des Célestins διοργανώνει ανάγλυφες επισκέψεις στο θέατρο και συναντήσεις με ηθοποιούς, ούτως ώστε τα άτομα με προβλήματα όρασης να είναι σε θέση να κατανοήσουν καλύτερα το θεατρικό έργο. Ακόμη, προσφέρει θέσεις για αναπηρικά αμαξίδια, βοηθήματα ακρόασης και χαμηλότερες τιμές για τους θεατρόφιλους με αναπηρίες. Οι βιβλιοθήκες της πόλης διαθέτουν περισσότερα από 3.500 ακουστικά βιβλία. Επίσης, παρέχουν υπηρεσίες μεταφοράς κατ' οίκον για τους ηλικιωμένους και τα άτομα με αναπηρία που δεν είναι σε θέση να μεταφέρουν οι ίδιοι τα βιβλία. Μάλιστα, το 2016-2017 διοργανώθηκαν 15 διαλέξεις και εκθέσεις με χρήση νοηματικής γλώσσας και ηχητικής περιγραφής.

Λιουμπλιάνα, Σλοβενία

Η Λιουμπλιάνα αποτελεί την μεγαλύτερη πόλη και πρωτεύουσα της Σλοβενίας και έχει πάνω από 288.000 κατοίκους. Το 2018 έλαβε την δεύτερη θέση στον διαγωνισμό «Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης 2018». Η συγκεκριμένη πόλη έχει καταφέρει να διαφυλάξει την πολιτιστική της κληρονομιά και διαθέτει πολλούς χώρους πρασίνου. Η Λιουμπλιάνα κέρδισε το 2016 τον τίτλο της Πράσινης Πρωτεύουσας της Ευρώπης και έχει ως στόχο της την επίτευξη προσβασιμότητας, σε συνδυασμό με την μείωση των εκπομπών, ούτως ώστε να δημιουργηθεί μια καλύτερη πόλη για όλους. (“Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης 2018”, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, το κέντρο έχει διαμορφωθεί σε προσβάσιμη «οικολογική ζώνη», με περιορισμένη κυκλοφορία μηχανοκίνητων οχημάτων, ελάχιστους αρμούς μεταξύ πλακών του οδοστρώματος που δεν έχουν πληρωθεί, ανάγλυφες διαδρομές, επικλινή κράσπεδα πεζοδρομίων και ράμπες για τα άτομα με αναπηρία. Υπάρχουν έξι δωρεάν ηλεκτρικά οχήματα για την περιήγηση στην πόλη, από τα οποία τα τρία είναι προσβάσιμα για αναπηρικά αμαξίδια. Ακόμη, παρέχεται ηλεκτρικό τουριστικό τρένο και τελεφερίκ για την ανάβαση στον λόφο του Κάστρου της Λιουμπλιάνας.

Αξιοσημείωτο είναι ότι υπάρχει η δυνατότητα αναφοράς προβλημάτων σε σχέση με την προσβασιμότητα μέσω τηλεφώνου, διαδικτύου ή με τη χρήση μιας εφαρμογής που ονομάζεται Better Outdoors» (Βελτίωση των υπαίθριων χώρων). Μέσω του προγράμματος «ταχείας επισκευής», η πόλη ανταποκρίνεται εντός ενός μόλις 24ωρου σε επείγουσες αναφορές σχετικά με προβλήματα προσβασιμότητας.

Τα λεωφορεία της πόλης έχουν διαμορφωθεί με χαμηλό δάπεδο και χώρους για τα ΑμεΑ και σχεδόν όλα διαθέτουν ράμπες επιβίβασης και ανακοινώσεις ήχου και εικόνας στο εσωτερικό τους. Οι μετακινήσεις παρέχονται δωρεάν για τους κατοίκους με αναπηρίες και τους φροντιστές τους. Ένα σύστημα καρτών μοναδικής αναγνώρισης εξασφαλίζει την ταχεία παροχή βοήθειας σε περίπτωση που χρειαστεί κατά τη διάρκεια της διαδρομής. Μάλιστα, διατίθεται υπηρεσία δρομολογίου βέλτιστης προσωπικής εξυπηρέτησης ειδικά για τα άτομα που έχουν ανάγκη για μετακίνηση από πόρτα σε πόρτα, τα οποία μπορούν να καλούν και να την ζητούν ανά πάσα στιγμή. Παράλληλα, οι δέκα από τις 19 δημόσιες τουαλέτες είναι προσβάσιμες και δωρεάν για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Από το 2016 λειτουργεί στο κέντρο της πόλης γραφείο πληροφοριών, το οποίο ειδικεύεται στην παροχή ενημέρωσης για ηλικιωμένους τουρίστες με αναπηρίες. Διατίθεται και χάρτης της πόλης με όλες τις προσβάσιμες τοποθεσίες.

Κάποιες επιπλέον πρακτικές της πόλης για την επίτευξη προσβασιμότητας είναι η χρήση νοηματικής γλώσσας στα θέατρα, ανάγλυφα εκθέματα και ανάγλυφοι χάρτες (για παράδειγμα, του Κάστρου), ειδικά προσαρμοσμένα βίντεο, πληροφορίες που είναι εύχρηστες και ανταποκρίνονται σε διαφορετικούς τύπους αναπηρίας. Οι διαδικτυακοί τόποι για πληροφορίες σχετικά με την πόλη τηρούν τις αρχές προσβασιμότητας και αναβαθμίζονται συνεχώς. Η συνολική πολιτική της πόλης στρέφεται προς μια βιώσιμη ανάπτυξη και συνίσταται στο να διασφαλιστεί ότι όλες οι δράσεις ανάπτυξης βασίζονται στην αρχή της ένταξης, τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες.

Λουξεμβούργο, Λουξεμβούργο

Ο πληθυσμός του Λουξεμβούργου ανέρχεται στους 116.328 κατοίκους και η πόλη του έλαβε την τρίτη θέση στον διαγωνισμό «Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης 2018». Η πόλη έχει κτιστεί σε βραχώδες έδαφος και χρονολογείται από το 963 π.Χ. Χαρακτηρίζεται από στενά δρομάκια και απότομα πρανή κάτι που συνιστά πρόκληση για την βελτίωση προσβασιμότητας. Ωστόσο, ο δήμος έχει δεχτεί αυτήν την πρόκληση και έχει ως στόχο την υλοποίηση ενός σχεδίου δράσης που βασίζεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες.

Η πρακτική της πόλης βασίζεται σε έναν καθολικό σχεδιασμό με στόχο τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος όπου μπορούν να ζουν άνετα όλοι. Οι βελτιώσεις που έχουν γίνει

σχετίζονται με τα ηχητικά σήματα σε όλες τις διαβάσεις πεζών, τα λεωφορεία με χαμηλά δάπεδα που είναι εξοπλισμένα με ράμπες και τις διαθέσιμες ανακοινώσεις ήχου και εικόνας στο εσωτερικό όλων των λεωφορείων. Υπάρχουν επίσης μικρά λεωφορεία τα οποία επιβιβάζουν άτομα από το σπίτι τους και προσφέρουν μειωμένο κόστος για τους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων. Για την προώθηση της προσβασιμότητας, διοργανώνονται εβδομάδες ευαισθητοποίησης με μια σειρά από εορταστικές εκδηλώσεις, ώστε να κατανοηθεί καλύτερα το φαινόμενο της αναπηρίας. Για όλες τις εκδηλώσεις, παρέχονται προσβάσιμες θέσεις στάθμευσης και τουαλέτες, ενώ παρέχονται προσβάσιμα λεωφορεία κλειστής διαδρομής.

Η επιτυχία των πρακτικών του Λουξεμβούργου οφείλεται στην επικεντρωμένη συνεργασία με άτομα με ιδιαίτερες ανάγκες ώστε να εντοπίζονται τα προβλήματα και να καθορίζονται οι σημαντικότερες προτεραιότητες.

Μοντεβέρντε, Ιταλία

Το 2018, το Μοντεβέρντε τιμήθηκε με ειδικό βραβείο στον διαγωνισμό «Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης 2018» ως η πόλη που καταβάλλει σημαντικές προσπάθειες για να εξασφαλίσει καθολική προσβασιμότητα στην πολιτιστική της κληρονομιά. Το βραβείο αυτό σηματοδοτεί το Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018. Το Μοντεβέρντε αποτελεί μια μεσαιωνική πόλη που έχει πληθυσμό μόλις 771 κατοίκους. Το κέντρο της πόλης αποτελεί από μόνο του πρόκληση στον τομέα της προσβασιμότητας καθώς απαρτίζεται από στενά σοκάκια στρωμένα με τοπικούς λίθους, τα οποία συνδέουν οικιστικά και θρησκευτικά κτίρια. Στην πόλη δεσπόζει ένα κάστρο που κτίστηκε από τους Λομβαρδούς. Για την οικονομική ενίσχυση του τόπου παίζει πολύ σημαντικό ρόλο ο τουρισμός και για τον λόγο αυτό η τοπική κοινότητα προσπαθεί να προσελκύσει όλες τις κατηγορίες τουριστών.

Το 2014 το συμβούλιο του Μοντεβέρντε ανέπτυξε ένα έργο υποδομής, κάνοντας χρήση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, με σκοπό την εξασφάλιση της καθολικής προσβασιμότητας των πολιτιστικών του αγαθών. Έτσι, από ένα μικρό χωριό, κατάφερε να εξελιχθεί σε μια προσβάσιμη ιστορική πόλη. Το έργο υλοποιείται από το συμβούλιο, έχοντας ολοκληρωτική υποστήριξη των κατοίκων της περιοχής. Οι εργασίες του έργου ξεκίνησαν το 2016 και αναμένεται να ολοκληρωθούν το 2019. (“Europe Direct: Βραβείο Πόλης φιλικής προς τα Άτομα με Αναπηρία”, 2021).

Το Μοντεβέρντε έχει ως πολιτική την άρση των αρχιτεκτονικών φραγμών στην προσβασιμότητα, καθώς και στις τοποθεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς της. Μέχρι στιγμής, η διαδρομή εκτείνεται κατά μήκος 4,5 χιλιομέτρων μέσω μεσαιωνικών δρόμων και συνδέεται με το κάστρο. Στην διαδρομή έχουν τοποθετηθεί ανάγλυφοι οδηγοί πορείας και χάρτες, σε συνδυασμό με ηχητικούς οδηγούς και οδηγούς στην ιταλική νοηματική γλώσσα, για τη διευκόλυνση των ατόμων με προβλήματα όρασης ή ακοής. Θα διατίθενται επίσης ηλεκτρικά αναπηρικά αμαξίδια για τους επισκέπτες που δεν είναι σε θέση να ακολουθήσουν πεζή τη διαδρομή.

Επιπλέον, κατασκευάζονται καταλύματα ειδικής υποδομής. Συγκεκριμένα, 34 προσβάσιμα υπνοδωμάτια θα είναι στην διάθεση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, αλλά και εγκαταστάσεις τραπεζαρίας και πρόσθετης αναψυχής. Η ποιότητα των εργασιών προσβάσιμων υποδομών αξιολογούνται μια επιτροπή αντιπροσώπων οργανώσεων ατόμων με αναπηρίες και άλλων οργανισμών.

Αξιοσημείωτη είναι και η δράση «εικονικής πραγματικότητας» μέσω της οποίας ο τουρίστας με αναπηρίες μπορεί να επισκεφθεί εικονικά ακόμη και τις περιοχές όπου η φυσική πρόσβαση καθίσταται αδύνατη. Η δράση αυτή έχει ανατεθεί στο Τμήμα Πληροφορικής του Πανεπιστημίου του Σαλέρνο.

Βίμποργκ, Δανία

Η πόλη Βίμποργκ της Δανίας, με πληθυσμό 50.200 κατοίκους, έλαβε το 2018 ειδική μνεία στα πλαίσια διαγωνισμού προσβασιμότητας, για την «Προσβασιμότητα σε ιστορικό αστικό τοπίο». Η συγκεκριμένη πόλη αποτελεί μια από τις παλαιότερες πόλεις της Δανίας, η οποία χρονολογείται από το 900 π.Χ., και είναι κτισμένη σε πρανή πάνω από δύο λίμνες. Στην πόλη συναντώνται πολλά δρομάκια με απότομη κλίση, στενά σοκάκια και λιθόστρωτα. Το έργο με τίτλο «Προσβασιμότητα στο ιστορικό κέντρο της πόλης Νέοι τρόποι για την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Βίμποργκ», αποτέλεσε την αφετηρία στην απόφαση ένταξης πρακτικών με στόχο την προσβασιμότητα. Το έργο αυτό οφείλεται στον δήμο σε συνεργασία με τέσσερα ιδρύματα της Δανίας και αναπτύχθηκε την περίοδο μεταξύ 2010 και 2016.

Στο κέντρο της πόλης, εξασφαλίστηκε η πρόσβαση σε διάφορες δημόσιες πλατείες, κήπους και δρόμους με νέα ισόπεδα οδοστρώματα, ράμπες και ανάγλυφους οδηγούς

όδευσης πεζών. Επίσης, τοποθετήθηκαν εξέδρες ανάπαυσης στους απότομους δρόμους και νέες ράμπες σε πολλούς από τους κήπους της πόλης. Χρησιμοποιήθηκαν υλικά όπως γρανίτης για τα νέα ισόπεδα οδοστρώματα, τους χώρους ανάπαυσης και τις ράμπες. Οι πινακίδες, τα παγκάκια και οι κάδοι της πόλης κατασκευάστηκαν από tombac, ένα υλικό από κράμα χαλκού και ψευδάργυρου.

Ακόμη, δόθηκε έμφαση στην βοήθεια των ατόμων με προβλήματα όρασης με την δημιουργία ενός τρισδιάστατου μοντέλου με την βοήθεια του οποίου τα άτομα αυτά αντιλαμβάνονται καλύτερα την εικόνα της πόλης. Η ενημέρωση παρέχεται τόσο σε μορφή κειμένου όσο και σε γραφή Braille. Επίσης δημιουργήθηκε η εφαρμογή “Spot Viborg”, η οποία καθοδηγεί τον τουρίστα στο κέντρο της πόλης παρέχοντας τρεις διαδρομές και παρέχει πληροφορίες σχετικά με προσβάσιμες τουαλέτες και επιλογές χώρων στάθμευσης. (“Europe Direct: Βραβείο Πόλης φιλικής προς τα Άτομα με Αναπηρία”, 2021).

Το όραμα του Δήμου έγκειται στην εξασφάλιση της δυνατότητας ενός υγιούς τρόπου ζωής και ταξιδιού για όλους παρέχοντας ασφαλή πρόσβαση στον τομέα του πολιτισμού και της αναψυχής. Το 2009 ο δήμος της πόλης υιοθέτησε πολιτική σχετικά με τις αναπηρίες. Η πολιτική αυτή στηρίζεται σε παρατηρήσεις των τοπικών πολιτών, των οργανώσεων ατόμων με αναπηρίες και οργανώσεων ηλικιωμένων. Η πολιτική περιλαμβάνει στρατηγική ελέγχου της προσβασιμότητας, η οποία καλύπτει τους δημόσιους χώρους και τα δημόσια κτίρια, με συστάσεις για την ανάληψη δράσης. Για την βελτίωση του προσβάσιμου τουρισμού, ένα συμβούλιο από άτομα με αναπηρίες συμβουλεύει τον δήμο σε ό, τι έχει σχέση με νέα τα κατασκευαστικά έργα της πόλης.

Χανιά, Ελλάδα

Τα Χανιά της Κρήτης έχουν πληθυσμό 108.642 κατοίκους. Η οικονομία του τόπου βασίζεται κυρίως στην γεωργία και τον τουρισμό και η πόλη χαρακτηρίζεται από μια μακράιωνη ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά 5.000 ετών. Η προσβασιμότητα λοιπόν αποτελεί κύριο μέλημα των κατοίκων αλλά και των επισκεπτών.

Τα Χανιά ολοκλήρωσαν ένα εκτεταμένο πρόγραμμα επίτευξης της προσβασιμότητας, το οποίο στόχευε στην ανακατασκευή των πεζοδρομίων σε όλο το ιστορικό κέντρο, ώστε όλα τα πεζοδρόμια να έχουν πλάτος τουλάχιστον 1,5 μέτρο χωρίς εμπόδια και να

διαθέτουν οδηγούς για τους τυφλούς. Σήμερα, κάθε νέο σχέδιο ανάπλασης ή έργο ανακατασκευής δημόσιων χώρων της πόλης οφείλει να υλοποιείται με αυστηρή τήρηση των κανόνων προσβασιμότητας. Εφαρμόστηκε επίσης ένα καινοτόμο σύστημα ηλεκτρονικής διαχείρισης των θέσεων στάθμευσης για τα άτομα με αναπηρία. Αυτό το σύστημα υλοποιείται αρχικά ως πιλοτικό έργο και σχεδιάστηκε για τη διαχείριση των 160 και πλέον οριοθετημένων θέσεων στάθμευσης για ΑμεΑ στην πόλη των Χανίων. Περιλαμβάνει ειδικές θέσεις και κάρτες για άτομα με ειδικές ανάγκες, παρέχοντας αισθητήρες εδάφους για κάθε θέση στάθμευσης. (“Χανιά: Διεκδικούν τον τίτλο της Ευρωπαϊκής Προσβάσιμης Πόλης 2020”, 2019).

Παράλληλα, στην πόλη λειτουργεί προσβάσιμη υπηρεσία ταξί σε συνεργασία με το τοπικό σωματείο ατόμων με αναπηρία ενώ σύντομα αναμένεται να λειτουργήσει ένα ηλεκτρικό μίνι λεωφορείο για ΑμεΑ, που θα πραγματοποιεί δρομολόγια εντός του κέντρου της πόλης. Στην πόλη λειτουργούν πέντε ειδικές ράμπες SEATRAC, οι οποίες παρέχουν στα άτομα με αναπηρία ασφαλή και εύκολη πρόσβαση στη θάλασσα από τις παραλίες της πόλης. Ακόμη, τα Χανιά προσφέρουν διαδραστική εικονική περιήγηση της πόλης για τα άτομα που την χρειάζονται.

Ένας από τους στρατηγικούς στόχους των Χανίων είναι η προσήλωση σε ένα σχέδιο βελτίωσης της κινητικότητας. Ο δήμος προσφέρει μια σειρά προσβάσιμων ιστότοπων και εφαρμογών για κινητά τηλέφωνα, ενώ διατίθενται και άλλες διαδικτυακές υπηρεσίες και υπηρεσίες συναλλαγών ειδικά για άτομα με αναπηρία. Όλες αυτές οι πρακτικές συμπεριλαμβάνονται στο Σχέδιο Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) το οποίο αξιολογείται κάθε εξάμηνο. Η ικανοποίηση σε ό, τι αφορά την προσβασιμότητα των δημόσιων χώρων και των αξιοθεάτων είναι αρκετά υψηλή, σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο στους ντόπιους, όσο και στους τουρίστες.

Ρέθυμνο, Ελλάδα

Το Ρέθυμνο αποτελεί την πρωτεύουσα του ομώνυμου Νομού της Κρήτης και ο πληθυσμός του ανέρχεται στους 34.300 κατοίκους (απογραφή 2011). Χαρακτηρίζεται από μεγάλη τουριστική κίνηση κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, ενώ οι 10.500 και πλέον ενεργοί φοιτητές καθιστούν την πόλη ζωντανή καθ’ όλη την διάρκεια του χρόνου. Το Ρέθυμνο είναι η τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης μετά το Ηράκλειο και

τα Χανιά και φαίνεται να κατοικείται από τα αρχαιότατα χρόνια. (“Προσβάσιμος Τουρισμός στην Ελλάδα”, 2017).

Ο Δήμος Ρεθύμνης σε συνεργασία με την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) υλοποίησαν από κοινού το Έργο «Αγία Νάπα - Ρέθυμνο: Καθολικά Προσβάσιμες Πόλεις», το οποίο εντάσσεται στο Πρόγραμμα Διασυνοριακής Συνεργασίας Ελλάδα – Κύπρος. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος ήταν η άρση της περιθωριοποίησης των ΑμεΑ, η εξασφάλιση της προσβασιμότητας και η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η δημιουργία προσβάσιμων πολιτιστικών χώρων συμβάλλει στην αύξηση των επισκεπτών και στην τουριστική ανάπτυξη, καθώς τα ΑμεΑ αποτελούν μια ιδιαίτερη ομάδα τουριστών, που επιλέγουν τους προορισμούς τους με συγκεκριμένα κριτήρια. Το Ρέθυμνο έχει ως στόχο την αξιοποίηση ενός προσβάσιμου διαδικτυακού τόπου (<http://www.prosvasimes-poleis.eu>) όπου οι επισκέπτες μπορούν να λάβουν πληροφορίες για το χώρο και την περιοχή, να ενημερωθούν για τους πλησιέστερους τουριστικούς προορισμούς και να βρουν κατάλληλους χώρους διαμονής σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Το παραπάνω έργο ξεκίνησε το 2013 και κατά τα επόμενα χρόνια σημείωσε ιδιαίτερη εξέλιξη με πληθώρα πρακτικών που ολοκληρώθηκαν ως τα μέσα του 2015 και αποδόθηκαν για χρήση στους Δημότες αλλά και τους επισκέπτες της πόλης.

Ο Δήμος Ρεθύμνου επικεντρώθηκε σε έργα εξέλιξης προσβασιμότητας, τόσο στον αστικό ιστό, όσο και στις παραλίες. Πραγματοποιήθηκαν έργα βελτίωσης προσβασιμότητας στο Νοσοκομείο της πόλης, στο σημαντικότερο αρχαιολογικού ενδιαφέροντος μνημείο της πόλης (Φρούριο Φορτέτζα) και σε ένα δημοτικό κτίριο (Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Κανακάκη). Επίσης ανακτήθηκε ο αναγκαίος εξοπλισμός για την πρόσβαση ΑμεΑ σε 5 παραλίες του Δήμου, ενώ έγινε και η προμήθεια συστημάτων ηχητικής προειδοποίησης ατόμων με προβλήματα όρασης, που τοποθετήθηκαν σε όλους τους φωτεινούς σηματοδότες της πόλης του Ρεθύμνου.

Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν ημερίδες με στόχο την ενημέρωση του κοινού σε σχέση με το φαινόμενο της αναπηρίας. Μάλιστα ο δήμος προέβη σε εκτύπωση και αναπαραγωγή του υλικού ώστε να προβληθεί το έργο του Ρεθύμνου, σε ελληνική και

αγγλική γλώσσα, καθώς και σε μορφή Braille. (“Sustainable Greece: Ρέθυμνο, μια προσβάσιμη πόλη”, 2020).

Οι δράσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πρόγραμμα ήταν ύψους 350.000 περίπου και χρηματοδοτήθηκαν πλήρως από το πρόγραμμα. Μέσα από τις πρακτικές προσβασιμότητας που ακολούθησε, το Ρέθυμνο κατάφερε να αναδειχθεί ανάμεσα στις 30 πιο προσβάσιμες πόλεις της Ευρώπης, στα πλαίσια του “Access City Award”.

3.5. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΕΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Μέσα από την ανάλυση των καλών παραδειγμάτων και πρακτικών επισημάνθηκαν κάποιες βασικές κατηγορίες κριτηρίων στις οποίες πρέπει να επικεντρωθεί ο σχεδιασμός σε έναν τουριστικό προορισμό ώστε να είναι προσβάσιμος, ενώ έχει δοθεί έμφαση σε υπηρεσίες και προϊόντα ειδικά για προσβάσιμο πολιτιστικό τουρισμό. (“Google Books: Best Practice in Accessible Tourism”, 2021).

1. Προσβάσιμο σύστημα Μέσων Μαζικής Μεταφοράς

Αρχικά, θα πρέπει να υπάρχει ένα σύγχρονο δίκτυο μαζικής μεταφοράς, το οποίο θα σέβεται τις ανάγκες των εμποδιζόμενων ατόμων. Αυτό μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από:

- Ανακατασκευή των στάσεων λεωφορείων και τραμ, διαβάσεων πεζών, πεζοδρομίων και μονοπατιών
- Εγκατάσταση ανελκυστήρων σε σταθμούς μετρό
- Αυτόματα εκδοτήρια εισιτηρίων μέσα στα λεωφορεία και στα μετρό για την εύκολη αγορά εισιτηρίου
- Λεωφορεία με χαμηλά δάπεδα και ειδικές ράμπες εντός των λεωφορείων για την πρόσβαση αναπηρικών αμαξιδίων
- Προσβάσιμα μηχανήματα ανάληψης μετρητών ώστε τα άτομα με ειδικές ανάγκες να κινούνται αυτόματα
- Τοποθέτηση καθισμάτων εντός των χώρων αναμονής του μετρό και στις στάσεις λεωφορείων για την ανάπαυση των ΑμεΑ

- Προσβάσιμες πληροφορίες για κάθε μορφή αναπηρίας ώστε τα ΑμεΑ να ενημερώνονται επιτυχώς για τα δρομολόγια (π.χ. ειδικές σημάνσεις για την πρόβλεψη ατυχήματος)
- Είσοδος σε προσβάσιμες τουαλέτες εντός του μετρό
- Υπηρεσία μεταφοράς κατά παραγγελία για άτομα με αναπηρία
- Δωρεάν μετακίνηση στην πόλη για άτομα με αναπηρία και όσους ταξιδεύουν μαζί τους

2. Προσβάσιμα τουριστικά καταλύματα και κτίρια δημόσιας χρήσης

Επίσης, θα πρέπει να είναι προσβάσιμα τα ξενοδοχεία, τα δημόσια κτίρια (π.χ. νοσοκομεία, δημαρχεία), οι εξωτερικοί δημόσιοι χώροι (πλατείες, πάρκα). Συνεπώς, είναι χρήσιμα τα παρακάτω:

- Συνεργασία μιας ομάδας ειδικών και μιας οργάνωσης πολιτών για την συλλογή προτάσεων σχετικά με πιθανές βελτιώσεις στους δημόσιους χώρους
- Προσβάσιμες τουαλέτες σε ξενοδοχεία και τους δημόσιους χώρους
- Προσβάσιμος εξοπλισμός εντός των δωματίων των καταλυμάτων (π.χ. υπερυψωμένη τουαλέτα, καρέκλα ντους, κορδόνι έκτακτης ανάγκης στο μπάνιο)
- Τοποθέτηση ανελκυστήρων εντός των ξενοδοχείων και οπτικά βοηθήματα
- Αύξηση της ευαισθητοποίησης των εργαζομένων στα ξενοδοχεία και στους αρχαιολογικούς χώρους σχετικά με θέματα προσβασιμότητας
- Μια εκστρατεία ενημέρωσης για την πληροφόρηση του κοινού σχετικά με το θέμα των εμποδίων στους δημόσιους χώρους, ώστε να προσέχουν το περιβάλλον και να μην δημιουργούν εμπόδια

3. Προσβάσιμοι και ασφαλείς δρόμοι, πεζοδρόμια και πεζόδρομοι

Είναι εξίσου σημαντικό να υπάρχει ασφάλεια στους δρόμους ώστε να μπορούν να κυκλοφορήσουν χωρίς φόβο τα ΑμεΑ. Έτσι, κρίνεται απαραίτητη:

- Η μελέτη των κεντρικών δρόμων της πόλης και των ιδιαίτερων ιστορικών χαρακτηριστικών της από έμπειρους επιστήμονες

- Η ανακατασκευή των πεζοδρομίων και των κακοδιατηρημένων δρόμων για την ευκολότερη περιήγηση των ΑμεΑ
  - Η τοποθέτηση ειδικών βοηθημάτων και εξοπλισμού σε όλους τους κεντρικούς δρόμους που θα καλύπτει όλες τις μορφές αναπηρίας (π.χ. ράμπες για αναπηρικά αμαξίδια, ειδικές σημάνσεις, παροχή θέσεων στάθμευσης για ΑμεΑ)
  - Η δημιουργία απτικών διαδρομών και περισσότερων διαβάσεων
  - Η συμπλήρωση των κενών ανάμεσα στους κυβόλιθους και τα λιθόστρωτα, όπου κρίνεται απαραίτητο
  - Η τοποθέτηση ηχητικών συστημάτων προειδοποίησης στους φωτεινούς σηματοδότες
  - Η εγκατάσταση πολυάριθμων θέσεων στάθμευσης ΑμεΑ
4. Προσβάσιμες τουριστικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις για πολιτιστικό τουρισμό (μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι)

Οι παραπάνω βελτιώνονται με βάση τα εξής:

- Η ιστορική κληρονομιά να είναι πλήρως προσβάσιμη σε άτομα με κινητικές δυσκολίες
  - Συχνή αξιολόγηση της προσβασιμότητας των τουριστικών εγκαταστάσεων από ειδικές επιτροπές
  - Προσβάσιμες τουαλέτες
  - Άρτια εκπαιδευμένο προσωπικό εντός όλων των τουριστικών εγκαταστάσεων σε ό, τι αφορά την κάλυψη των αναγκών των εμποδιζόμενων ατόμων
  - Εγκατάσταση ειδικού εξοπλισμού, όπως ράμπες για αμαξίδια, σημάνσεις, οπτικά βοηθήματα, άνετοι ανελκυστήρες, συσκευές ηχητικής καθοδήγησης
5. Ειδικά πολιτιστικά τουριστικά προϊόντα και υποδομές όπως είναι οι προσβάσιμες πολιτιστικές διαδρομές

Μια προσβάσιμη πολιτιστική διαδρομή αποτελείται από έναν πεζόδρομο που οδηγεί τους επισκέπτες σε μια προκαθορισμένη διαδρομή και τους επιτρέπει να περιηγηθούν με ασφαλή τρόπο σε ένα περιβάλλον ιστορικής και πολιτιστικής σημασίας. Στις

περισσότερες περιπτώσεις, η διαδρομή έχει ένα καθορισμένο σημείο έναρξης και τερματισμού, περνώντας από ένα ευρύτερο ιστορικό-πολιτιστικό περιβάλλον. Σε άλλες περιπτώσεις συνεπάγεται μια ιδέα ελεύθερης κυκλοφορίας στο κέντρο της πόλης χωρίς σημείο έναρξης ή τερματισμού. Μέσω των διαδρομών αυτών οι τουρίστες με αναπηρία μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τους ρυθμούς της πόλης και τους ντόπιους, να γνωρίσουν τις ιστορικές ρίζες της και την πολιτιστική της κληρονομιά. Για την καλύτερη τουριστική εμπειρία των ΑμεΑ στις πολιτιστικές διαδρομές, είναι σημαντικό να υπάρχουν:

- Προσβάσιμες τουαλέτες σε αρκετά σημεία της διαδρομής
  - Πρόσβαση στη διαδρομή με τη δημόσια συγκοινωνία
  - Εύκολη πρόσβαση σε τοπικά καφέ, εστιατόρια και μπαρ
  - Γειτνίαση με τουριστικά γραφεία πληροφοριών
  - Προσβάσιμα καταστήματα κατά μήκος της διαδρομής
  - Περιοχές και καθίσματα υπό σκιά για την ξεκούραση των ΑμεΑ ή για την προστασία τους σε περίπτωση βροχής
6. Παροχή επαρκούς και εξειδικευμένης πληροφόρησης με τη χρήση της τεχνολογίας

Η τεχνολογία αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο μέσο διευκόλυνσης των ατόμων με αναπηρία και μπορεί να αυξήσει το επίπεδο προσβασιμότητας μιας πόλης μέσω των παρακάτω:

- Δημιουργία προσβάσιμων δημόσιων ιστότοπων και κέντρων πληροφόρησης για την ενημέρωση των ΑμεΑ σχετικά με τα προσβάσιμα μουσεία και τις ασφαλείς δραστηριότητες
- Δημιουργία ενός διαδικτυακού χάρτη προσβασιμότητας, ο οποίος θα περιέχει λεπτομερείς πληροφορίες για την προσβασιμότητα του χώρου ή της τοποθεσίας ενδιαφέροντος, καθώς και φωτογραφίες.
- Εγκατάσταση έξυπνων εφαρμογών και προσβάσιμων συσκευών σύγχρονης τεχνολογίας για την παροχή χρήσιμων πληροφοριών για το ταξίδι στην πόλη και την πρόταση των καλύτερων δυνατών διαδρομών με τα λιγότερα εμπόδια

- Επισκόπηση και καταγραφή των αναγκών των ΑμεΑ και των εμποδίων προσβασιμότητας σε κάθε πόλη με την βοήθεια της τεχνολογίας, ώστε να υπάρχει άμεση αντιμετώπιση τους
- Παροχή προσβάσιμων ηλεκτρονικών υπολογιστών σε ξενοδοχεία, οι οποίοι λειτουργούν με το βλεφάρισμα των ματιών, την κίνηση με τα χέρια, την χρήση φωνής, την κίνηση του κεφαλιού ή του λαιμού και συσκευές εισόδου πληροφοριών που χρησιμοποιούνται από όλους, όπως διακόπτες, ειδικά πληκτρολόγια, ποντίκια, trackball, οθόνες αφής, λογισμικό ή συσκευές αναγνώρισης φωνής, οπτικά πληκτρολόγια και ηλεκτρονικές συσκευές επικοινωνίας.

Οι πόλεις οι οποίες έχουν αναπτύξει έναν σαφή στρατηγικό σχεδιασμό και καταφέρνουν να επιτύχουν όλα τα παραπάνω μέσω ορισμένων καινοτόμων πρωτοβουλιών τους είναι εκείνες που μπορούν να χαρακτηρίζονται προσβάσιμες και αξίζουν βραβεία για αυτό τους το επίτευγμα. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται οι πόλεις που αποτελούν καλά παραδείγματα προσβασιμότητας, καθώς και τα κριτήρια στα οποία εστιάζουν περισσότερο ώστε να θεωρούνται προσβάσιμες.

Πίνακας 6: «Προσβάσιμες πόλεις και κριτήρια προσβασιμότητας»

	Λυών	Λιουμπλιάνα	Λουξεμβούργο	Μοντεβέρντε	Βίμποργκ	Χανιά	Ρέθυμνο
1.Προσβάσιμα ΜΜΜ	✓	✓	✓			✓	
2.Προσβάσιμα καταλύματα και δημόσια κτίρια	✓	✓		✓	✓	✓	✓
3.Προσβάσιμοι δρόμοι- πεζόδρομοι- πεζοδρόμια		✓			✓	✓	✓
4.Προσβάσιμες τουριστικές εγκαταστάσεις	✓	✓	✓	✓			✓

5.Προσβάσιμες πολιτιστικές διαδρομές				✓	✓		
6.Παροχή πληροφόρησης με την χρήση τεχνολογίας	✓	✓		✓	✓	✓	

Συμπερασματικά, η πρόσβαση στα αγαθά και τις υπηρεσίες του πολιτισμού διαμορφώνεται από ποικίλους παράγοντες που υπερβαίνουν το ζήτημα της φυσικής προσβασιμότητας των πολιτιστικών χώρων, και αφορούν τόσο στην αντιληπτική προσβασιμότητα όσο και στην αντιμετώπιση που δέχονται τα άτομα με αναπηρία στο πεδίο του πολιτισμού ως αποδέκτες πολιτιστικών αγαθών. Τα τελευταία χρόνια έχουν ληφθεί αρκετές νομοθετικές και πολιτικές πρωτοβουλίες σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε εθνικό επίπεδο, αλλά τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν σοβαρούς φραγμούς και εμπόδια στο πεδίο της πολιτιστικής ζωής. Για την άρση των εμποδίων προσβασιμότητας, οφείλουν να δράσουν οι αρμόδιοι παγκόσμιοι φορείς και οι πολιτιστικοί και τουριστικοί οργανισμοί προκειμένου να διασφαλίζεται αφενός το δικαίωμα πολιτιστικής συμμετοχής των ΑμεΑ και αφετέρου η ταυτόχρονη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

Η παρούσα διπλωματική εργασία συντάχθηκε με σκοπό την ολοκλήρωση του ΠΜΣ «Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα στον Τουρισμό» του ΠΑ.Δ.Α. Για την σύνταξη του Β' Μέρους της εργασίας και ιδιαίτερα για την συγκριτική αξιολόγηση των δύο προορισμών που εξετάζονται χρειάστηκε μια βασική μεθοδολογία. Παρακάτω καταγράφονται ορισμένες από τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για την σύνταξη αυτού του μέρους. Για να συγκριθούν οι δύο ιστορικές πόλεις ως προς το ζήτημα του προσβάσιμου τουρισμού, αναφέρθηκαν αρχικά κάποια γενικά τουριστικά στοιχεία των δύο περιοχών και εξετάστηκε η τουριστική προσφορά και ζήτηση για να κατανοηθεί το μέγεθος της επίδρασης του τουρισμού σε αυτές. Έπειτα, κρίθηκε απαραίτητη η διάκριση κάποιων βασικών ερευνητικών ερωτημάτων που θέτει η εργασία σε επιμέρους κομμάτια και η πλήρης κατανόηση και απάντησή τους.

Πράγματι, τα ερευνητικά ερωτήματα διευκόλυναν πολύ την εξέταση της προσβασιμότητας των δύο πόλεων και την σύγκριση τους ώστε να κατανοηθεί αρχικά αν αυτές οι πόλεις θεωρούνται προσβάσιμοι προορισμοί και σε ποιον βαθμό το πετυχαίνουν. Συγκεκριμένα, το βασικό ζήτημα που έπρεπε να αναλυθεί ώστε να συγκριθεί η προσβασιμότητα στην Αθήνα και την Ρώμη είναι η κωδικοποίηση των κριτηρίων που πρέπει να πληρούνται για να χαρακτηριστεί μια ιστορική πόλη προσβάσιμη. Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε αναφορά σε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ένας ιστορικός προσβάσιμος προορισμός.

Η έρευνα αυτών των χαρακτηριστικών επικεντρώθηκε κυρίως σε διαδικτυακές πηγές, και οι πληροφορίες προέρχονται από διάφορα επιστημονικά άρθρα και τουριστικές ιστοσελίδες. Ιδιαίτερα σημαντικά ήταν επίσης τα στοιχεία που παρέχονται από ορισμένες ευρωπαϊκές πιστοποιήσεις και διαγωνισμούς προσβασιμότητας, οι οποίοι ορίζουν το πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου προσβάσιμου προορισμού και βραβεύουν τα πιο καλά παραδείγματα, προς μίμηση και άλλων τόπων που επιθυμούν να αναπτύξουν προσβάσιμο τουρισμό.

Επομένως, η παρουσίαση των δύο προορισμών-περιπτώσεων, καθώς και η σύγκριση τους που ακολουθεί, έγινε με βάση την επιμέρους κωδικοποίηση των απαραίτητων

κριτηρίων για την δημιουργία μιας ιστορικής προσβάσιμης πόλης που μελετήθηκαν στο Α΄ Μέρος της διπλωματικής εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

«Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ»

4.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Η Αθήνα έχει εξελιχθεί σε μια σύγχρονη μεσογειακή πόλη, η οποία προσφέρει πολλά σε όσους επιθυμούν να την επισκεφθούν. Η τοποθεσία της είναι περίπου στο κέντρο της Ελλάδας, στο λεκανοπέδιο της Αττικής και αποτελεί την πρωτεύουσα της Αττικής και ολόκληρης της χώρας. Ο Πειραιάς συμπληρώνει την εικόνα της ως ευρύτερη Μητροπολιτική περιοχή, καθώς αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της Μεσογείου. Σύμφωνα με την απογραφή του 2018 της στατιστικής υπηρεσίας, η Αθήνα έχει πληθυσμό 3.761.810 κατοίκους και η έκταση της είναι 412 km². (<https://el.wikipedia.org/>).

Σήμερα, η Αθήνα έχει καταφέρει ανάμεσα σε πολλές πόλεις να εδραιωθεί στον τουριστικό χάρτη. Η μεταβολή των τουριστικών προτιμήσεων, η μεγάλη αύξηση των επισκεπτών, η ευκολότερη μετακίνηση, η χρήση νέων ηλεκτρονικών εφαρμογών και το Αirbnb είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά στοιχεία τα οποία έχουν συμβάλει στην αύξηση του τουρισμού της Αθήνας αλλά και στην αναβάθμιση πολλών κεντρικών περιοχών της πόλης. Το γεγονός αυτό αποτελεί απόρροια του διεθνούς ανταγωνισμού που κυριαρχεί στην οικονομία παγκοσμίως, καθώς και στις προσωπικές επιλογές των τουριστών. Σύμφωνα με τα τελευταία στατιστικά στοιχεία, η άνοδος του τουρισμού συνεχίζεται και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αναδιάρθρωση πολλών περιοχών και την ενίσχυση των υποδομών πολλών εμπορικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων.

Πριν από την διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, οι επενδύσεις για εκσυγχρονισμό των τουριστικών υποδομών στην Αθήνα ήταν σχεδόν ανύπαρκτες. Η Αττική λειτουργούσε περισσότερο ως περιοχή μετάβασης των τουριστών από τον έναν προορισμό στον άλλο (νησιά, ή άλλες τουριστικές περιοχές). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες έφεραν σαν αποτέλεσμα την μεγάλη προβολή της χώρας μας στο εξωτερικό και τη σημαντική αναβάθμιση των υποδομών όχι μόνο σε αθλητικό, αλλά και σε τουριστικό επίπεδο. (“Europra.eu: Ολυμπιακοί Αγώνες 2004”, 2021). Στην Αθήνα τότε σημειώνεται μεγάλη ανάκαμψη του τουρισμού με αυξημένη πληρότητα στα ξενοδοχεία το 2006 και το 2007. Η Αθήνα εκείνη την περίοδο υποδέχεται περισσότερους από 14 εκατ. τουρίστες το χρόνο και κατέχει την 15^η θέση στη λίστα των πιο δημοφιλών τουριστικών προορισμών παγκοσμίως (ΣΕΤΕ, 2004), την 14^η θέση για την πραγματοποίηση επαγγελματικών ταξιδιών και την 6^η θέση στην Ευρώπη σε

σύγκριση με 50 ανταγωνιστικούς προς αυτήν προορισμούς (ΣΕΤΕ: Leo Burnett, Global cities, 2005).

Για την συλλογή των στοιχείων σχετικά με την τουριστική κίνηση στην Αθήνα, χρησιμοποιήθηκαν πηγές όπως ο δήμος της Αθήνας, η ΕΛΣΤΑΤ και το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία, το 2015 οι τουρίστες οι οποίοι διανυκτέρευσαν στην Αθήνα ήταν περίπου 2,6 εκατ. Επιπρόσθετα, η Αθήνα φαίνεται να διαθέτει 225 ξενοδοχειακές μονάδες, η πληρότητα των οποίων αγγίζει το 59%. Τα ξενοδοχεία στην Αθήνα είναι τα μισά σε σχέση με τα ξενοδοχεία ολόκληρης της Αττικής, ενώ οι κλίνες της Αθήνας αποτελούν το 3,4% των κλινών ολόκληρης της Ελλάδας. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι ο νομός Αττικής έχει τον μεγαλύτερο αριθμό τουριστικών γραφείων, διαμορφώνοντας το ποσοστό του 32% του συνόλου των τουριστικών γραφείων στην Ελλάδα.

Πίνακας 7: «Αφίξεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα»

	2014			2015		
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίνες σε λειτουργία	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίνες σε λειτουργία
Ελλάδα	5.536.719	11.882.134	802.883	5.744.134	12.734.567	737.326
Αττική	1.169.506	2.454.305	54.467	1.189.619	2.615.990	53.590
Κεντρικός τομέας Αθήνας	666.024	1.811.105	27.200	679.709	1.916.641	26.382

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2015

Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι το 2012 ο δήμος διέθετε 230 ξενοδοχεία με 28.401 κλίνες και αυτά τα νούμερα αποτελούν πάνω από το μισό του ξενοδοχειακού δυναμικού της Αττικής, το οποίο ανέρχεται σε 458 μονάδες με 51.368 κλίνες. Όσον αφορά τις κρουαζιέρες, το λιμάνι του Πειραιά φιλοξένησε 936 κρουαζιερόπλοια με 2.066 εκατ. επιβάτες. Στους πίνακες που παρουσιάζονται παρατηρείται ότι το 2015 η

Ελλάδα είχε 737.326 κλίνες, η Αττική είχε διαθέσιμες 53.590 κλίνες, ενώ ο δήμος Αθηναίων 26.382 κλίνες. Από αυτό συμπεραίνουμε ότι ο δήμος Αθήνας συγκεντρώνει το μισό ξενοδοχειακό δυναμικό της Αττικής και περίπου το 1/3 της χώρας. Από τα 2,6 εκατ. τουρίστες που επισκέφθηκαν τις ξενοδοχειακές μονάδες της Αθήνας, το 27% ήταν ημεδαποί και το 73% ήταν αλλοδαποί. Εντούτοις, το ξενοδοχειακό δυναμικό στην πόλη φαίνεται να σημειώνει αύξηση κατά 19% τα τελευταία 20 χρόνια.

Σχετικά με τις διανυκτερεύσεις, πραγματοποιήθηκαν περίπου 77 εκατ. διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχεία της χώρας, 8 εκατ. στα ξενοδοχεία της Αττικής και 5,3 εκατ. σε ξενοδοχεία της Αθήνας, γεγονός που φανερώνει μια άνοδο σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Άνοδο παρουσιάζει και η πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων: Στην Αθήνα, η πληρότητα φτάνει το 60%, ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα φτάνει το 50%. Η μέση διάρκεια παραμονής στην Αθήνα είναι 5,9 ημέρες, νούμερο αρκετά χαμηλότερο από τις 7,9 ημέρες που χαρακτηρίζει το σύνολο της Ελλάδας. Συνεπώς, ενώ η πληρότητα των ξενοδοχείων της Αθήνας είναι μεγαλύτερη από τον μέσο όρο της Ελλάδας, η διάρκεια παραμονής στην πρωτεύουσα φαίνεται να είναι αρκετά μικρότερη.

Πίνακας 8: «Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα»

	2014				2015			
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Σύνολο	Πληρότητα	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Σύνολο	Πληρότητα
Ελλάδα	13.049.668	60.901.973	73.951.641	47.30%	13.201.27	63.570.840	76.772.113	49.10%
					3			
Αττική	2.312.159	5.512.637	7.824.796	45.10%	2.332.643	5.661.483	7.994.126	47.10%
Κεντρικός Τομέας Αθήνας	1.301.779	3.935.147	5.236.926	56.40%	1.295.733	3.978.110	5.273.843	58.90%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2015

Έπειτα, σύμφωνα με το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΞΕΕ) παρουσιάζονται οι παρακάτω πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των ξενοδοχείων και των κλινών. Η

Ελλάδα διαθέτει 9.772 ξενοδοχειακές μονάδες από τις οποίες οι 649 βρίσκονται στην Αττική και οι 225 στην Αθήνα. Έτσι, το 34% των μονάδων της Αττικής βρίσκεται εντός της Αθήνας. Ακόμη, οι μονάδες της Αθήνας αποτελούν το 2,3% των ξενοδοχείων του συνόλου της χώρας και το 3,4% των κλινών αντίστοιχα. Όταν αναφέρεται η Αθήνα σημαίνει πως γίνεται αναφορά στον δήμο Αθήνας, ή με άλλα λόγια την περιφερειακή ενότητα κεντρικού τομέα Αθηνών. Τα περισσότερα ξενοδοχεία φαίνεται να συγκεντρώνονται στο κέντρο της Αθήνας, κοντά στην Ακρόπολη, στην Ομόνοια και το Κολωνάκι.

Πιο αναλυτικά σε ό, τι αφορά τις κατηγορίες των ξενοδοχειακών μονάδων παρατηρούμε ότι στην Αθήνα κυριαρχούν οι μονάδες που ανέρχονται σε 2 αστέρια (34%) και έπειτα ακολουθούν οι μονάδες 5 αστέρων (6%) και οι λοιπές του 1, των 3 και των 4 αστέρων από 20% η κάθε κατηγορία (σύμφωνα με στοιχεία του 2016).

Πίνακας 9: «Ξενοδοχειακό δυναμικό»

2016							
Περιοχή		5*	4*	3*	2*	1*	Σύνολο
Ελλάδα	Μονάδες	433	1.380	2.478	4.010	1.421	9.722
	Δωμάτια	65.903	103.474	96.515	112.392	27.421	405.705
	Κλίνες	134.072	200.851	186.079	211.398	52.397	784.797
Αττική	Μονάδες	33	103	137	266	110	649
	Δωμάτια	6.367	8.133	6.702	8.126	2.111	31.439
	Κλίνες	12.029	15.203	12.268	14.964	3.989	58.453
Αθήνα	Μονάδες	15	42	47	75	46	225
	Δωμάτια	3.888	4.191	3.038	2.548	1.031	14.696
	Κλίνες	7.350	7.658	5.385	4.638	1.875	26.906

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΞΕΕ)

Συμπερασματικά, παρατηρείται πως από τα 23,6% εκατ. των αφίξεων επισκεπτών στην Ελλάδα, τα 2,6 εκατ. διανυκτέρευσαν στην Αθήνα. Από τα 63,6 εκατ. διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών τα 4 εκατ. διανυκτερεύσεων αφορούν την Αθήνα. Φυσικά, αξιοσημείωτη είναι πλέον και η αυξανόμενη ιδιωτική ενοικίαση δωματίων ή και σπιτιών στους φιλοξενούμενους μας (όπως γίνεται με το Airbnb). Είναι ευρέως

αποδεκτό λοιπόν το γεγονός ότι η Αθήνα έχει εξελιχθεί σε αξιόλογο τουριστικό προορισμό που λειτουργεί είτε ανεξάρτητα, είτε αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου ταξιδιού που πολλές φορές συμπεριλαμβάνει τον τουρισμό διακοπών σε κάποια από τα ελληνικά νησιά. Τα στοιχεία και οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν σε αυτό το μέρος της εργασίας, χρησιμοποιούνται ως βοηθήματα για την περιγραφή και την κατανόηση της τουριστικής κατάστασης στην Αθήνα και των τουριστικών τάσεων που επικρατούν στην συγκεκριμένη περιοχή.

4.2. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

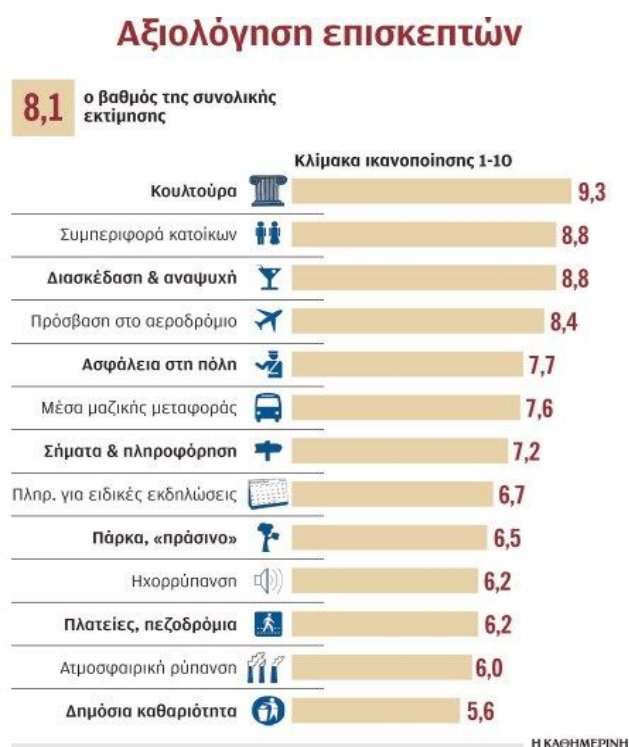
Όλοι όσοι εμπλέκονται στον τουρισμό υπογραμμίζουν ότι η ανάδειξη της Αθήνας έναντι των άλλων γνωστών ευρωπαϊκών αστικών προορισμών, είναι δυνατή μόνο μέσω ενός στρατηγικού σχεδιασμού και μέσω των κατάλληλων τεχνικών μάρκετινγκ. Η Αθήνα οφείλει αδιαμφισβήτητα να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της, να αναβαθμίσει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και να διαφοροποιήσει στον βαθμό που είναι δυνατό το τουριστικό της προϊόν, ώστε να το κάνει πιο επιθυμητό και ελκυστικό και να καλύπτει τις ανάγκες των απαιτητικών τουριστών. (<https://www.accessibletourism.org>).

Σύμφωνα με πληροφορίες της εφημερίδας «Καθημερινής», οι τουριστικές αφίξεις στην Αθήνα διπλασιάστηκαν μέσα σε έξι χρόνια, καθώς η πόλη αρχίζει να αναδεικνύεται πλέον σε μεγάλο διεθνή ταξιδιωτικό προορισμό και με εξαιρετικές επιδόσεις σε ό, τι αφορά την ικανοποίηση των τουριστών. Ωστόσο, δεν παύουν να υπάρχουν προβλήματα τα οποία είναι εμφανή στους επισκέπτες της. Ένα από αυτά τα προβλήματα είναι και η ελλιπής καθαριότητα στο κέντρο της πόλης, καθώς και το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος τουριστών (περίπου 1 εκατ.) δεν διαμένουν σε ξενοδοχεία αλλά σε καταλύματα βραχυχρόνιων μισθώσεων. Αυτά, μεταξύ άλλων, προκύπτουν από τη 15η «Έρευνα Περί Ικανοποίησης Επισκεπτών και Απόδοσης Ξενοδοχείων Αττικής 2019», που διενήργησαν η Ένωση Ξενοδόχων Αθηνών – Αττικής και Αργοσαρωνικού (ΕΞΑΑΑ) και η GBR Consulting (<https://www.all-athens-hotels.com>).

Κατά τα έτη 2012-2018 η προσέλευση ξένων τουριστών στον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών, δηλαδή η ζήτηση για την Αθήνα υπερδιπλασιάστηκε από 2,5 εκατ. το 2012 σε 5,7 εκατ. το 2018. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2019 φαίνεται να παρουσιάζουν

αύξηση κατά 12%. Η συγκεκριμένη ζήτηση αφορά κυρίως ταξιδιώτες αναψυχής, 87%, εκ των οποίων το 31% επισκέφθηκε και άλλους προορισμούς της Ελλάδας. Την κύρια αγορά της Αθήνας φαίνεται να αποτελούν οι ΗΠΑ, και ακολουθεί η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Ιταλία. Οι Αμερικανοί δαπανούν τα περισσότερα, δηλαδή 135 ευρώ ανά άτομο την ημέρα. Επίσης, οι Αυστραλοί και οι Καναδοί δαπανούν 133 και 130 ευρώ αντίστοιχα, όταν η μέση ημερήσια δαπάνη ανά άτομο ανήλθε σε 115 ευρώ.

Εικόνα 1: «Αξιολόγηση επισκεπτών»

Πηγή: Η Καθημερινή (2021)

Το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστών θα επαναλάμβαναν την επίσκεψη τους στην Αθήνα (87%) ή θα σύστηναν την Αθήνα σε τρίτους (96%). Επιπλέον, δηλώνουν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από την σχέση ποιότητας-τιμής. Περίπου το 80% των τουριστών πιστεύουν ότι υπάρχουν περισσότερα πράγματα να δουν και να εξερευνήσουν στην Αθήνα. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας βασίζονται στις απόψεις 1.500 τουριστών ενοίκων ξενοδοχείων που αποτελούν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκείνοι επισκέφθηκαν την Αθήνα και κατά την διάρκεια παραμονής τους συμπλήρωσαν τα σχετικά ερωτηματολόγια. Η Ακρόπολη, όπως άλλωστε προαναφέρθηκε αποτελεί ίσως και το πιο βασικό και διάσημο αξιοθέατο, κάτι που

κανένας επισκέπτης δεν χάνει. Το 2018 καταγράφηκαν για πρώτη φορά περισσότεροι από 3 εκατ. επισκέπτες ενώ το Μουσείο Ακρόπολης προσέλκυσε σχεδόν 1,8 εκατ. επισκέπτες.

Παρόλα αυτά, οι τουρίστες του εξωτερικού επισήμαναν την δυσαρέσκεια τους σε σχέση με την δημόσια καθαριότητα, την οποία και χαρακτήρισαν ανεπαρκή με βαθμολογία μόλις 5,6, δηλαδή το χαμηλότερο επίπεδο των 5 τελευταίων χρόνων. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι τα επίπεδα ικανοποίησης σε σχέση με την ηχορύπανση, την κατάσταση των πεζοδρομίων, την ατμοσφαιρική ρύπανση και τα σημεία πρασίνου της πόλης ήταν σημαντικά χαμηλά.

Φυσικά, μαζί με την σημαντική αύξηση της ζήτησης, αυξήθηκε συγχρόνως και η τουριστική προσφορά, με τη μορφή μιας βραχυχρόνιας μίσθωσης των ενοικιαζόμενων δωματίων και των ξενοδοχείων. Παρόλο που ο συνολικός αριθμός ξενοδοχείων και δωματίων στην Αττική αυξήθηκε κατά 1% και 3% αντίστοιχα την περίοδο 2015-2019, με μια πιο προσεκτική ανάλυση παρατηρεί κανείς ότι ο αριθμός των δωματίων 4 και 5 αστέρων στην Αθήνα αυξήθηκε κατά 26% και 11% αντίστοιχα, ενώ οι άλλες κατηγορίες μειώθηκαν.

Συνεπώς, τα επίπεδα πληρότητας μειώθηκαν κατά 2,4% τον Σεπτέμβριο του 2019, ενώ οι τιμές δωματίων αυξήθηκαν ελαφρώς κατά 1,2%. Έτσι, τα έσοδα για κάθε διαθέσιμο δωμάτιο μειώθηκαν κατά 1,3%. Πιο συγκεκριμένα, τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου 2017 δείχνουν ότι η πληρότητα και οι τιμές δωματίων είχαν αύξηση της τάξης του 4,1% και 4,2% αντίστοιχα σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2016, οδηγώντας σε βελτίωση των εσόδων ανά διαθέσιμο δωμάτιο (RevPAR) κατά 8,5%. Επιπλέον, σημειώνεται ότι ο αριθμός των ξενοδοχείων και των δωματίων στην Αττική μειώθηκε λόγω διακοπής της λειτουργίας μονάδων των κατηγοριών 1-3 αστέρων, ενώ λειτούργησαν νέες ξενοδοχειακές μονάδες της κατηγορίας των 4 και 5 αστέρων. Την ίδια περίοδο, άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, όπως η Μαδρίτη και η Βαρκελώνη σημείωσαν βελτίωση εσόδων ανά δωμάτιο κατά 14,4% και 13,6% αντίστοιχα, κυρίως χάρη στην οργάνωση μεγάλων εκδηλώσεων και συνεδρίων.

Με βάση λοιπόν τις έρευνες οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, προκύπτει ότι η δημοσιότητα της Αθήνας ως τουριστικός προορισμός έχει σημειώσει ορατή αύξηση. Μετά την πτώση που σημειώθηκε το διάστημα 2008-2012, ο Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών καλωσόρισε αισίως 2 εκατ. επιπλέον αφίξεις ξένων τουριστών

το 2016, σε σύγκριση με το 2012. Μάλιστα, τα στοιχεία του 2017 αποδεικνύουν μια αύξηση των διεθνών αφίξεων της τάξεως του 4,9%. Σε ό, τι αφορά τις αφίξεις σε ξενοδοχεία, περίπου το 1/3 των επισκεπτών είναι Έλληνες, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό είναι αλλοδαποί με κύριες χώρες τις ΗΠΑ, τη Γερμανία, την Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Κύπρο και τη Γαλλία. Παράλληλα το μέσο διάστημα παραμονής στα ξενοδοχεία της Αθήνας είναι 2,2 νύχτες.

Ακόμη, σε σχέση με τον βαθμό ικανοποίησης των τουριστών το 2015 η συνολική αξιολόγηση της εμπειρίας των τουριστών ήταν 8,0, ενώ το 2016 αξιολογήθηκε με 7,9 και το 2017 με 7,7. Τα επίπεδα ικανοποίησης όλων των πτυχών αυξήθηκαν το 2018 σε σχέση με το 2017, ενώ ο πολιτισμός και η δημοτική καθαριότητα παρέμειναν στάσιμα. Με την αυξανόμενη ζήτηση των απαιτητικών τουριστών, ο τομέας των καταλυμάτων και ιδιαίτερα των ξενοδοχείων στην Αθήνα βελτιώνει συνεχώς την απόδοση του. Ωστόσο, θα λέγαμε ότι η Αθήνα χρειάζεται συστηματική προσπάθεια και δουλειά για να βελτιώσει σε έναν ικανοποιητικό βαθμό τις υποδομές της. (<https://www.kathimerini.gr/>).

4.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Η τοπογραφία της Ελλάδας ήταν βραχώδης και ορεινή ακόμα και πριν δημιουργηθούν οι άνισοι δρόμοι και τα σκαλοπάτια. Επιπλέον στοιχεία που δυσκολεύουν την προσβασιμότητα είναι τα στραβά πεζοδρόμια, ο υπέρογκος αριθμός αυτοκινήτων, τα ξενοδοχεία χωρίς ράμπες αναπηρικής πολυθρόνας και οι ανελκυστήρες που είναι πολύ στενοί. Όλα αυτά καθιστούν δύσκολο το ταξίδι και την διαμονή σε μια ξένη χώρα για τους ανθρώπους με αναπηρία. (<https://www.accessibletourism.org>).

Ωστόσο, η κατάσταση στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στην Αθήνα έχει αρχίσει να αλλάζει και λαμβάνονται πλέον υπόψη οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Πριν από μερικά χρόνια ίσως απωθούνταν αυτά τα άτομα να επισκεφθούν την Αθήνα, σε αντίθεση με το σήμερα που υπάρχει ενδιαφέρον να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες και οι προκλήσεις που θέτουν οι ειδικές ανάγκες. Αφενός, η κυβέρνηση σε συνδυασμό με τις δράσεις των ακτιβιστών με ειδικές ανάγκες, και αφετέρου οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 και το πρότυπο των Παραολυμπιακών Αγώνων καθιστούν την Αθήνα ελκυστικό προορισμό

για τα άτομα με ειδικές ανάγκες καθώς αυτά αισθάνονται ότι μπορούν να την επισκεφθούν με αυτοπεποίθηση.

Στην χώρα μας υπάρχουν αρκετά ταξιδιωτικά πρακτορεία και άλλες επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται με την διαμόρφωση των κατάλληλων τουριστικών πακέτων για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Ανάμεσα σε αυτά είναι το “Christianakis Travel” το οποίο ειδικεύεται σε περιηγήσεις για άτομα με αναπηρίες, προσφέροντας τους μια σειρά από οχήματα προσβάσιμων στόχων. Το συγκεκριμένο γραφείο γνωρίζει ποια είναι τα κατάλληλα ξενοδοχεία για αναπηρικά αμαξίδια στην Αθήνα και τα νησιά της Ελλάδος και αποτελεί την καλύτερη λύση αν κάποιος χρειάζεται ειδική βοήθεια. Ικανοποιεί όλων των ειδών τις ταξιδιωτικές απαιτήσεις, παρέχοντας μεταφορά, κράτηση ξενοδοχείου και οδηγούς για να συνοδεύσουν τους τουρίστες σε όλα τα μοναδικά αξιοθέατα της Ελλάδας. (<http://www.christianakis.gr/>).

Μια ακόμη τουριστική επιχείρηση που διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό το ταξίδι των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι η “Wheelchair Rental”, η οποία με έδρα την Αθήνα, νοικιάζει αναπηρικά αμαξίδια σε άτομα που έχουν κάποια δυσκολία στην κίνηση και συμπτωκωτές οξυγόνου σε άτομα που έχουν αναπνευστικές δυσκολίες, προκειμένου να κάνουν τις διακοπές τους στην Ελλάδα όσο το δυνατόν πιο άνετες. Τα προϊόντα που προσφέρουν παραδίδονται στον τόπο της επιλογής των τουριστών (στην περιοχή της Αθήνας). Για παραδόσεις εκτός της Αθήνας, υπάρχει επιπλέον χρέωση. Όλες οι αναπηρικές καρέκλες είναι αναδιπλούμενες και μπορούν να χωρέσουν σε αυτοκίνητο, λεωφορείο ή τρένο. Οι συμπτωκωτές οξυγόνου μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε στο ξενοδοχείο, είτε σε κρουαζιερόπλοιο και τα φορητά μπουκάλια οξυγόνου δίνουν την δυνατότητα στους τουρίστες να ακολουθήσουν όλες τις δραστηριότητες του προγράμματος διακοπών τους. (<https://wheelchairrentalinathens.com/>).

Έπειτα, υπάρχει το πρακτορείο “Aegean Thesaurus Travel”, το οποίο επιλέγει αντί να φτιάχνει δικά του πακέτα διακοπών, να ρωτά πρώτα τους μεγαλύτερους σε ηλικία και τους πελάτες που έχουν ειδικές ανάγκες τι θέλουν να κάνουν στις διακοπές τους και στη συνέχεια δημιουργεί το πρόγραμμα χρησιμοποιώντας εύκολη πλοήγηση σε ξενοδοχεία σε λιγότερο απαιτητικές τοποθεσίες. Το συγκεκριμένο πρακτορείο λαμβάνει υπόψη τις προτιμήσεις των επισκεπτών, τον αριθμό των ημερών που έχουν στην διάθεση τους, την ηλικία τους και τους τυχόν περιορισμούς που έχουν ώστε να δημιουργήσουν το κατάλληλο πακέτο για αυτούς. (<https://www.thesaurus.gr/>).

Πέρα από τις παραπάνω εταιρείες, υπάρχουν κι άλλες στην χώρα μας που αφιερώνουν την δράση τους στην βελτίωση των διακοπών των ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς και αξιόλογα καταλύματα κατάλληλα για ΑμεΑ. Σε επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε τα προσβάσιμα ξενοδοχεία της Αθήνας.

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο η έννοια ενός κατάλληλου στρατηγικού σχεδιασμού είναι βασική για την μετατροπή της Αθήνας σε έναν προορισμό- πρότυπο προσβάσιμου τουρισμού. Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες για την ανάπτυξη ενός νομοθετικού πλαισίου γύρω από την προσβασιμότητα.

Σύμφωνα με το Άρθρο 26 του Νόμου 4067/2012 καθορίζονται περισσότερες ειδικές ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία ή εμποδιζόμενων ατόμων. Σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο, «Στους χώρους όλων των νέων κτιρίων εκτός των κτιρίων με χρήση κατοικίας, για τα οποία η άδεια δόμησης εκδίδεται μετά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η οριζόντια και κατακόρυφη αυτόνομη και ασφαλής προσπέλαση από άτομα με αναπηρία και η εξυπηρέτηση αυτών σε όλους τους εξωτερικούς και εσωτερικούς χώρους των κτιρίων σύμφωνα με τις Οδηγίες Σχεδιασμού του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής «Σχεδιάζοντας για Όλους», όπως αυτές τροποποιούνται και ισχύουν κάθε φορά». Επιπλέον, στα κτίρια αυτά επιβάλλεται η πρόβλεψη προσβάσιμων χώρων υγιεινής σε ποσοστό 5% των συνολικών χώρων υγιεινής για χρήση κοινού. (Νόμος 4067/2012, άρθρο 26, παρ. 1).

Η δυνατότητα μιας ασφαλούς προσπέλασης όλων των κτιρίων από άτομα με αναπηρία και η εξυπηρέτηση αυτών εξασφαλίζεται με «προσβάσιμες οριζόντιες και κατακόρυφες οδεύσεις που αρχίζουν από τη στάθμη του πεζοδρομίου και φτάνουν μέχρι την πόρτα του ανελκυστήρα και τους εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους των κτιρίων αυτών και αποτελούνται από στοιχεία κατάλληλων προδιαγραφών, όπως ράμπες, αναβατόρια, ανελκυστήρες, με την πρόβλεψη προστατευμένων προσβάσιμων χώρων αναμονής για περίπτωση έκτακτης ανάγκης»

Τέλος, κατά τη διαμόρφωση ή ανακατασκευή των κοινόχρηστων χώρων των οικισμών όπως για παράδειγμα των πλατειών, πεζοδρόμων, νησίδων, χώρων πρασίνου, άλσεων και στάσεων εφόσον το επιτρέπει η μορφολογία του εδάφους, επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η δυνατότητα πρόσβασης ατόμων με αναπηρία με οδεύσεις πεζών,

οδεύσεις τυφλών, κεκλιμένα επίπεδα (ράμπες) και άλλα προσβάσιμα μέσα. Οι κοινής χρήσης υπαίθριοι χώροι επιβάλλεται να διαμορφώνονται κατάλληλα, εφόσον το επιτρέπει η μορφολογία του εδάφους ώστε να χρησιμοποιούνται από άτομα με αναπηρία. (Νόμος 4067/2012, άρθρο 26, παρ. 3).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η χώρα μας, και ιδιαίτερα η πρωτεύουσα κάνει πλέον βήματα για να καταφέρει να αναδειχθεί σε προσβάσιμο προορισμό και μέσα από έναν καλά διαμορφωμένο σχεδιασμό, και την συνεργασία όλων των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων είναι πιθανό να το επιτύχει.

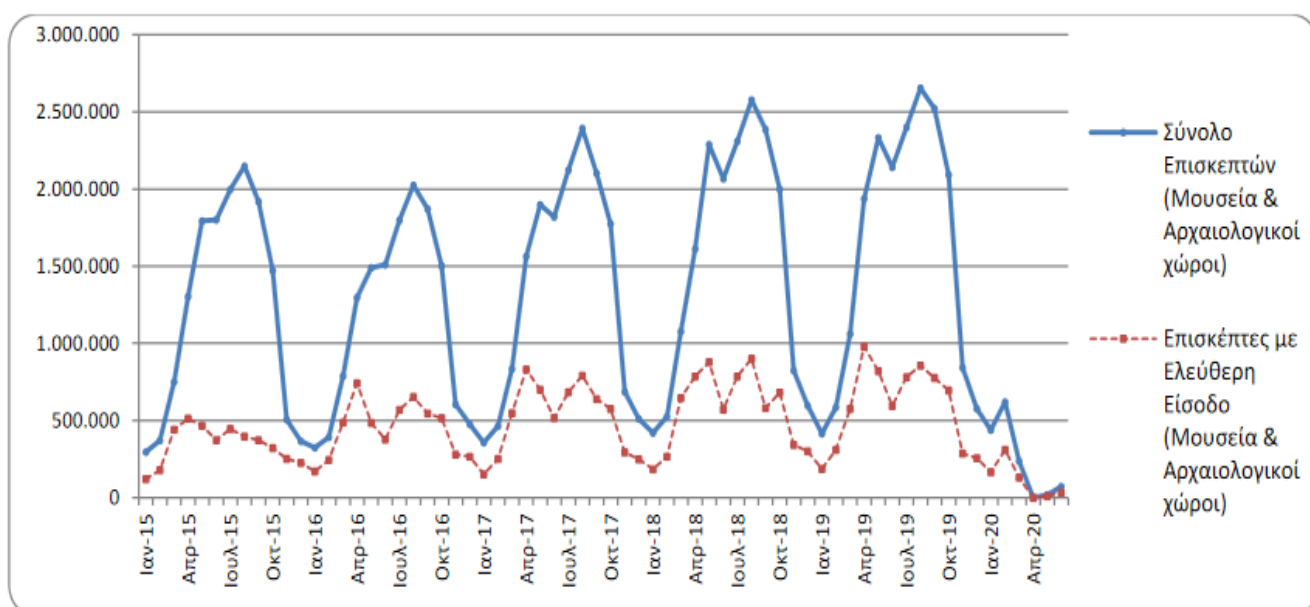
4.4. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η Αθήνα παρέχει στους επισκέπτες της πλήθος δυνατοτήτων ψυχαγωγίας και πλήθος επιλογών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους στην πόλη. Κάποια από τα κορυφαία αξιοθέατα της πόλης σύμφωνα με την Tripadvisor είναι η Ακρόπολη, ο Παρθενώνας, η Πλάκα, η Αρχαία Αγορά Αθηνών, ο Ναός του Ηφαίστου, το Ωδείο Ηρώδου Αττικού και πολλά άλλα. Έπειτα, τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι της πόλης αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς και αναδεικνύουν σε μεγάλο βαθμό τον πολιτιστικό πλούτο. Στην παρούσα εργασία η περιοχή μελέτης συγκεντρώνεται στα όρια του δήμου Αθήνας και της περιφέρειας κεντρικού τομέα Αθηνών.

Σύμφωνα με τον Δήμο Αθήνας, στην πόλη υπάρχουν 44 μουσεία και 20 αρχαιολογικοί χώροι. Ακόμη, σύμφωνα με την Tripadvisor στην περιοχή υπάρχουν 41 εξειδικευμένα μουσεία, 20 μουσεία τέχνης και 18 μουσεία ιστορίας. Κάποια παραδείγματα των μουσείων ιστορίας είναι το μουσείο Ακρόπολης, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Πολεμικό Μουσείο, το Νομισματικό Μουσείο, το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος και άλλα. Το μουσείο της Ακρόπολης αποτελεί κορυφαία δραστηριότητα για τους λάτρεις του πολιτιστικού τουρισμού στην Αθήνα και σύμφωνα με την Tripadvisor έχει 36.776 κριτικές, από τις οποίες οι 27.923 ήταν «εξαιρετικής» βαθμολογίας. Από τα μουσεία τέχνης ξεχωρίζουν το Μουσείο Κυκλαδίτικης Τέχνης, το Μουσείο Μπενάκη, η Δημοτική Πινακοθήκη Αθηναίων, το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και το Μουσείο Φρυσίρα. (<https://www.tripadvisor.com.gr/>).

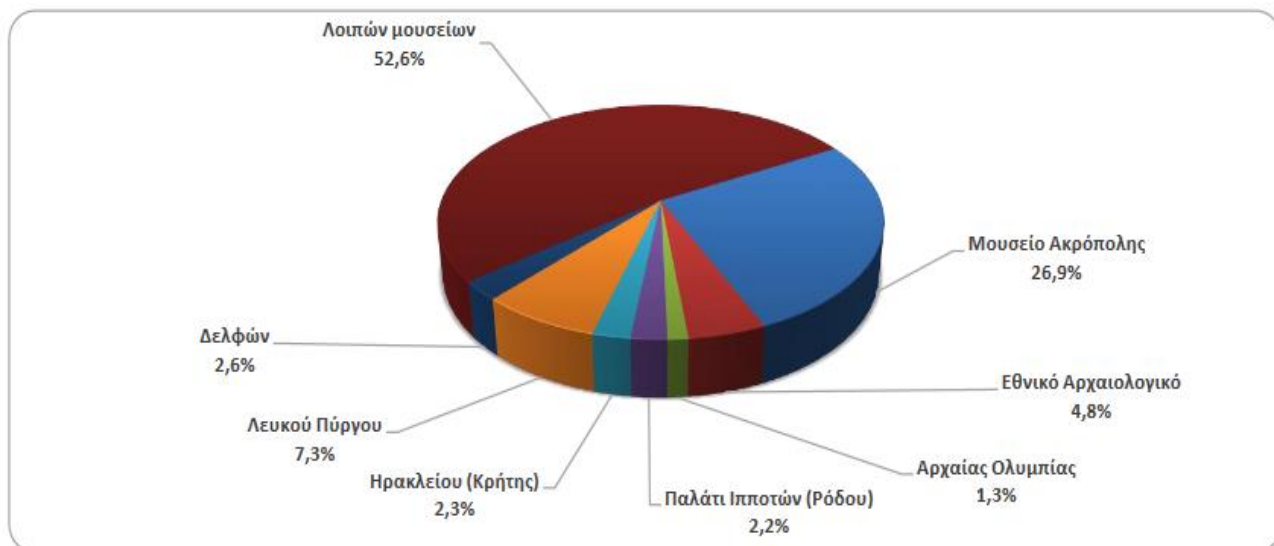
Στους παρακάτω πίνακες διαγράφεται η κίνηση των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας αλλά και άλλων περιοχών της χώρας κατά τα έτη 2015-2020. Παρατηρείται ότι η λειτουργία των μουσείων αναστάλη από τις 14 Μαρτίου του 2020 μετά από εφαρμογή των μέτρων που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση της νόσου του κορωνοϊού (COVID-19).

Πίνακας 10: «Κίνηση Μουσείων και Αρχαιολογικών Χώρων (Ιανουάριος 2015–Ιούνιος 2020)»

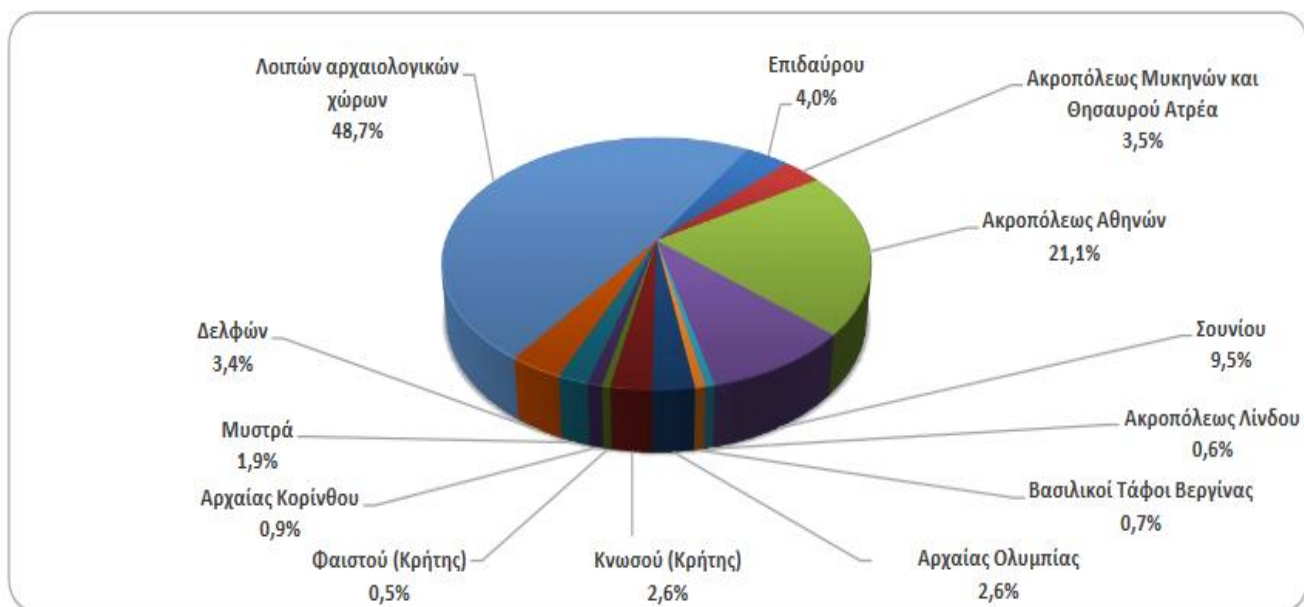
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020

Πίνακας 11: «Επισκεψιμότητα Μουσείων (%), Ιούνιος 2020»

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020

Πίνακας 12: «Επισκεψιμότητα Αρχαιολογικών χώρων (%) Ιούνιος 2020»

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020

Πίνακας 13: «Επισκέπτες Μουσείων (2018, 2019, Ιανουάριος-Ιούνιος 2019, 2020)»

I. ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ					
Μουσεία - Αρχαιολογικοί Χώροι	2018	2019	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ		Μεταβολή 2020/2019
			2019	2020 ⁽¹⁾	
Γενικό σύνολο επισκεπτών (Α+Β)	18.603.576	19.559.278	8.473.175	1.387.784	-83,6%
A. Μουσεία (Γ+Ε)	5.702.211	5.895.927	2.694.510	537.527	-80,1%
Μουσείο Ακρόπολης	1.774.304	1.755.435	845.768	188.347	-77,7%
Εθνικό Αρχαιολογικό	594.219	608.876	291.914	61.945	-78,8%
Αρχαίας Ολυμπίας	156.658	159.348	84.540	8.346	-90,1%
Παλάτι Ιπποτών (Ρόδου)	242.759	263.958	82.568	5.019	-93,9%
Ηρακλείου (Κρήτης)	555.031	660.533	227.554	19.481	-91,4%
Λευκού Πύργου	225.944	251.760	104.912	37.384	-64,4%
Δελφών	249.754	275.993	142.534	22.985	-83,9%
Λοιπών μουσείων	1.903.542	1.920.024	914.720	194.020	-78,8%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020

Σε ό, τι αφορά την προσβασιμότητα στα τουριστικά αξιοθέατα της Αθήνας και ιδίως στα σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος, είναι βασικό να ανατρέξουμε στις πληροφορίες που μας δίνουν οι εταιρείες που ειδικεύονται στον προσβάσιμο τουρισμό αλλά και στα βιώματα που περιγράφουν τα άτομα τα οποία έχουν κάποιας μορφής αναπηρία ή γνωρίζουν άμεσα κάποιον ο οποίος έχει μια μορφή αναπηρίας.

Τα άτομα αυτά μοιράζονται τις εμπειρίες και τα βιώματα τους με εμάς και έχουν πολλά να σχολιάσουν για τον βαθμό προσβασιμότητας στα τουριστικά σημεία και αξιοθέατα της Αθήνας. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι τα αρχαία ερείπια αποτελούν προκλήσεις για τους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων, αλλά πολλά από τα αξιοθέατα της Αθήνας έχουν γίνει προσβάσιμα από αναπηρικά αμαξίδια. Ομορφιές όπως ο Ναός του Ολυμπίου Διός, η Αρχαία Αγορά και ο Παρθενώνας αξίζουν κάθε προσπάθεια να τις επισκεφτεί κανείς ακόμα κι αν έχει αναπηρία. Οι Έλληνες έχουν κάνει μια αξιοπρεπή δουλειά στο να μετατρέψουν σε προσβάσιμα μερικά από τα καλύτερα τουριστικά αξιοθέατα, ακόμα κι αν οι αρχιτεκτονικές κατασκευές ανήκουν στα παλαιότερα χρόνια. (Πολυχρονίου, 2014). Κάποια από τα πιο προσβάσιμα αξιοθέατα θα σημειωθούν παρακάτω.

Ο σωστός τρόπος να επισκεφθεί ένα άτομο με αναπηρίες την Αθήνα είναι γνωρίζοντας όλες τις προκλήσεις της προσβασιμότητας που πρόκειται να αντιμετωπίσει. Πρέπει

πριν επισκεφθεί την πόλη να έχει εξασφαλίσει ότι έχει κανονίσει προσβάσιμες εκδρομές, μεταφορές και ξενοδοχεία. Οι περιηγήσεις με τα πόδια στην Αθήνα είναι κατά ένα μεγάλο βαθμό προσβάσιμες. Χρησιμοποιούνται διαδρομές που δεν χρειάζονται βήματα για να επισκεφθούν τα συναρπαστικά αξιοθέατα στην Αθήνα, όπως η Ακρόπολη και ο Παρθενώνας, το Μουσείο της Ακρόπολης, ο Ναός του Δία, η Αψίδα του Αδριανού και η Βουλή του Ελληνικού Κοινοβουλίου.

Το να φτάσει κανείς στην κορυφή της Ακρόπολης με αναπηρία είναι το αποκορύφωμα της πρόκλησης κάθε ταξιδιού στην Αθήνα. Υπάρχουν κάποιες προκλήσεις προσβασιμότητας που θα αντιμετωπίσουν οι χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων, αλλά μπορεί να συμβεί. Ένας ανελκυστήρας αναπηρικής πολυθρόνας και ένας ανελκυστήρας γενικής χρήσης είναι διαθέσιμοι για τους επισκέπτες που έχουν αναπηρία. Το έδαφος στην κορυφή της Ακρόπολης είναι ομοιόμορφο, αλλά χρειάζονται πολύ λίγα βήματα μόλις ανεβεί κανείς εκεί. Ο ναός του Παρθενώνα στην κορυφή της Ακρόπολης είναι ένα από τα πιο αναγνωρισμένα κτίρια στον κόσμο. Ένα ταξίδι στην κορυφή της Ακρόπολης μένει σίγουρα αξέχαστο καθώς η θέα είναι υπέροχη. (“Sage Traveling: Athens Accessible Travel for Disabled Visitors”, 2021).

Τα άτομα με αναπηρικό καροτσάκι ή άλλες αναπηρίες μπορούν να χρησιμοποιήσουν ταξί για να φτάσουν στην είσοδο της Ακρόπολης. Αυτό θα τους οδηγήσει πέρα από το λόφο μήκους 250 μέτρων με πολύ τραχιά πλακόστρωτα μονοπάτια. Το ταξί μπορεί να τους αφήσει στην πράσινη πύλη. Εάν βγουν από εκεί, θα πρέπει να πάνε 250 μέτρα παρακάτω σε ένα πλακόστρωτο μονοπάτι που θεωρείται επίπεδο σε βαθμό 4 αστέρων, αλλά έχει μερικά τμήματα που είναι βαθμού 3 αστέρων μέχρι να φτάσουν στο ασανσέρ. Μόλις φτάσουν στην Ακρόπολη, θα συναντήσουν ανώμαλο έδαφος που θα είναι δύσκολο στην πλοήγηση σε αναπηρική καρέκλα. Ωστόσο, συνολικά, η Ακρόπολη θεωρείται προσβάσιμη από αναπηρικά αμαξίδια.

Οι τουρίστες με αναπηρία οι οποίοι έρχονται στην Αθήνα έχουν την δυνατότητα να επισκεφθούν και το μουσείο της Ακρόπολης, το οποίο είναι σε μεγάλο βαθμό προσβάσιμο. Το μουσείο απέχει 300 μέτρα από την Ακρόπολη και περίπου 2 χιλιόμετρα από την κεντρική Πλατεία Συντάγματος. Η είσοδος του Μουσείου βρίσκεται στον κεντρικό άξονα του δικτύου των ενοποιημένων αρχαιολογικών χώρων της πόλης, στην οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Το μουσείο παρέχει καλή πρόσβαση σε ΑμεΑ, ειδικό WC και αναψυκτήριο. Ωστόσο, δεν διαθέτει δημόσιο χώρο στάθμευσης.

Περιορισμένες θέσεις στάθμευσης υπάρχουν στους παρακάτω κοντινούς δρόμους: Χατζηχρήστου, Δημητρακοπούλου, Βεΐκου, Μητσαίων, Παρθενώνος, Καρυάτιδων. (“Sage Traveling: Athens Accessible Travel for Disabled Visitors” , 2021).

Έπειτα, ένα μουσείο που θεωρείται προσβάσιμο στην πόλη είναι το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Αυτό θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά μουσεία του κόσμου και είναι το μεγαλύτερο της Ελλάδας. Το μουσείο αυτό είναι προσβάσιμο για τα άτομα με αναπηρία, διαθέτει άνετη πρόσβαση σε όλους τους χώρους, ειδικό WC για ΑμεΑ, θέσεις στάθμευσης και προσβάσιμο αναψυκτήριο. Διαθέτει επίσης μεγάλους εκθεσιακούς χώρους για άνετη πρόσβαση με αμαξίδιο και δεκάδες αίθουσες σε κάθε όροφο που καλύπτουν συνολικά έκταση 8.000 τ.μ. και στεγάζουν πέντε μεγάλες μόνιμες συλλογές.

Ένας ακόμη χώρος που θεωρείται προσβάσιμος για ΑμεΑ είναι το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας. Το μουσείο αυτό παρέχει δωρεάν είσοδο στα άτομα με αναπηρίες. Στην περίπτωση επίσκεψης ομάδων ΑμεΑ είναι δυνατή η προσυνηννόηση με τους εργαζόμενους του μουσείου για την καλύτερη εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Τα άτομα με κινητικές δυσκολίες έχουν πρόσβαση στις νέες πτέρυγες σε όλους τους χώρους, όπου υπάρχουν ειδικές ράμπες, ανελκυστήρες, τηλεφώνα και τουαλέτες. Επίσης παρέχεται πρόσβαση σε 2 ορόφους, ειδικό WC, και θέσεις στάθμευσης.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κεραμεικού παρέχει επίσης σύγχρονες προσβάσιμες εγκαταστάσεις. Η πρόσβασή του γίνεται από στον πεζόδρομο της οδού Ερμού 148, πλησίον της οδού Πειραιώς. Το μουσείο στεγάζεται σε ένα λιτό ισόγειο τετράγωνο κτήριο, η πρόσοψη του οποίου πλαισιώνεται από στεγασμένη εξωτερική στοά, σχήματος Γ. Εσωτερικά υπάρχουν τέσσερις εκθεσιακοί χώροι που περιβάλλουν το στεγασμένο αίθριο, διαμορφωμένο με ελιές και δάφνες ως μικρός εσωτερικός κήπος. Οι επισκέπτες θα συναντήσουν εκδοτήριο και πωλητήριο στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου στην οδό Ερμού. Το μουσείο έχει καλή πρόσβαση, παρέχει ειδικό WC για ΑμεΑ, και θέσεις στάθμευσης. (<https://www.accessibledream.com/>).

Ένας αξιόλογος οδηγός προσβασιμότητας για το κέντρο της Αθήνας είναι ο οδηγός “Sage Accessibility Guide for Athens” του John Sage ο οποίος περιέχει όλα όσα

χρειάζεται να γνωρίζουν οι τουρίστες με αναπηρίες για το ταξίδι τους στην ιστορική πρωτεύουσα.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η Αθήνα συγκεντρώνει έναν μικρό αριθμό προσβάσιμων πολιτιστικών χώρων και μνημείων και υπάρχουν αρκετά βήματα που πρέπει να γίνουν ώστε να αποτελέσει εξ' ολοκλήρου ένα πρότυπο προσβάσιμης πόλης. Ωστόσο, έχουν καταγραφεί οι ανάγκες για την βελτίωση της προσβασιμότητας των πολιτιστικών και αρχαιολογικών χώρων και μουσείων. Τα σχετικά έργα εξελίσσονται, όπως για παράδειγμα τα αναγκαία έργα για την εξασφάλιση της προσβασιμότητας στο Παναθηναϊκό Στάδιο και στο Ζάππειο Μέγαρο. Ακόμη, η ηλεκτρονική σελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού είναι πλήρως προσβάσιμη από άτομα με αναπηρίες με έμφαση στους τυφλούς χρήστες. Υπάρχει διαρκής συνεργασία με τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών και άλλους φορείς.

4.5. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΜΜ

Η αρχαία πρωτεύουσα του κόσμου, η Αθήνα, αποτελεί μια πολύ δημοφιλή πόλη προς επίσκεψη για πολλούς τουρίστες, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Ωστόσο, λόγω της ηλικίας της πόλης και των κτιρίων σε αυτήν, η εύρεση ενός πραγματικά προσβάσιμου ξενοδοχείου στην Αθήνα μπορεί να είναι δύσκολη. Η τοποθεσία, οι δυνατότητες προσβασιμότητας και οι ανέσεις διαφέρουν από το ένα προσβάσιμο ξενοδοχείο της Αθήνας στο άλλο, οπότε το ιδανικό ξενοδοχείο για τα άτομα με αναπηρίες εξαρτάται από τις προτεραιότητες τους.

Σύμφωνα με την booking.com στο κέντρο της Αθήνας καταγράφονται 2.252 καταλύματα εκ των οποίων 290 ξενοδοχεία. Σε ολόκληρη την πόλη υπάρχουν 3.944 καταλύματα και 472 ξενοδοχεία που θεωρούνται προσβάσιμα σε ΑμεΑ. Συγκεκριμένα όμως στο κέντρο της πόλης έχουν καταγραφεί 34 ξενοδοχεία προσβάσιμα σε αναπηρικό αμαξίδιο, 21 ξενοδοχεία που παρέχουν ειδική τουαλέτα με λαβές στήριξης, 18 με υπερυψωμένη τουαλέτα, 18 με νιπτήρα μπάνιου χαμηλού ύψους και 16 ξενοδοχεία με κορδόνι έκτακτης ανάγκης στο μπάνιο. Ακόμη υπάρχουν 5 μόνο ξενοδοχεία με οπτικά βοηθήματα τύπου Μπράιγ, 5 με οπτικά βοηθήματα ανάγλυφων σημάτων και 2 ξενοδοχεία που παρέχουν ηχητική καθοδήγηση.

Ακόμη, σχετικά με τις παροχές δωματίου για ΑμεΑ σύμφωνα με την booking.com υπάρχουν 193 ξενοδοχεία που παρέχουν προσβάσιμους πάνω ορόφους μέσω ανελκυστήρα, 39 ξενοδοχεία με ολόκληρη μονάδα προσβάσιμη σε αναπηρικά αμαξίδια, 23 με μπανιέρα με λαβές στήριξης και 31 με ντους με πρόσβαση για ΑμεΑ.

Κάποια από τα πιο κεντρικά προσβάσιμα ξενοδοχεία της πόλης είναι το Elia Ermou Athens Hotel, το Ergon House, το Niche Hotel Athens, το Athens Zafolia Hotel και το Colors Hotel Athens. Αυτά βρίσκονται στο κέντρο της πόλης και προτείνονται μέσω των ιστοσελίδων προσβασιμότητας που επισκέπτονται τα άτομα με αναπηρία. Τα ξενοδοχεία αυτά όπως και τα περισσότερα που θεωρούνται προσβάσιμα παρέχουν χώρους στάθμευσης ΑμεΑ, νιπτήρα μπάνιου χαμηλού ύψους, υπερυψωμένη τουαλέτα, τουαλέτα με λαβές στήριξης, καθώς και άνετους χώρους για μετακίνηση με αναπηρικό αμαξίδιο. (<https://www.booking.com/>).

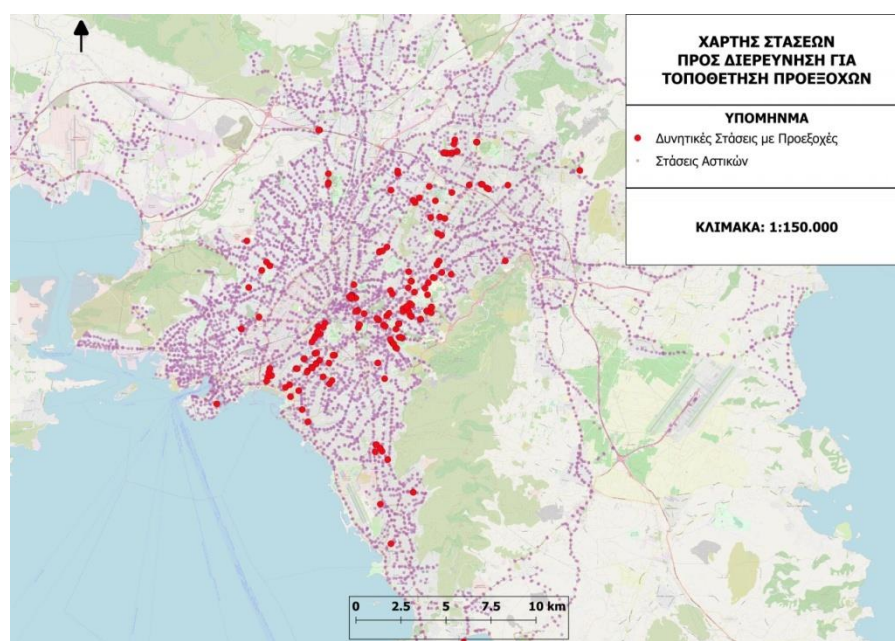
Ο τομέας της φιλοξενίας των ΑμεΑ ρυθμίζεται σε συνεργασία με το Υπουργείο Ανάπτυξης και την Ένωση Ξενοδόχων Αττικής. Όλες οι σχετικές παρεμβάσεις υλοποιούνται σύμφωνα με τις γενικές οδηγίες σχεδιασμού «Σχεδιάζοντας για Όλους» (Γραφείο Μελετών για ΑμεΑ του ΥΠΕΧΩΔΕ) και με τις εξειδικευμένες προδιαγραφές του ΕΟΤ για τα ξενοδοχεία.

Έπειτα, εκτός από τα ξενοδοχεία σημαντικό ρόλο παίζει και η κατάσταση της προσβασιμότητας στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, για την ευκολότερη μετακίνηση των ατόμων με αναπηρία εντός του κέντρου της πόλης. Πράγματι από το 1998 οι Αστικές συγκοινωνίες της Αθήνας μπήκαν σε μια καινούρια φάση. Ο σχεδιασμός, ο προγραμματισμός, η οργάνωση, ο συντονισμός, ο έλεγχος, και η παροχή του συγκοινωνιακού έργου όλων των Μέσων Μεταφοράς (επίγειων και υπόγειων) ανήκουν στον ΟΑΣΑ , και η εκτέλεση του συγκοινωνιακού έργου με λεωφορεία, τρόλεϊ, ηλεκτρικό σιδηρόδρομο στην περιοχή αρμοδιότητας του ΟΑΣΑ διενεργείται από τους συμβαλλόμενους Εκτελεστικούς Φορείς Συγκοινωνιακού Έργου - ΕΦΣΕ (ΕΘΕΛ ΑΕ, ΗΛΠΑΠΑΕ, ΗΣΑΠ ΑΕ). (<https://www.oasa.gr/>).

Υστερα, χάρη στους Παραολυμπιακούς Αγώνες του 2004, η πόλη της Αθήνας εξέλιξε τις υποδομές της και εκείνο το έτος διέθετε ένα από τα πιο προσβάσιμα μεταφορικά συστήματα. Έχουν καταγραφεί όλα τα αναγκαία έργα και παρεμβάσεις και

εφαρμόζονται ειδικές δράσεις ενώ το ΜΕΤΡΟ, το ΤΡΑΜ και ο Προαστιακός Σιδηρόδρομος είναι απολύτως προσβάσιμα για όλα τα εμποδιζόμενα άτομα. Επιπρόσθετα, ενισχύεται η αστυνόμευση των χώρων ΜΜΜ που εξυπηρετούν την πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες. Ωστόσο, σύμφωνα με τις τοπικές αρχές υπάρχουν πολλά βήματα που μπορούν να γίνουν για την βελτίωση της προσβασιμότητας στα ΜΜΜ. Στον παρακάτω χάρτη διαγράφονται οι στάσεις στις οποίες θα μπορούσαν να τοποθετηθούν προεξοχές για ΑμεΑ.

Εικόνα 2: «Χάρτης Στάσεων Προς Διερεύνηση για Τοποθέτηση Προεξοχών»

Πηγή: Ο.Α.Σ.Α. Α.Ε.

Στο κέντρο της Αθήνας διατίθενται επίσης φορτηγάκια που μεταφέρουν επισκέπτες με ειδικές ανάγκες από το αεροδρόμιο ή τον τερματικό σταθμό κρουαζιέρας στο ξενοδοχείο τους. Όλα τα φορτηγά είναι εξοπλισμένα με ανελκυστήρα αναπηρικών αμαξιδίων και δεσίματα για αναπηρικά αμαξίδια. Η προσβάσιμη μεταφορά μέσω van της Αθήνας από το αεροδρόμιο προς το κέντρο της πόλης κοστίζει 130 ευρώ ανά διαδρομή. Οι προσβάσιμες μεταφορές στο κρουαζιερόπλοιο της Αθήνας κοστίζουν επίσης 130 ευρώ η καθεμιά. Για την κράτηση, χρειάζεται η ημερομηνία παραλαβής, η ώρα, η τοποθεσία και ο προορισμός, καθώς και το ύψος, το πλάτος και το βάρος του αναπηρικού αμαξιδίου ή του ηλεκτρικού σκούτερ κινητικότητας.

Πολλοί επισκέπτες με αναπηρία επωφελούνται από την ενοικίαση αναπηρικής πολυθρόνας ενώ επισκέπτονται την Αθήνα. Οι λόφοι της πόλης σίγουρα είναι πιο εύκολα προσβάσιμοι αν νοικιάσουν ένα σκούτερ κινητικότητας. Η ενοικίαση αναπηρικών αμαξιδίων στην Αθήνα, συμπεριλαμβανομένης της παράδοσης, κοστίζει 200 ευρώ την εβδομάδα. Οι ηλεκτρικές αναπηρικές καρέκλες, συμπεριλαμβανομένης της παράδοσης, κοστίζουν 250 ευρώ την εβδομάδα, ενώ το κόστος της ενοικίασης σκούτερ κινητικότητας στην Αθήνα είναι 300 ευρώ την εβδομάδα συμπεριλαμβανομένης της παράδοσης. (“Sage Traveling: Athens Accessible Travel for Disabled Visitors”, 2021).

Σε γενικές γραμμές, η Αθήνα σύμφωνα με το μέγεθος της και της ανάγκες μιας πρωτεύουσας απέκτησε καθυστερημένα ένα αξιοπρεπές δίκτυο μέσων σταθερής τροχιάς (μετρό, ΗΣΑΠ, προαστιακός, τραμ) που είναι σχεδιασμένο να επεκτείνεται προκειμένου να εξυπηρετεί όλες τις πυκνοκατοικημένες περιοχές της Αττικής. Επιπλέον, έχει ένα τυπικό δίκτυο λεωφορειακών γραμμών το οποίο σε αρκετές περιπτώσεις δεν αναπτύχθηκε με ορθολογισμό αλλά για λόγους τοπικιστικούς και εξυπηρέτησης συμφερόντων. Συνεπώς, προβλήματα προσβασιμότητας εξακολουθούν να υπάρχουν, καθώς οι συγκοινωνιακές υποδομές στην Αθήνα τα τελευταία 20 χρόνια αναπτύχθηκαν χωρίς σαφή σχεδιασμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5
«Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ»

5.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΡΩΜΗ

Η Ιταλία διαθέτει το πλεονέκτημα μιας πολύ ενδιαφέρουσας εδαφικής πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως άλλωστε και η χώρα μας. Ένας από τους πιο κερδοφόρους οικονομικά τομείς της Ιταλίας είναι ο τουρισμός. Το έτος 2013 η Ιταλία κατείχε την πέμπτη θέση ανάμεσα στις χώρες με τους περισσότερους τουρίστες παγκοσμίως. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (World Travel and Tourism Council), η βιομηχανία του τουρισμού στο σύνολο της, που αφορά τον τουρισμό εσωτερικά και εξωτερικά της χώρας έχει συμβάλλει με 147 δισεκατομμύρια ευρώ, με ποσοστό 9,4% στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της χώρας, απασχολώντας περίπου 2,5 εκατομμύρια εργαζόμενους, συνεπώς το 10,9% της απασχόλησης του έθνους.

Περνώντας στην πρωταγωνίστρια πόλη της Ιταλίας, την Ρώμη, θα λέγαμε πως, όπως και στην Αθήνα ανθίζουν σε αυτήν πολλά είδη τουρισμού, όπως για παράδειγμα ο παράκτιος και παραλίμιος τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο οινοτουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός και διάφορα άλλα. Ωστόσο, και σε αυτή την πόλη, τα στοιχεία τα οποία ξεχωρίζουν είναι η ιστορία, ο πολιτισμός και η κουλτούρα που την χαρακτηρίζει και ως αποτέλεσμα, γίνεται αντιληπτό πως ο πολιτιστικός τουρισμός πρωταγωνιστεί σε ό,τι αφορά τις προτιμήσεις των επισκεπτών.

Η Ρώμη αποτελεί την πρωτεύουσα της Ιταλίας και μια ιδιαίτερη κοινότητα που ονομάζεται Comune di Roma Capitale. Ακόμη, είναι η πρωτεύουσα της περιφέρειας του Λατίου. Έχει 2.874.605 κατοίκους σε 1.287,36 τ. χλμ. και είναι η πιο μεγάλη πόλη της χώρας. Είναι η τέταρτη μεγαλύτερη πόλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε πληθυσμό μέσα στα όρια της πόλης. Αποτελεί το κέντρο της μητροπολιτικής περιοχής της Ρώμης, η οποία έχει πληθυσμό 4,3 εκατομμύρια κατοίκους. Η Ρώμη βρίσκεται στο κεντροδυτικό μέρος της Ιταλικής χερσονήσου, στο Λάτιο, κατά μήκος του Τίβερη. Το Βατικανό είναι ανεξάρτητη χώρα μέσα στα όρια της πόλης της Ρώμης, το μοναδικό παράδειγμα χώρας εντός μιας πόλης. Για τον λόγο αυτόν, η Ρώμη θεωρείται συχνά πρωτεύουσα δύο κρατών. (<https://el.wikipedia.org/>).

Το 2007, η Ρώμη ήταν η 11η πόλη με τις περισσότερες επισκέψεις στον κόσμο, και η πόλη με τις περισσότερες επισκέψεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το ιστορικό κέντρο της αναφέρεται από την UNESCO ως Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Μνημεία και

μουσεία όπως τα Μουσεία του Βατικανού και το Κολοσσαίο συγκαταλέγονται μεταξύ των 50 τουριστικών προορισμών με τις περισσότερες επισκέψεις στον κόσμο (τα Μουσεία του Βατικανού δέχονται 4,2 εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο). Το 1960 η Ρώμη φιλοξένησε τους Θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες. Η πόλη φιλοξένησε επίσης τον Διαγωνισμό Τραγουδιού της Eurovision το 1991 και τα MTV Europe Music Awards το 2004. Όλα αυτά συντέλεσαν στην καλύτερη προβολή της χώρας και στην ανάπτυξη του τουρισμού. Επιπλέον, το 2008 η Ρώμη είχε την 15^η θέση παγκοσμίως ανάμεσα στις χώρες παγκόσμιας σημασίας, κυρίως για την πολιτιστική εμπειρία που προσφέρει. (<http://mnimiaunesco.blogspot.com/>).

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, σημειώθηκε ραγδαία ανάπτυξη στον τουρισμό της πόλης. Τα σύντομα ταξίδια και οι διακοπές πόλης (city break) αναπτύσσονται ιδιαίτερα στην Ρώμη καθώς αποτελούν μία από τις σημαντικότερες τουριστικές τάσεις των ευρωπαϊκών μητροπολιτικών προορισμών. Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκαν νέες προοπτικές ανάπτυξης του τουρισμού από την απότομη ανάπτυξη αεροπορικών εταιρειών χαμηλού κόστους (Easyjet, Ryanair). Πάνω από το 50% αυτών των ταξιδιών πραγματοποιούνται αεροπορικά και το 40% με πραγματικά φτηνές πτήσεις.

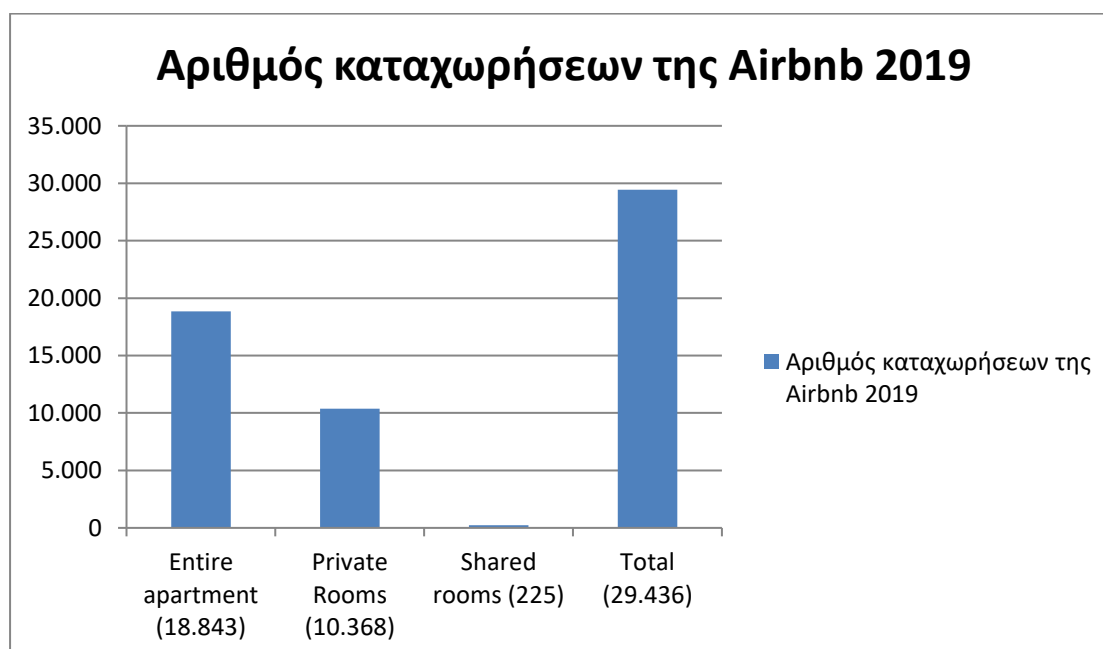
Με σχεδόν 20 εκατομμύρια αφίξεις και 40 εκατομμύρια επισκέψεις κάθε χρόνο, η Ρώμη παραμένει η αδιαμφισβήτητη πρωτεύουσα του ιταλικού τουρισμού. Ωστόσο, φαίνεται να γίνεται όλο και περισσότερο η πόλη των τουριστών χαμηλού κόστους. Σύμφωνα με σύγχρονα στοιχεία του 2017 επιβεβαιώνεται η τάση αυτή. Η μέση διαμονή των τουριστών στη Ρώμη συνεχίζει να μειώνεται και τον Μάιο του 2017 ανέρχεται σε μόλις πάνω από τις δύο ημέρες. Την ίδια στιγμή, απώλειες καταγράφουν οι δαπάνες των τουριστών, ιδιαίτερα εκείνες των αλλοδαπών. (<https://www.statista.com/>).

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ιταλίας, το 2016, οι τουριστικές δαπάνες ανήλθαν σε 5,6 δισεκατομμύρια, αριθμός μειωμένος κατά 600 εκατομμύρια, σε σύγκριση με το 2015. Ωστόσο, η ιταλική πρωτεύουσα είναι η μόνη ιταλική πόλη που χαρακτηρίζεται από πτώση των δαπανών, σε αντίθεση με τη Φλωρεντία (+17,9%), τη Βενετία (+1,7%) και το Μιλάνο (+3,2%). Ένας λόγος για τις δυσάρεστες επιδόσεις του συγκεκριμένου έτους ήταν σίγουρα ο φόβος της τρομοκρατίας, ενώ βασικό ρόλο παίζει και η χαμηλή ποιότητα των μεταφορών και των αστικών υποδομών. Ωστόσο, ανάμεσα στους στόχους για τον τουρισμό της Ρώμης είναι η προσέλκυση ποιοτικού τουρισμού,

ιδιαίτερα από μακρινούς προορισμούς (κυρίως πόλεις της Αμερικής και της Ασίας), η άνοδος της μέσης διάρκειας παραμονής των αλλοδαπών τουριστών στη Ρώμη στις τρεις ημέρες, μέσα στα επόμενα χρόνια καθώς και η βελτίωση των τουριστικών υποδομών και εγκαταστάσεων. (<https://money-tourism.gr/>).

Σύμφωνα με τον Στέφανο Φίορι, πρόεδρο του τμήματος Τουρισμού Unindustria, η Ρώμη διαθέτει μόνο 38 ξενοδοχεία 5 αστέρων, υπάρχουν, ωστόσο, πολλά εμπορικά σήματα πολυτελείας, που μπορούν να διαμορφώσουν αυτή την εικόνα. Εκείνος προτείνει την ενθάρρυνση των επενδυτών οι οποίοι ενδιαφέρονται για τον ιταλικό τουρισμό, διευκολύνοντας την αλλαγή χρήσης των ακινήτων. Φυσικά, θα πρέπει να διαχειριστεί πιο αποτελεσματικά η αγορά των διαδικτυακών πύλων μίσθωσης ακινήτων, όπως είναι η Airbnb. Υπάρχουν περίπου 25.000 διαμερίσματα που προσφέρονται σε αυτές τις περιοχές, που φιλοξενούν τουλάχιστον 1,5 εκατομμύρια τουρίστες, χωρίς τον υπολογισμό των μη καταχωρημένων. Στους παρακάτω πίνακες απεικονίζονται οι αριθμοί καταχωρήσεων της Airbnb στην Ρώμη το 2019, καθώς και τα ποσοστά πληρότητας των ξενοδοχείων της Ρώμης κατά τα έτη 2014-2019.

Πίνακας 14: «Αριθμός καταχωρήσεων της Airbnb της Ρώμης το έτος 2019»

Πηγή: Statista Research Department, 2021

Πίνακας 15: «Ποσοστά πληρότητας ξενοδοχείων στην Ρώμη κατά τα έτη 2014-2019»

Πηγή: Statista Research Department, 2021

Τέλος, σύμφωνα με τα δεδομένα του Τουριστικού Γραφείου του Λάτσιο, κατά τους πρώτους πέντε μήνες του 2017, η Ρώμη είχε 5,4 εκατομμύρια αφίξεις και 13,5 εκατομμύρια επισκέψεις. Το γεγονός αυτό φανερώνει αύξηση κατά 2,8% στις αφίξεις και κατά 2,5% στις επισκέψεις, σε σύγκριση με την ίδια περίοδο το 2016. Οι ξένοι τουρίστες οδηγούν επίσης σε μεγαλύτερη ζήτηση (+3,24% αφίξεις και +3,11% επισκέψεις). Το έτος 2016 έκλεισε με 14,484 εκατομμύρια αφίξεις (+2,30%) και 41,1 εκατομμύρια επισκέψεις (+1,88%). Από αυτά, 13,9 εκατομμύρια αφίξεις και 31,2 εκατομμύρια επισκέψεις καταχωρήθηκαν στα ξενοδοχεία. Οι ειδικοί του τουρισμού ελπίζουν ο τουρισμός να επιτύχει ετήσια αύξηση 3% τα επόμενα χρόνια κάτω από την παγκόσμια αύξηση 4%.

5.2. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ο πιο συνηθισμένος τύπος επισκέπτη που συναντά κανείς στην Ρώμη είναι οποιοσδήποτε μελετά την ιστορία της τέχνης, την αρχιτεκτονική ή την αρχαιολογία στην Ιταλία ή ενδιαφέρεται για τις πόλεις που ενδείκνυνται για μικρής διάρκειας ταξίδια. Επίσης, συχνά επισκέπτονται την Ρώμη σχολικές ομάδες ή ειδικοί στον τομέα των τεχνών για εκπαιδευτικούς, επιχειρηματικούς λόγους ή ψώνια. Η Ρώμη ως μια από

τις πιο ρομαντικές και γραφικές πόλεις παγκοσμίως, προσελκύει πολλά ζευγάρια, καθώς και λάτρεις του θρησκευτικού τουρισμού, λόγω του Βατικανού, του καθολικού Εκκλησιαστικού κέντρου. Είναι ένας προορισμός που δελεάζει και καλεί ανθρώπους όλων των γενεών και από όλα τα κοινωνικά επίπεδα, στα παγκοσμίου φήμης αξιοθέατα της Ρώμης (“Fastravel: Ρώμη”, 2021).

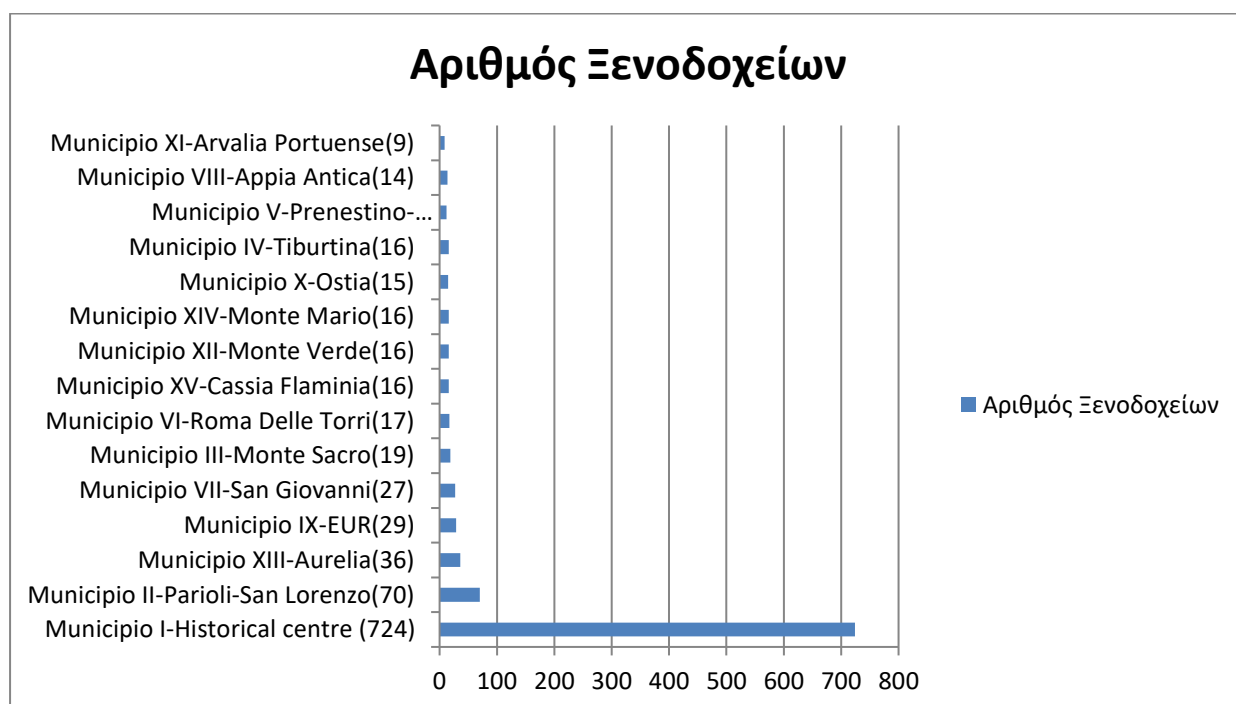
Εκτός από τον παραδοσιακό τουρισμό, η Ρώμη παρουσιάζει επί του παρόντος μια ανάπτυξη σε οικονομική και κοινωνική κλίμακα και προσελκύει καταναλωτές που δεν την επισκέπτονται αποκλειστικά για διακοπές. Σύμφωνα με μια έρευνα (ESPON, 2006), η Ρώμη κατατάσσεται ως μητροπολιτικός προορισμός ανάπτυξης: Είναι μια πόλη με μαζικό τουρισμό, ανταγωνιστική και συνδέεται με τις τάξεις των δύο Ευρωπαϊκών «ανταγωνιστών» του Λονδίνου και του Παρισιού. Φημίζεται κυρίως για την κουλτούρα της και τα πολιτιστικά της μνημεία. Επίσης, είναι μια πόλη που συνδέεται αεροπορικά εύκολα, καθώς διαθέτει δύο βασικά αεροδρόμια: Το Διεθνές Αεροδρόμιο Leonardo da Vinci International Airport (FCO) ή αλλιώς Fiumicino, το οποίο εξυπηρετεί και τον μεγαλύτερο αριθμό πτήσεων, και το Ciampino (CIA) το οποίο βρίσκεται 12 χιλιόμετρα από το κέντρο της Ρώμης. (<https://el.wikipedia.org/>).

Το 2008 η ιταλική κυβέρνηση ξεκίνησε το πρόγραμμα «The Second Tourist Centre», προκειμένου να φέρει επανάσταση στην εκστρατεία προσέλκυσης και προώθησης της περιοχής της Ρώμης. Μέσω του προγράμματος αυτού, η πρωτεύουσα στοχεύει να προωθήσει τον ιστορικό πυρήνα της πόλης και να πραγματοποιήσει εμπορικές εκθέσεις, τουριστικά συνέδρια, αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, να διαμορφώσει αρχαιολογικούς χώρους, λιμάνια και αεροδρόμια. Για όλα τα παραπάνω, προϋπόθεση είναι η βελτίωση των εγκαταστάσεων. Μια ποικιλία δομών (θεματικά πάρκα και αίθουσες συνεδρίων) θα βελτιώσει την εικόνα της πόλης με γνώμονα τις ανάγκες και τις απαιτήσεις κάθε είδους ταξιδιώτη, από άτομα που αναζητούν αναψυχή έως τους επιχειρηματίες. Πρόκειται για μια ανανέωση της πρωτεύουσας, που προσφέρει ένα πολύ ευρύτερο φάσμα ψυχαγωγικών και πολιτιστικών αξιοθέατων. (“Google Books: The rough guide to Rome”, 2021).

Σύμφωνα με την Assoturismo Confesercenti, την Ιταλική Ομοσπονδία τουρισμού, το 2018 η Ρώμη προσέλκυσε 15,2 εκατ. τουρίστες σημείωσε 36,6 εκατ. διανυκτερεύσεις. Συγκεκριμένα, τα στοιχεία για τη Ρώμη αντιπροσωπεύουν αύξηση 1,1 εκατομμυρίων τουριστών σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, περνώντας κατά μέσο όρο 2,4 νύχτες

ανά επισκέπτη στην πρωτεύουσα. Οι ξένοι τουρίστες αντιπροσώπευαν το 64% των επισκεπτών της Ρώμης το 2018, διαμένοντας κατά μέσο όρο 2,6 νύχτες. Το 54% των ξένων τουριστών της Ρώμης ήταν από την Ευρώπη, ενώ το άλλο 46% προερχόταν κυρίως από τη Βόρεια Αμερική (22,1%), τη Νοτιοανατολική Ασία (10,8%), την Κεντρική και Νότια Αμερική (6,7%) και τη Μέση Ανατολή (6,5%). Ο παρακάτω πίνακας απεικονίζει τους αριθμούς των ξενοδοχείων στην πόλη της Ρώμης ανά υπό-δήμο το 2019. (<https://www.tourismtoday.gr/>).

Πίνακας 16: «Αριθμός ξενοδοχείων ανά υπό-δήμο στην Ρώμη το 2019»

Πηγή: Statista Research Department, 2021

Η Ρώμη λόγω του αυξανόμενου αριθμού τουριστικών αφίξεων αντιμετωπίζει πολυάριθμες προκλήσεις. Μία από αυτές είναι το οδικό σύστημα της πόλης το οποίο επικρίνεται για κακή συντήρηση. Το σύστημα δημόσιων μεταφορών είναι αναξιόπιστο, και τουλάχιστον δώδεκα αστικά λεωφορεία που είναι κακώς συντηρημένα έχουν εκραγεί. Επιπλέον, το καλοκαίρι του 2018, μια μακρά ξηρά περίοδος ανάγκασε την πόλη να κλείσει τις δημόσιες βρύσες και υπήρχε μεγάλος αριθμός απορριμμάτων τα οποία δεν συλλέχθηκαν σε ορισμένες περιοχές της πόλης γεγονός που προκαλεί αφενός ανησυχία για πιθανές συνέπειες στην υγεία και αφετέρου δυσαρέσκεια των τουριστών.

Ως αποτέλεσμα, η μαζική παρουσία τουριστών στην πόλη απαιτεί από τους αξιωματούχους να επενδύσουν περισσότερα χρήματα σε ήδη τεταμένα συστήματα για δρόμους, μεταφορές, υδάτινα συστήματα και διάθεση αποβλήτων. Η αυξανόμενη ζήτηση για χώρους διαμονής και επιχειρηματικούς χώρους στο κέντρο της πόλης από τους τουρίστες οδηγεί τους κατοίκους στα λιγότερο ακριβά περίχωρα της πόλης, μακριά από τα ιστορικά τμήματα της πόλης. (<https://www.tromaktiko.gr/>).

5.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Τα αρχαία ρωμαϊκά ερείπια, η αναγεννησιακή τέχνη, η πόλη του Βατικανού και η φανταστική κουζίνα καθιστούν την Ρώμη έναν από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς για ένα σύντομο ταξίδι πόλης. Ωστόσο, το λοφώδες έδαφος, τα ανώμαλα εδάφη, τα πλακόστρωτα δρομάκια και οι περιορισμένες προσβάσιμες επιλογές μεταφοράς θέτουν την πρόσβαση των ατόμων με ειδικές ανάγκες αρκετά δύσκολη σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές πόλεις. Εντούτοις, η προσβασιμότητα στα ρωμαϊκά τουριστικά αξιοθέατα, τα εστιατόρια και τα ξενοδοχεία φαίνεται να είναι επαρκής για να εξασφαλίσει προσβάσιμες διακοπές σε ικανοποιητικό βαθμό για άτομα με ειδικές ανάγκες. (<https://www.accessibleitaly.com>).

Η Ρώμη είναι γνωστή ως η «πόλη των επτά λόφων» με λοφώδεις δρόμους που συνδέουν πολλά από τα τουριστικά αξιοθέατα. Για τα άτομα με αναπηρία συνίσταται να προγραμματίσουν προσεκτικά τις εκδρομές του ταξιδιού οι οποίες ξεκινούν ψηλά σε έναν λόφο. Είναι απαραίτητο να ενημερωθούν και να φροντίσουν για την προσβάσιμη μεταφορά στην κορυφή ενός λόφου και να ελέγχουν τα μέρη τα οποία δεν χρειάζονται πολλά βήματα. Είναι χρήσιμο να συμβουλευτούν έναν χάρτη και να ακολουθήσουν την πιο άμεση διαδρομή. Ωστόσο, στη Ρώμη, λόγω του αριθμού των λόφων σημειώνονται συχνά απροσδόκητες πτώσεις από σκάλες που πρέπει να αποφύγουν τα άτομα με κινητικά προβλήματα. Είναι απαραίτητο να υπάρχει η σωστή πληροφόρηση, προκειμένου η εμπειρία του ταξιδιού να είναι ευχάριστη.

Ο καλύτερος τρόπος να προγραμματίσουν το ταξίδι τους στην Ρώμη οι ενδιαφερόμενοι με αναπηρία είναι να απευθυνθούν σε ορισμένους επαγγελματίες του τουρισμού, δηλαδή σε ειδικά ταξιδιωτικά πρακτορεία. Ένα από τα πιο γνωστά είναι το “Fausta Accessible Transportation”, το οποίο ειδικεύεται στον προσβάσιμο τουρισμό από το

1979. Το συγκεκριμένο πρακτορείο διοργανώνει εκδρομές στις τοποθεσίες πολιτιστικού ενδιαφέροντος της πόλης, καλύπτει την μεταφορά των ατόμων με ειδικές ανάγκες αλλά και την εύρεση ξεναγών και συνοδών και υπόσχεται ένα άνετο ταξίδι το οποίο θα ικανοποιεί τις απαιτήσεις των ατόμων αυτών. (<https://accessibletransportationrome.com/>). Ένα ακόμη τουριστικό πρακτορείο το οποίο εξειδικεύεται στην δημιουργία πακέτων διακοπών για ΑμεΑ είναι το “Rome Accessible Tours”, το οποίο επίσης οργανώνει εκδρομές, παρέχει συμβουλές σε σχέση με τα πιο προσβάσιμα σημεία στην παλιά πόλη και προτείνει προσβάσιμους τρόπους μεταφοράς καθώς και καταλύματα. (<https://www.accessibleitalianholiday.com/>).

Από τα παλαιότερα χρόνια η Ιταλία κάνει προσπάθειες για βελτίωση της προσβασιμότητας και την εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων στον τουρισμό. Το 1989 τίθεται σε ισχύ ο Νόμος 13/89, ένας νόμος-πλαίσιο που καθορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες πρέπει να διασφαλίζεται η προσβασιμότητα στα διάφορα περιβάλλοντα, με ιδιαίτερη προσοχή στους δημόσιους χώρους. Προβλέπει επίσης την άρση των αρχιτεκτονικών φραγμών σε υπάρχοντα ιδιωτικά κτίρια στους χώρους διαμονής ατόμων με αναπηρία και την άρση των λειτουργικών περιορισμών για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ΑμεΑ. Πιο συγκεκριμένα ο νόμος προβλέπει:

- Την δυνατότητα για άτομα με μειωμένη κινητική ή αισθητηριακή ικανότητα να φτάσουν σε κάθε κτίριο και στις μεμονωμένες ακίνητες και περιβαλλοντικές μονάδες του, να εισέλθουν εύκολα και να χρησιμοποιήσουν χώρους και κατάλληλο εξοπλισμό σε συνθήκες επαρκούς ασφάλειας και αυτονομίας.
- Την δυνατότητα για άτομα με μειωμένη κινητική ή αισθητηριακή ικανότητα να έχουν πρόσβαση σε όλους τους χώρους με τουλάχιστον μία ειδική τουαλέτα σε κάθε μονάδα στέγασης. Λαμβάνονται υπόψη και οι χώροι διαμονής των καταλυμάτων και οι χώροι εργασίας και συσκέψεων, στους οποίους εισέρχονται οι πολίτες και οι τουρίστες.
- Την δυνατότητα τροποποίησης των εσωτερικών χώρων με την πάροδο του χρόνου με περιορισμένο κόστος, προκειμένου να γίνουν πλήρως και εύκολα προσβάσιμοι ακόμη και από άτομα με μειωμένη ή παρεμποδισμένη κινητική ή αισθητηριακή ικανότητα. (Νόμος 13/89, άρθρο 1, παρ. 1).

Έπειτα, το 1997 η Ενωμένη Συνεταιριστική Κοινοπραξία της Ρώμης (Consortio Cooperative Integrate-CO.IN.) σε συνεργασία με την Ιταλική Ένωση Στήριξης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες του Μιλάνου, το AIAS-S. Bortolo της Βιτσέντσα και το Γραφείο Πληροφοριών Αναπηρίας του δήμου της Φεράρα, δημιούργησαν την Εθνική Επιτροπή “Sì, viaggiare ... Turismo per tutti” (Ναι, ταξίδια ... τουρισμός για όλους) με στόχο:

1. την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των ταξιδιωτικών πρακτόρων σχετικά με τα θέματα αναπηρίας στον τουρισμό,
2. την ενθάρρυνση μελετών και ερευνών σχετικά με τον προσβάσιμο τουρισμό,
3. την προώθηση δραστηριοτήτων ενεργής ένταξης των ΑμεΑ στον τομέα του ταξιδιού και
4. την δημιουργία ενός δικτύου πληροφόρησης σχετικά με το θέμα του προσβάσιμου τουρισμού σε ολόκληρη τη χώρα.

Τέλος, το 2019 πραγματοποιήθηκε στην Ρώμη το FactorYmpresa Turismo, του Προγράμματος Invitalia που προσφέρει συμβουλευτικές υπηρεσίες και οικονομικές συνεισφορές σε εταιρείες και επίδοξους επιχειρηματίες στον τομέα του τουρισμού, με στόχο την αύξηση της ποιότητας της προσφοράς του τουριστικού προϊόντος και την βελτίωση της προσβασιμότητας. Τα συμβαλλόμενα μέλη του προγράμματος πραγματοποίησαν δυο ημερίδες με θέμα την φυσική πρόσβαση εμποδιζόμενων ατόμων, την πληροφόρηση, την γενεαλογική και πολιτιστική προσβασιμότητα. (<https://factorympresa.invitalia.it/>).

Μέσω του προγράμματος αυτού παρουσιάστηκαν επιχειρηματικές ιδέες από επαγγελματίες του τουρισμού για την εξέλιξη του προσβάσιμου τουρισμού. Μια από αυτές που υλοποιήθηκαν είναι και η δημιουργία μιας εφαρμογής για κινητά η οποία χρησιμοποιώντας αλγόριθμους τεχνητής νοημοσύνης αναγνωρίζει και περιγράφει οποιοδήποτε μνημείο και τόπο ενδιαφέροντος, απλώς τραβώντας μια φωτογραφία του και προσφέρει τις καλύτερες επιλογές για τουριστικές δραστηριότητες. Η εφαρμογή αυτή ονομάζεται “Monugram” και παρέχει προσβάσιμες πληροφορίες αναφορικά με μεταφορά, ξενοδοχεία, εκδρομές και άλλα.

Το στρατηγικό πλάνο της Ρώμης λοιπόν, έγκειται στο να βελτιώσει το δίκτυο μεταφορών, να παρέχει καλύτερη προσβασιμότητα στους εσωτερικούς χώρους των

πολιτιστικών της μνημείων και να αναζητήσει σύγχρονες αρχιτεκτονικές λύσεις για τα σημεία που είναι δύσκολα προσβάσιμα για άτομα με κινητικές αναπηρίες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στην τεχνολογία και τις διαδικτυακές εφαρμογές πληροφόρησης των ΑμεΑ σχετικά με το ταξίδι τους.

5.4. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Όπως προαναφέρθηκε, το ταξίδι στο ιστορικό κέντρο της πόλης είναι δύσκολο κυρίως λόγω του ανώμαλου εδάφους. Για την περιπλάνηση λοιπόν στα πολιτιστικά μνημεία προτείνονται οι διαδρομές μέσω των κεντρικών δρόμων οι οποίοι είναι ευρύτεροι και διατηρούνται καλύτερα. Τα περισσότερα από τα πιο δημοφιλή αξιοθέατα της Ρώμης είναι προσβάσιμα σε έναν ικανοποιητικό βαθμό για τα άτομα με αναπηρία και ιδιαίτερα για τα άτομα με μειωμένη κινητικότητα. (“Take a tour: Ρώμη Αξιοθέατα” , 2021). Παρακάτω θα εξεταστούν τα πιο προσβάσιμα μνημεία και αξιοθέατα της πόλης σύμφωνα με ευρωπαϊκές ιστοσελίδες προσβασιμότητας και διαδικτυακά blogs ατόμων με αναπηρία.

Αρχικά, το Βατικανό και η Καπέλα Σιστίνα είναι αρκετά προσβάσιμα για τα εμποδιζόμενα άτομα. Τα εισιτήρια για την είσοδο στα μουσεία του Βατικανού είναι δωρεάν για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τους συνοδούς τους. Η επίσκεψη στο Βατικανό σε αναπηρική καρέκλα θεωρείται πολύ εφικτή. Μπορεί κανείς να χάσει τμήματα του κανονικού δρομολογίου, αλλά φυσικά θα μπορέσει να επισκεφθεί την Καπέλα Σιστίνα. Καθώς είναι συνήθως πιο απασχολημένο τα πρωινά, συνίσταται η επίσκεψη το απόγευμα, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη άνεση στην περιήγηση. Οι επισκέπτες ακολουθούν μια διαδρομή μονής κατεύθυνσης μέσω των διαμερισμάτων Papal για να φτάσουν στο παρεκκλήσι. Δυστυχώς, αυτή η διαδρομή περιλαμβάνει σκαλοπάτια. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να ακολουθήσουν μια ειδική διαδρομή πίσω από σχοινιά για να φτάσουν στην εκκλησία, ωστόσο αυτή δεν είναι πάντοτε ορατή κι έτσι είναι προτιμότερη η παρουσία συνοδών για τα ΑμεΑ. (<https://www.accessibleitaly.com>).

Εικόνα 3: «Ανεγκυστήρας αναπηρικού αμαξιδίου που οδηγεί στην Καπέλα Σιστίνα»

Πηγή: sagetraveling.com

Έπειτα, το Κολοσσαίο είναι σίγουρα προσβάσιμο σε άτομα με ειδικές ανάγκες, αλλά οι επιλογές είναι λίγο περιορισμένες. Υπάρχει ειδική ράμπα για είσοδο και μπορεί κανείς να μετακινηθεί σε τμήματα του κάτω επιπέδου. Υπάρχει ασανσέρ για να φτάσουν στο δεύτερο επίπεδο. Δυστυχώς, δεν είναι δυνατό να επισκεφθούν το υπόγειο ή τα ανώτερα επίπεδα με αναπηρική καρέκλα. Επίσης, το Πάνθεον είναι αρκετά προσβάσιμο για άτομα με αναπηρίες. Η πλατεία είναι πλακόστρωτη αλλά το έδαφος είναι αρκετά ομοιόμορφο και κυρίως επίπεδο. Μέσα στο Πάνθεον, μπορεί κανείς εύκολα να περιηγηθεί στα αυθεντικά μαρμάρινα δάπεδα που τοποθετήθηκαν εκεί κατά τη διάρκεια της βασιλείας του αυτοκράτορα Αδριανού γύρω στο 120 μ.Χ.

Ακόμη, τα Μουσεία του Καπιτωλίου είναι ένα από τα πιο προσιτά αξιοθέατα της Ρώμης. Τα άτομα με κινητικά προβλήματα μπορούν να επισκεφθούν μεγάλο μέρος του μουσείου με αναπηρικό καροτσάκι. Ωστόσο, για να ανέβουν στο λόφο, θα χρειαστεί κάποιος αρκετά δυνατός και ικανός να τους οδηγήσει κατά μήκος της ελικοειδούς ράμπας στο πλάι, ή, θα πρέπει να πάρουν ταξί σε εκείνο το σημείο. Η Galleria Borghese είναι επίσης προσβάσιμη σε ΑμεΑ. Παρέχεται μάλιστα η δυνατότητα δανεισμού αναπηρικού αμαξιδίου σε όσους το έχουν ανάγκη. Υπάρχει ανελκυστήρας μέσα που επιτρέπει την επίσκεψη και των δύο ορόφων αυτού του καταπληκτικού μουσείου. Για μια καλύτερη ενημέρωση μπορεί κανείς να επισκεφθεί την επίσημη ιστοσελίδα της Galleria Borghese, που παρέχει περισσότερες πληροφορίες προσβασιμότητας.

Το ιστορικό κέντρο της Ρώμης είναι γεμάτο από όμορφες πλατείες, οι οποίες αποτελούν από μόνες τους πολιτιστικά μνημεία. Οι πιο προσβάσιμες από αυτές είναι Η Piazza Navona, η Piazza della Rotonda (όπου βρίσκεται το Πάνθεον) και η Piazza del Popolo, οι οποίες είναι αρκετά μεγάλες και άνετες στην περιήγηση ατόμων που χρησιμοποιούν αναπηρικό αμαξίδιο. (<https://www.accessibleitaly.com>).

Εικόνα 4: «Περιήγηση στη Santa Maria με αναπηρικό αμαξίδιο»

Πηγή: romewise.com

Τέλος, τα λιγότερο προσβάσιμα σημεία της πόλης είναι το Palatine Hill, η Fontana Di Trevi και το κάστρο Sant' Angelo. Τα σημεία αυτά είναι συνήθως πολυσύχναστα, και έχουν αρκετά σκαλιά, ανώμαλους χωματόδρομους και πέτρινες οδούς, με πολλά σπασμένα πλακάκια τα οποία θα πρέπει να αποφεύγονται από τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

5.5. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΜΜ

Τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότερα ξενοδοχεία στην Ρώμη διαθέτουν εγκαταστάσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες. Η καλύτερη λύση για αυτά τα άτομα είναι να επιλέγουν μια κεντρική τοποθεσία για την διαμονή τους, ή μια τοποθεσία κοντά στα

αξιοθέατα που τους ενδιαφέρουν ώστε να είναι μικρότερες οι διαδρομές που θα πρέπει να διανύσουν μέσα στην πόλη.

Γενικότερα, προτείνεται η αποφυγή ενοικίασης διαμερισμάτων εκτός αν αυτά πιστοποιούν ότι εξυπηρετούν άτομα με ειδικές ανάγκες. Υπάρχουν πολλά ξενοδοχεία μεσαίου και μεγάλου μεγέθους, τα οποία όχι μόνο διαθέτουν δωμάτια που εξυπηρετούν ΑμεΑ, αλλά έχουν διαμορφώσει και ολόκληρους κοινόχρηστους χώρους σύμφωνα με τις ανάγκες των εμποδιζόμενων ατόμων και έχουν τοποθετήσει άνετους ανελκυστήρες, ειδικές ράμπες και τουαλέτες στο λόμπι ή στο εστιατόριο.

Συγκεκριμένα, στην Ρώμη υπάρχουν συνολικά 8.310 καταλύματα και μέσα στο κέντρο της πόλης 5.182 καταλύματα (<http://www.booking.com>). Τα ξενοδοχεία στο κέντρο είναι 585, εκ των οποίων τα 44 είναι 5 αστέρων. Από τον συνολικό αριθμό ξενοδοχείων στο κέντρο της πόλης, τα 81 είναι προσβάσιμα για αναπηρικά αμαξίδια και τα 79 παρέχουν ολόκληρη μονάδα δωματίων σε ισόγειο. Επίσης, υπάρχουν 7 ξενοδοχεία που διαθέτουν οπτικά βοηθήματα τύπου Μπράιγ, 6 ξενοδοχεία με οπτικά βοηθήματα με ανάγλυφα σήματα και 7 ξενοδοχεία με ηχητική καθοδήγηση. Σε ό, τι αφορά τις παροχές των δωματίων για ΑμεΑ, παρατηρούνται τα παρακάτω. Σημειώνονται στην Ρώμη:

- 351 ξενοδοχεία με πρόσβαση στους πάνω ορόφους μέσω ανελκυστήρα
- 64 με τουαλέτα με λαβές στήριξης
- 25 με μπανιέρα με λαβές στήριξης
- 85 με ντους για πρόσβαση ΑμεΑ
- 69 με υπερυψωμένη τουαλέτα
- 53 με νιπτήρα χαμηλού ύψους
- Και 74 με κορδόνι έκτακτης ανάγκης στο μπάνιο

(Booking.com)

Οι καλύτερες επιλογές ξενοδοχείων για τους καταναλωτές με ειδικές ανάγκες, δίνονται από τους επαγγελματίες στον τομέα του προσβάσιμου τουρισμού. Μέσω της έρευνας του πρακτορείο “John Sage Travel”, προτείνονται κάποια από τα πιο προσβάσιμα ξενοδοχεία στην ιστορική πόλη της Ρώμης. Αρχικά, το “5 Star Rome Handicapped Hotel” το οποίο αποτελεί ένα πολυτελές και ταυτόχρονα αρκετά προσιτό ξενοδοχείο. Βρίσκεται στη γειτονιά του Πάνθεον, ανάμεσα στην Piazza Navona και το Βατικανό.

Σε κοντινή απόσταση υπάρχουν πολλά προσβάσιμα υπαίθρια καφέ. Τα δωμάτια για ΑμεΑ είναι ευρύχωρα με πτυσσόμενο ντους. Διαθέτει επίσης κέντρο σπα - ευεξίας, χαμάμ, γυμναστήριο και σάουνα. Επίσης, το ξενοδοχείο “Best-located Wheelchair Accessible Hotel in Rome” διαθέτει δύο δωμάτια με πτυσσόμενα ντους και φορητά σκαμπό για ΑμεΑ. Η είσοδος είναι φιλική για αναπηρικά αμαξίδια και υπάρχει ένας ανελκυστήρας αρκετά ευρύς ώστε μια αναπηρική καρέκλα να φτάσει στα δωμάτια. Μια στάση λεωφορείου προσβάσιμη από αναπηρικά αμαξίδια που συνδέει τα περισσότερα από τα τουριστικά αξιοθέατα της Ρώμης είναι μόλις ένα τετράγωνο μακριά. (<https://www.accessibleitaly.com>).

Εικόνα 5: «Εξοπλισμός μπάνιου ξενοδοχείου για ΑμεΑ»

Πηγή: Sagetraveling.com

Μια ακόμη καλή επιλογή προσβάσιμου ξενοδοχείου είναι το “Wheelchair Hotel in Central Rome”, το οποίο βρίσκεται σε μια πολύ όμορφη γειτονιά κεντρικά της πόλης και διαθέτει 4 δίκλινα δωμάτια για άτομα με ειδικές ανάγκες, 1 τρίκλινο δωμάτιο και 1 μονόκλινο δωμάτιο. Τα εστιατόρια που είναι προσβάσιμα από αναπηρικά αμαξίδια στο Campo de 'Fiori απέχουν μόλις 650 μέτρα από αυτό το ξενοδοχείο. Τέλος, το “Disabled Hotel in Rome” προσφέρει άριστες προοπτικές για τα εμποδιζόμενα άτομα καθώς παρέχει προσβάσιμα δωμάτια με τουαλέτες με λαβές στήριξης και ειδική καρέκλα ντους, αλλά και προσβάσιμο μπαρ εντός των εγκαταστάσεων του με φανταστική θέα στην πόλη. Για περισσότερες πληροφορίες μπορούν οι ενδιαφερόμενοι να επισκεφθούν το επίσημο site του John Sage Travel ή την μηχανή αναζήτησης booking.com.

Κατά την διάρκεια του ταξιδιού των ατόμων με αναπηρία σημαντικότατο ρόλο παίζουν οι μετακινήσεις τους και ο βαθμός στον οποίον είναι προσβάσιμα τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς. Οι καταναλωτές με ειδικές ανάγκες μπορούν να χρησιμοποιήσουν το σύστημα μετρό ή τρένα για να μετακινηθούν στην πόλη ως μια φθηνότερη λύση έναντι στα ταξί. Η προσβασιμότητα στο υπόγειο σύστημα μετρό είναι αποτέλεσμα της συνεχούς βελτίωσης των υποδομών, του εξοπλισμού και των εγκαταστάσεων. Πιο συγκεκριμένα, Στη γραμμή Α υπάρχουν 39 τρένα σε λειτουργία με εγκαταστάσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες σε αναπηρικά αμαξίδια, με συναγερμούς διακοπής ηχείου και αυτόματο σύστημα ανοίγματος θυρών. Στην γραμμή Β τα τρένα είναι εξοπλισμένα με ελαστικά φράγματα για να ασφαλίζουν τους εσωτερικούς χώρους μεταφοράς. Έπειτα, οι 11 στάσεις της γραμμής Α, συμπεριλαμβανομένης της πρόσφατα ανακαινισμένης Manzoni, καθώς και όλες οι στάσεις της γραμμής Β είναι εξοπλισμένες με απτική επίστρωση και χάρτες για άτομα με προβλήματα όρασης, οι υπόλοιπες 15 στάσεις με σήμανση στάσης στις πλατφόρμες, όλοι οι ανελκυστήρες διαθέτουν σύστημα Μπράιγ, σημάνσεις με ευανάγνωστη γραφή, και φωνητικές ανακοινώσεις τόσο στα ιταλικά όσο και στα Αγγλικά. Όλοι οι σταθμοί των δύο γραμμών θα αναβαθμιστούν μελλοντικά σύμφωνα με τα πρότυπα του σταθμού Manzoni.

Ωστόσο, δυστυχώς στην Ρώμη αυτές οι μέθοδοι μεταφοράς δεν είναι ακόμη πλήρως προσβάσιμες λόγω του ότι δεν έχουν πάντοτε πρόσβαση με ανελκυστήρα και επίσης δεν καλύπτουν το ιστορικό κέντρο της Ρώμης. Για τον λόγο αυτόν συνίσταται η μετακίνηση με ταξί ή προσβάσιμα λεωφορεία (καθώς τα ταξί στη Ρώμη είναι ακριβά). (“Google Books: *The Rough Guide to Rome*”, 2021). Τα λεωφορεία όμως δεν είναι όλα προσβάσιμα. Τα άτομα με ειδικές ανάγκες πρέπει να αναζητούν εκείνα με το σήμα της μπλε αναπηρικής καρέκλας στο πλάι τους, τα οποία θα έχουν μια ράμπα που μπορούν να χρησιμοποιήσετε για ευκολότερη πρόσβαση στο λεωφορείο. Συχνά τα λεωφορεία σταματούν στην μέση του δρόμου, μακριά από τα κράσπεδα, λόγω σταθμευμένων αυτοκινήτων, γεγονός που καθιστά ακόμη δυσκολότερη την πρόσβαση εμποδιζόμενων ατόμων σε αυτά. (“Accessible Italian Holiday: Rome wheelchair accessible tours Italian tours with adapted transportation”, 2021). Επιπλέον, η επίσημη ιστοσελίδα του συστήματος δημοσίων συγκοινωνιών της Ρώμης δεν είναι προσβάσιμη και δεν παρέχει καν πληροφορίες στην αγγλική γλώσσα σε σχέση με τα προσβάσιμα δρομολόγια λεωφορείων. Οι παρακάτω γραμμές λεωφορείων παρέχουν εγκαταστάσεις για ΑμεΑ:

H, 81, 85, 90, 170, 490, 44, 46, 60, 360, 80, 590, 87, 660, 671, 664, 558, 650, 20, 786, 781, 990. (<https://www.accessibleitaly.com>).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως στην Ρώμη ο ασφαλέστερος τρόπος μετακίνησης για τα ΑμεΑ πέρα από τα ΜΜΜ είναι τα ταξί. Υπάρχουν αρκετοί συνεταιρισμοί ταξί που μπορούν να καλέσουν όλο το 24ωρο. Ο μεγαλύτερος, 06 3570, διαθέτει ένα μεγάλο στόλο αυτοκινήτων και φορτηγών εξοπλισμένα για άτομα με ειδικές ανάγκες. Πολλά άτομα με αναπηρία που έχουν χρησιμοποιήσει ταξί στην Ρώμη είχαν μια θετική εμπειρία και δηλώνουν ότι όλοι οι οδηγοί ταξί που συνάντησαν ήταν πολύ φιλικοί και φιλόξενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

«ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΡΩΜΗΣ»

6.1. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η προσβασιμότητα αποτελεί ένα σημαντικό θέμα στον τουρισμό που συχνά όμως παραβλέπεται. Η έννοια του προσβάσιμου τουρισμού ή του «τουρισμού για όλους» συγκεντρώνεται σε ένα σύνολο των προϊόντων των μεθόδων και των υπηρεσιών οι

οποίες σχεδιάζονται και παρέχονται ώστε να πληρούν συγκεκριμένες ανάγκες προσβασιμότητας και απαιτήσεις των επισκεπτών ανεξάρτητα από την ηλικία ή τις ικανότητές τους. Το περιβάλλον και τα στοιχεία του οφείλουν επίσης να σχεδιάζονται κατάλληλα ώστε να μπορούν να ζουν και να ταξιδεύουν σε αυτό όλοι.

Παρόλο που τα άτομα με αναπηρία έχουν την μεγαλύτερη ανάγκη για προσβασιμότητα, ο προσβάσιμος τουρισμός καλύπτει ένα εύρος πελατών με διαφορετικές ανάγκες που ίσως προκαλούνται από δυσλειτουργία, ασθένεια, τραυματισμό, ηλικία, ανάστημα και άλλα. Ο προσβάσιμος τουρισμός μπορεί να ωφελήσει τον καθένα και όλοι μας τουλάχιστον μία φορά στη ζωή μας θα έχουμε την ανάγκη για προσβάσιμο περιβάλλον, προϊόντα και υπηρεσίες. (Οδηγός Προσβάσιμου Τουρισμού, [European Union, Erasmus+ Program], 2015).

Στις μέρες μας, ο προσβάσιμος τουρισμός δεν αποτελεί μια εξειδικευμένη αγορά, αφού είναι μια αξιόπιστη, αναπτυσσόμενη αγορά που χαρίζει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στους προορισμούς και νέες ευκαιρίες στις επιχειρήσεις. Οι προσβάσιμες υπηρεσίες έχουν τη δυνατότητα να προσελκύσουν επιπλέον δυνητικούς πελάτες, να αυξήσουν την ποιότητα των υπηρεσιών εξυπηρέτησης και να ενδυναμώσουν την εικόνα των προορισμών. Η προσβασιμότητα γίνεται πλέον απαραίτητη καθώς:

- Υπάρχουν περισσότεροι από 150 εκατ. άνθρωποι με ανάγκες προσβασιμότητας στην Ευρώπη
- Ο αριθμός ηλικιωμένων αναμένεται να φτάσει το 35% του συνολικού ευρωπαϊκού πληθυσμού ως το 2025
- Περίπου τα 800 εκατ. ταξίδια ανά έτος στην Ευρώπη γίνονται από άτομα με ανάγκες προσβασιμότητας
- Τα άτομα με αναπηρία είναι πιστοί πελάτες που ταξιδεύουν εκτός περιόδων αιχμής

Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται ένα μεγάλο ενδιαφέρον από τους καταναλωτές για πολιτιστικό τουρισμό. Ο πολιτιστικός τουρισμός εστιάζει στην νέα γνώση σχετικά με την κουλτούρα, την παράδοση, τη λαογραφία, την εθνική κληρονομιά, ακόμη και τα φεστιβάλ του τουριστικού προορισμού. Οι τουρίστες με αναπηρία επισκέπτονται προορισμούς πολιτιστικού ενδιαφέροντος άλλες φορές με μεγαλύτερη και άλλες με

μικρότερη άνεση. Ο προσβάσιμος πολιτιστικός τουρισμός χαρακτηρίζεται μεταξύ άλλων από:

- Προορισμούς χωρίς εμπόδια: προσβάσιμες υποδομές, εγκαταστάσεις και προϊόντα με βάση τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού
- Υψηλής ποιότητας υπηρεσίες οι οποίες παρέχονται από εξειδικευμένο προσωπικό στα θέματα αναπηρίας
- Τεχνική βοήθεια και εξοπλισμό προς δανεισμό ή ενοικίαση (π.χ. αναπηρικά αμαξίδια)
- Διαμορφωμένες δραστηριότητες, εκθέσεις, αξιοθέατα επιτρέποντας σε όλους να τα επισκεφθούν και να συμμετέχουν στον πολιτιστικό τουρισμό
- Κατάλληλο μάρκετινγκ, ιστότοπους και υπηρεσίες παρέχοντας έγκυρες προσβάσιμες πληροφορίες για όλους
- Ολοκληρωμένο στρατηγικό σχεδιασμό

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν την έννοια του προσβάσιμου πολιτιστικού τουρισμού και αποτελούν μέτρα προσβασιμότητας τα οποία βελτιώνουν την ασφάλεια και την συνολική ταξιδιωτική εμπειρία όλων. Συνεπώς, η επένδυση στην προσβασιμότητα πρέπει να θεωρείται επένδυση στην αξιοπρέπεια και την ποιότητα για όλους.

6.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ Ή ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΩΣΤΕ ΕΝΑΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΝΑ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΣ

Η προσβασιμότητα συχνά περιορίζεται στην κατασκευή ή προσαρμογή των εγκαταστάσεων αλλά τα εμπόδια και οι δυσκολίες που περιλαμβάνονται στον τουρισμό έχουν μεγαλύτερη έκταση. Οι προσβάσιμοι προορισμοί πρέπει να εξασφαλίζουν την προσβασιμότητα της πλήρους αλυσίδας αξίας που περιλαμβάνουν ξενοδοχεία, μέσα μεταφοράς, αξιοθέατα, εγκαταστάσεις ψυχαγωγίας, γραφεία τουρισμού, συστήματα πληροφοριών και κρατήσεων, μάρκετινγκ και μία συμπεριφορά χωρίς αποκλεισμούς σε όλους τους σχετικούς παράγοντες.

Η προσβασιμότητα πρέπει να υπάρχει σε όλη την τουριστική αλυσίδα ενός προορισμού, οι σύνδεσμοι μεταξύ όλων των τοποθεσιών, υπηρεσιών και δραστηριοτήτων πρέπει να είναι καλά σχεδιασμένοι και δοκιμασμένοι. Εξίσου

σημαντική είναι η κατάλληλη εκπαίδευση του προσωπικού σε τουριστικούς χώρους. (“Google Books: Best Practice in Accessible Tourism”, 2021).

Για να κατανοηθεί καλύτερα η έννοια της προσβασιμότητας των προορισμών, αξίζει να αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά που χρειάζονται ώστε να θεωρηθεί ένας προορισμός προσβάσιμος:

- Ο προορισμός πρέπει να διαθέτει ένα εύκολα προσβάσιμο και καλά συνδεδεμένο δίκτυο εγκαταστάσεων, υποδομών και μεταφορών.
- Το τουριστικό υλικό πρέπει να περιλαμβάνει σαφείς ενδείξεις προσβάσιμων υπηρεσιών και εγκαταστάσεων. Επιπλέον, θα πρέπει οι πληροφορίες να είναι διαθέσιμες σε εναλλακτικές μορφές.
- Οι δημόσιοι χώροι θα πρέπει να είναι επαρκώς προσβάσιμοι και να συμμετέχουν σε αυτό οι δημόσιοι φορείς.
- οι πολιτιστικές δραστηριότητες (μουσεία, θέατρα, σινεμά) πρέπει να είναι προσβάσιμες σε κατάλληλες μορφές και ο ταξιδιώτης να μπορεί να συμμετέχει και να αναπτύσσει το δημιουργικό, δυναμικό του.
- Τα αστικά και αρχιτεκτονικά περιβάλλοντα πρέπει να διαμορφώνονται κατάλληλα και να είναι εξοπλισμένα με ειδικούς χώρους στάθμευσης, προσβάσιμες τουαλέτες και νιπτήρες, καθώς και σύστημα έκτακτης ανάγκης.
- Οι εγκαταστάσεις διαμονής πρέπει να διαθέτουν δωμάτια που είναι πλήρως προσβάσιμα χωρίς την ανάγκη βοήθειας και εξοπλισμένα με προϊόντα καθημερινής χρήσης, όπως ειδικοί νιπτήρες και τουαλέτες, συστήματα συναγερμού και επικοινωνίας.
- Πρέπει να λαμβάνονται αποτελεσματικά μέτρα για να διασφαλιστεί η ανεξάρτητη κίνηση γύρω από τις πόλεις (οι κύριοι δρόμοι και τα πεζοδρόμια πρέπει να είναι απαλλαγμένα από εμπόδια, να υπάρχουν ειδικές σημάνσεις και να έχουν ευρύ πλάτος ώστε να επιτρέπεται η διέλευση αναπηρικών καρεκλών για τα άτομα με κινητικά προβλήματα).
- Είναι σημαντική η ανάπτυξη πολιτιστικών διαδρομών με προσβάσιμα μέσα όπως προσβάσιμες τουαλέτες, τουριστικά καταστήματα, χώροι ανάπαυσης των ατόμων με αναπηρία, τουριστικά κέντρα πληροφοριών για την ασφαλή περιήγηση των ΑμεΑ στα πολιτιστικά αξιοθέατα του προορισμού.

Η ανάπτυξη του προσβάσιμου τουρισμού απαιτεί το συντονισμό και τη συμμετοχή του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Το υψηλό επίπεδο προσβασιμότητας είναι μία μακροπρόθεσμη διαδικασία, η οποία πρέπει να γίνεται σταδιακά. Το πρώτο βήμα είναι η ενημέρωση των προορισμών σχετικά με την προσβασιμότητα και η κατανόησή της ως παράγοντα βελτίωσης της ποιότητας ζωής και κοινωνίας. Η προσβασιμότητα θα πρέπει να ενσωματωθεί ως βασικό θέμα σε στρατηγικές, προγράμματα και πολιτικές ανάπτυξης και να υπάρχει συνέπεια σε όλες τις σχετικές ενέργειες.

Είναι σημαντική η συνεχής παρακολούθηση και αξιολόγηση της προσβασιμότητας του προορισμού, ως εργαλεία για περαιτέρω βελτίωση. Οι επιτυχημένοι προσβάσιμοι προορισμοί συνδέουν παρόχους υπηρεσιών σε συνεργασίες πολλών μερών, δουλεύοντας μαζί για την προσβασιμότητα στον προορισμό. Με αυτόν τον τρόπο κατανοούνται καλύτερα οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι επισκέπτες ή οι κάτοικοι με τις ανάγκες πρόσβασης στον εκάστοτε προορισμό και εξυπηρετούνται πιο άμεσα. (“Google Books: Accessible Tourism”, 2021).

6.3. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκε η έννοια της προσβασιμότητας και η κατάσταση του προσβάσιμου τουρισμού στην Αθήνα και την Ρώμη. Οι συγκεκριμένοι προορισμοί είναι δύο ιστορικές πόλεις στις οποίες έχει αναπτυχθεί κατά βάση ο πολιτιστικός τουρισμός. Και οι δύο προορισμοί χαρακτηρίζονται από μαζικό τουρισμό και παρουσιάζουν όλο και μεγαλύτερη αύξηση στην επισκεψιμότητα καθ’ όλη την διάρκεια τους έτους, καθώς χρησιμοποιούνται και για σύντομα ταξίδια (city breaks). Επομένως, οι δύο πόλεις με σκοπό την καταπολέμηση του μαζικού τουρισμού και την προώθηση της βιωσιμότητας αναπτύσσουν πολιτικές οι οποίες θα αναπτύξουν τον προσβάσιμο τουρισμό και θα προάγουν ίσες και αξιοπρεπείς επιλογές στα ταξίδια για όλους.

Στην συγκεκριμένη εργασία μελετήθηκε η κατάσταση της προσβασιμότητας στα αξιοθέατα και πολιτιστικά μνημεία των πόλεων, στα ξενοδοχεία και στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, δηλαδή στους τομείς που επηρεάζουν άμεσα το ταξίδι των ατόμων με αναπηρία. Αξιοσημείωτο είναι ότι η σύγκριση των δύο προορισμών γίνεται

με βάση τα κριτήρια που είναι απαραίτητα για να θεωρείται μια ιστορική πόλη προσβάσιμη.

Παρατηρείται ότι και οι δύο πόλεις τα τελευταία χρόνια έχουν κάνει βήματα και έχουν προέβη σε ορισμένες αλλαγές ώστε να βελτιώσουν την προσβασιμότητα τους. Σε αυτό σημαντικό ρόλο έπαιξε και η φιλοξενία των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων, καθώς και η ανάγκη για στροφή σε μια διαφορετική μερίδα της τουριστικής αγοράς για την ανάπτυξη προσβάσιμου τουρισμού. Τα παραπάνω έκαναν τις δύο πόλεις να εντάξουν νέες στρατηγικές προσβασιμότητας στις πολιτικές δράσης. Για την καλύτερη κατανόηση της προσβασιμότητας στις δύο πόλεις μελετήθηκαν τα κριτήρια αξιολόγησης της προσβασιμότητας των ιστορικών προορισμών, όπως φαίνεται και στους παρακάτω πίνακες:

Πίνακας 17: «Συνολική εικόνα προσβασιμότητας στην Αθήνα»

ΑΘΗΝΑ	ΘΕΤΙΚΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΑ
Προσβάσιμες τουριστικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις πολιτιστικού τουρισμού	<ul style="list-style-type: none"> • Καλή πρόσβαση σε μουσεία στο κέντρο της πόλης • Προσβάσιμες τουαλέτες • Δημόσιος χώρος στάθμευσης • Προσβάσιμα αναψυκτήρια εντός των εγκαταστάσεων πολιτιστικού τουρισμού • Σε κάποιες περιπτώσεις δωρεάν είσοδος στα ΑμεΑ εντός των μουσείων • Προσυνεννόηση με τους εργαζόμενους μουσείων για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ΑμεΑ 	<ul style="list-style-type: none"> • Μη επαρκής αριθμός προσβάσιμων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων • Δύσκολη πρόσβαση στην Ακρόπολη λόγω του ανώμαλου εδάφους • Έλλειψη προσβάσιμων ιστότοπων και εφαρμογών • Ελλιπής ενημέρωση του κοινού σχετικά με το θέμα των εμποδίων σε εσωτερικούς χώρους

	<ul style="list-style-type: none"> • Προσβάσιμη ιστοσελίδα υπουργείου πολιτισμού για την ενημέρωση ΑμεΑ 	
Προσβάσιμα ΜΜΜ	<ul style="list-style-type: none"> • Ανακατασκευή εγκαταστάσεων σε Μετρό, Τραμ και Προαστιακό μετά τους Παραολυμπιακούς Αγώνες του 2004 • Ενισχυμένη αστυνόμευση • Εγκατάσταση ανελκυστήρων και προσβάσιμων WC • Απτική επίστρωση στις πλατφόρμες του μετρό • Φωνητικές ανακοινώσεις εντός του μετρό 	<ul style="list-style-type: none"> • Λεωφορεία χωρίς προσβάσιμο εξοπλισμό όπως ράμπες για την είσοδο αναπηρικού αμαξιδίου και χαμηλά δάπεδα • Δεν είναι σε λειτουργία οι ανελκυστήρες όλων των σταθμών του μετρό • Υπηρεσία μεταφοράς κατά παραγγελία για ΑμεΑ μόνο κατόπιν χρέωσης • Έλλειψη αυτόματων εκδοτήριων εισιτηρίων εντός των λεωφορείων
Προσβασιμότητα σε δρόμους – πεζοδρόμια – πεζόδρομους	<ul style="list-style-type: none"> • Υπάρχουν ιστοσελίδες που προτείνουν διαδρομές χωρίς πολλά βήματα για την επίσκεψη στα διάσημα αξιοθέατα από άτομα με κινητικά προβλήματα 	<ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψη ειδικών βοηθημάτων στους κεντρικούς δρόμους (ράμπες, ειδικές σημάσεις, ηχητικές ειδοποιήσεις στους φωτεινούς σηματοδότες) • Έλλειψη απτικών διαδρομών • Ασέβεια των πολιτών στις διαβάσεις πεζών – ασυνειδησία και ελλιπής ενημέρωση για την κατάσταση της αναπηρίας • Κακοδιατηρημένα πεζοδρόμια και πολλά κενά στα λιθόστρωτα
Προσβάσιμα Ξενοδοχεία	<ul style="list-style-type: none"> • Ικανός αριθμός προσβάσιμων ξενοδοχείων στην πόλη με εγκαταστάσεις όπως: 	<ul style="list-style-type: none"> • Ελάχιστος αριθμός ξενοδοχείων με οπτικά βοηθήματα ή με ηχητική καθοδήγηση

	<p>ειδική τουαλέτα με λαβές στήριξης, νιπτήρα χαμηλού ύψους, κορδόνι έκτακτης ανάγκης, ανελκυστήρες για πρόσβαση σε όλους τους ορόφους</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έλλιπής εκπαίδευση του προσωπικού όλων των ξενοδοχείων σχετικά με τις ανάγκες ΑμεΑ
<p>Προσβάσιμες πολιτιστικές διαδρομές</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόταση χρηματοδότησης ενός προγράμματος ανάπτυξης πολιτιστικών διαδρομών σε 18 νομούς της χώρας (2022-2025) • Ευκολότερη μετακίνηση στο ιστορικό κέντρο χάρη στον περιορισμό της κυκλοφορίας σε συγκεκριμένους δρόμους, τη δημιουργία λωρίδων ποδηλάτων και πράσινων πεζοδρομημένων περιοχών και την επέκταση των πεζοδρομίων • Ως το 2022, θα ολοκληρωθεί μια κυκλική διαδρομή 6,8 χλμ. που θα συνδέει τις μεγάλες πολιτιστικές στάσεις της Αθήνας, καθιστώντας τις προσβάσιμες με τα πόδια 	<ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψη προσβάσιμων πολιτιστικών διαδρομών εντός της Αθήνας • Δύσβατα σημεία λόγω παρκαρισμένων οχημάτων ή κακής διατήρησης των πεζόδρομων • Έλλειψη προσβάσιμων WC στις διαδρομές με τα πολιτιστικά αξιοθέατα

Παροχή πληροφόρησης με την χρήση τεχνολογίας	<ul style="list-style-type: none"> • Προσβάσιμες ιστοσελίδες για την πρόταση των ασφαλέστερων διαδρομών για ΑμεΑ • Δημιουργία ιστοσελίδας με χάρτες προσβασιμότητας www.prosvasis.co 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάγκη για περισσότερες εφαρμογές και προσβάσιμο εξοπλισμό για την πληροφόρηση ΑμεΑ όπως υπολογιστές και λειτουργικά συστήματα, ηλεκτρονικά βιβλία, ΑΤΜ, τηλέφωνα • Έλλειψη υπηρεσιών που βασίζονται σε κινητές συσκευές και προσφέρονται από οπτικοακουστικά μέσα και τουριστικές υπηρεσίες
---	--	---

Σε γενικές γραμμές, στην Αθήνα τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί το νομοθετικό πλαίσιο γύρω από την προσβασιμότητα και τον προσβάσιμο τουρισμό. Ήδη από το 2012 ορίζεται η κατάλληλη διαμόρφωση τόσο των εσωτερικών όσο και των εξωτερικών χώρων τουριστικού ενδιαφέροντος και παρέχεται η δυνατότητα μιας ασφαλούς προσπέλασης πολλών κτιρίων από άτομα με ειδικές ανάγκες. Επίσης, οι νόμοι προϋποθέτουν κανόνες προσβασιμότητας και για τα ξενοδοχεία της πόλης τα οποία πλέον οφείλουν να είναι προσβάσιμα. (<https://www.eetaa.gr/>).

Όπως είδαμε υπάρχει μεγάλος αριθμός ξενοδοχείων στο κέντρο της πόλης που παρέχουν τις απαραίτητες προσβάσιμες εγκαταστάσεις. Ωστόσο, τα ΜΜΜ δεν έχουν σχεδιαστεί με κάποιον σαφή σχεδιασμό και δεν δίνεται προτεραιότητα στα εμποδιζόμενα άτομα. Μεγάλος αριθμός ΑμεΑ εμπιστεύεται τις μετακινήσεις του στην πόλη σε ιδιωτικούς φορείς και όχι στα δημόσια ΜΜΜ. Υπάρχουν ακόμη πολλά που πρέπει να διορθωθούν για να είναι όλες οι στάσεις του μετρό και των λεωφορείων προσβάσιμες.

Συνολικά, θα λέγαμε ότι η Αθήνα δεν πληροί όλες τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί καθολικά προσβάσιμη. Πολλοί από τους κεντρικούς δρόμους της πόλης δεν είναι καλοδιατηρημένοι και δεν παρέχουν τις ειδικές εγκαταστάσεις προσβασιμότητας. Η επίσκεψη στην Ακρόπολη και στα δημοφιλέστερα μνημεία της

ιστορικής πόλης ενέχει κινδύνους για τα εμποδιζόμενα άτομα. Επίσης, πολλά δημόσια κτίρια και ιδιαίτερα μουσεία και χώροι τουριστικού ενδιαφέροντος δεν είναι προσβάσιμοι για τα άτομα με αναπηρία, με αποτέλεσμα οι επιλογές του καταναλωτή ως προς τα αξιοθέατα και την ψυχαγωγία να είναι περιορισμένες.

Αντίστοιχα στην Ρώμη παρατηρείται μια μέτρια κατάσταση προσβασιμότητας. Είναι θετικό πως μια πλειοψηφία των μνημείων και των μουσείων εντός του κέντρου της πόλης θεωρούνται προσβάσιμα. Παρ' όλα τα εμπόδια που τίθενται λόγω της παλαιότητας της πόλης και του ανώμαλου εδάφους είναι λίγα τα σημεία στα οποία κρίνεται απίθανη η μετακίνηση των ΑμεΑ. Ακόμη, σε ό, τι αφορά τα ξενοδοχεία υπάρχουν αρκετές επιλογές στο κέντρο της πόλης για να διαλέξουν τα εμποδιζόμενα άτομα ανάλογα με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες τους. Το σύστημα μεταφορών και αυτής της πόλης θεωρείται ελλιπές και δεν έχουν γίνει οι απαραίτητες δράσεις για την βελτίωση της προσβασιμότητας όλων των στάσεων του μετρό και των λεωφορείων. Και σε αυτή την περίπτωση παρατηρούμε ότι τα ΑμεΑ προτιμούν να πληρώνουν σε ιδιωτικούς φορείς την ασφαλή μετακίνηση τους.

Πίνακας 18: «Συνολική εικόνα προσβασιμότητας στην Ρώμη»

ΡΩΜΗ	ΘΕΤΙΚΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΑ
<p>Προσβάσιμες τουριστικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις πολιτιστικού τουρισμού</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ικανός αριθμός προσβάσιμων μουσείων και εκκλησιών • Δωρεάν πρόσβαση σε ορισμένα μουσεία για ΑμεΑ και τους συνοδούς τους • Δυνατότητα δανεισμού αναπηρικών αμαξιδίων σε κάποιους αρχαιολογικούς χώρους • Τοποθέτηση ανελκυστήρων, προσβάσιμων WC, ειδικών ραμπών για αναπηρικά αμαξίδια 	<ul style="list-style-type: none"> • Μη ασφαλής πρόσβαση σε όλους τους ορόφους των μουσείων • Ανάγκη συνοδών για τα ΑμεΑ λόγω μη επαρκών προσβάσιμων εγκαταστάσεων σε όλους τους χώρους των μουσείων και λόγω πολυκοσμίας

	<ul style="list-style-type: none"> • Προσβάσιμες ιστοσελίδες των χώρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος 	
Προσβάσιμα ΜΜΜ	<ul style="list-style-type: none"> • 39 τρένα του μετρό με εγκαταστάσεις για ΑμεΑ: συναγερμοί διακοπής ηχείου, αυτόματο σύστημα ανοίγματος θυρών • Τοποθέτηση ελαστικών φραγμάτων στα τρένα του μετρό για την ασφάλεια των εσωτερικών χώρων μετακινήσεων • Απτική επίστρωση στις πλατφόρμες μετρό • Ειδικοί χάρτες σε στάσεις μετρό για άτομα με προβλήματα όρασης, σήμανση στάσεων στις πλατφόρμες, ανελκυστήρες με σύστημα Μπράιγ, σημάσεις με ευανάγνωστη γραφή 	<ul style="list-style-type: none"> • Μη επαρκής αριθμός προσβάσιμων λεωφορείων • Λεωφορεία που σταματούν μακριά από κράσπεδα λόγω σταθμευμένων αυτοκινήτων • Ασυνειδησία πολιτών σχετικά με τα εμποδιζόμενα άτομα • Ανεπαρκής κάλυψη του ιστορικού κέντρου της πόλης από το μετρό • Ανεπαρκής αριθμός ανελκυστήρων σε όλες τις στάσεις μετρό • Μη προσβάσιμη ιστοσελίδα συστήματος δημόσιας συγκοινωνίας
Προσβασιμότητα στους δρόμους της πόλης	<ul style="list-style-type: none"> • Ανακατασκευή ορισμένων δρόμων και πλατειών για την περιήγηση ατόμων με κινητικά προβλήματα 	<ul style="list-style-type: none"> • Σκαλοπάτια σε αρκετά σημεία της πόλης, ανώμαλοι χωματόδρομοι, πέτρινες οδοί, σπασμένα πλακάκια στους δρόμους και κενά ανάμεσα στους κυβόλιθους
Προσβάσιμα Ξενοδοχεία	<ul style="list-style-type: none"> • Προσβάσιμες εγκαταστάσεις σε ξενοδοχεία όπως: τουαλέτες με λαβές στήριξης, υπερυψωμένες τουαλέτες, ντους για πρόσβαση ΑμεΑ • Τοποθέτηση ανελκυστήρων για 	<ul style="list-style-type: none"> • Μικρός αριθμός προσβάσιμων ξενοδοχείων σε σχέση με τον συνολικό αριθμό ξενοδοχείων της πόλης • Μικρός αριθμός ξενοδοχείων με οπτικά βοηθήματα και ηχητική καθοδήγηση

		<p>πρόσβαση σε όλους τους ορόφους και προσβάσιμες τουαλέτες στα λόμπι και στα εστιατόρια</p> <ul style="list-style-type: none"> • Διαμόρφωση ολόκληρων κοινόχρηστων χώρων για την μετακίνηση ατόμων με κινητικές δυσκολίες με την χρήση ειδικών ραμπών 	
Προσβάσιμες διαδρομές	πολιτιστικές	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία ενός πιλοτικού μονοπατιού στο Τίβολι, στον κήπο της Villa d'Este και στο Ιερό του Ercole Vincitore, με νέα βοηθήματα, πάνελ αφής σε γραφή Braille για άτομα με προβλήματα όρασης • Προσβάσιμη διαδρομή εντός των Λουτρών του Καρακάλλα 	<ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψη προσβάσιμων πολιτιστικών διαδρομών μέσα στην πόλη της Ρώμης • Απαραίτητοι οι συνοδοί των ΑμεΑ λόγω των κινδύνων του ανώμαλου εδάφους σε πολλά σημεία • Έλλειψη προσβάσιμων WC σε αρκετά σημεία των κεντρικών δρόμων
Παροχή πληροφόρησης με την χρήση τεχνολογίας		<ul style="list-style-type: none"> • Προσβάσιμες οι ιστοσελίδες πολλών χώρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος • Ιστοσελίδα που προτείνει ξενοδοχεία και προσβάσιμα μνημεία ανάλογα τον τύπο αναπηρίας και την περιοχή της πόλης www.opentourism.it 	<ul style="list-style-type: none"> • Μη προσβάσιμη ιστοσελίδα συστήματος δημόσιας συγκοινωνίας • Έλλειψη προσβάσιμου εξοπλισμού για την πληροφόρηση ΑμεΑ όπως υπολογιστές και λειτουργικά συστήματα, ηλεκτρονικά βιβλία, ΑΤΜ, τηλέφωνα • Προσβάσιμες ιστοσελίδες κυρίως από ιδιωτικούς και όχι δημόσιους φορείς

Και οι δύο πόλεις παρατηρούμε ότι ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη του προσβάσιμου τουρισμού, αλλά δεν έχουν αναπτύξει όλες τις απαραίτητες στρατηγικές για να γίνουν οι απόλυτοι προσβάσιμοι προορισμοί, σύμφωνα με τα κριτήρια που επιβάλλουν οι ευρωπαϊκοί διαγωνισμοί προσβασιμότητας. Επιπρόσθετα, η πληροφόρηση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες μέσω διαδικτύου, η οποία κρίνεται μέγιστης σημασίας για

την προετοιμασία και την εξέλιξη του ταξιδιού των συγκεκριμένων καταναλωτών δεν έχει σημειώσει μεγάλη πρόοδο. Και στις δύο πόλεις δεν υπάρχει κάποιος επίσημος οδηγός πρόσβασης ο οποίος να καλύπτει όλες τις πληροφορίες σχετικά με τις προσβάσιμες λύσεις σε όλους τους τομείς του ταξιδιού. Υπάρχουν κάποιες ιστοσελίδες κυρίως από ιδιωτικούς φορείς οι οποίες παρέχουν πληροφορίες, αλλά δεν υπάρχει μια έγκυρη ιστοσελίδα στην οποία να έχουν πρόσβαση όλα τα ΑμεΑ και να λαμβάνουν πληροφόρηση για τα σύγχρονα δεδομένα προσβασιμότητας. Μάλιστα, οι περισσότερες ιστοσελίδες που παρέχουν πληροφορίες προσβασιμότητας διατίθενται μόνο στην ιταλική γλώσσα, γεγονός που δυσχεραίνει την ενημέρωση όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η Ρώμη διαθέτει περισσότερα προσβάσιμα δημόσια κτίρια από την Αθήνα και γενικά θεωρείται πιο ασφαλής η περιήγηση μέσα στο ιστορικό κέντρο της. Και οι δύο πόλεις έχουν κάνει σημαντικά βήματα στην βελτίωση της προσβασιμότητας των ξενοδοχείων, αλλά δεν παύουν να αντιμετωπίζουν προβλήματα στον τομέα των δημόσιων συγκοινωνιών, καθώς αυτές σε αρκετά σημεία δεν είναι προσβάσιμες. Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι και οι δύο πόλεις στην προσπάθειά τους να βελτιώσουν την προσβασιμότητα, αντιμετωπίζουν πολυάριθμες προκλήσεις, όπως όλες οι ιστορικές πόλεις οι οποίες μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία. Οι προκλήσεις αυτές αφορούν κυρίως στα εμπόδια της μορφολογίας του εδάφους και τις παλιές υποδομές, στην ελλιπή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών στα θέματα αναπηρίας, καθώς και τον ελλιπή στρατηγικό σχεδιασμό.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από την παρούσα εργασία συμπεραίνεται η ανάγκη καθιέρωσης ενός μοντέλου βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό και η ανάγκη ανάπτυξης προσβάσιμου τουρισμού για την ικανοποίηση όλου του τουριστικού συνόλου καταναλωτών. Πράγματι, οι ανάγκες για την βελτίωση της προσβασιμότητας στις ιστορικές πόλεις είναι αυξημένες, καθώς όπως είδαμε υπάρχει αρκετά μεγάλος αριθμός εν δυνάμει τουριστών με κάποιας μορφής αναπηρία, οι οποίοι ενδιαφέρονται να επισκεφθούν προορισμούς με έντονα στοιχεία πολιτισμού και κουλτούρας.

Καθοριστικό ρόλο στην βελτίωση της προσβασιμότητας παίζει η εφαρμογή ενός στρατηγικού σχεδιασμού στους προορισμούς και η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων τουρισμού, είτε δημόσιων, είτε ιδιωτικών. Για τον σχεδιασμό αυτόν οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επιμέρους προορισμών και ειδικά των ιστορικών πόλεων οι οποίες διαθέτουν ιδιαίτερη μορφολογία. Επίσης, πρέπει να εξετάζονται οι διαφορετικές μορφές αναπηρίας, οι οποίες γεννάνε διαφορετικές ανάγκες όταν τα ΑμεΑ επισκέπτονται μια πόλη.

Η συμμετοχή όλων των υπεύθυνων φορέων, σε συνδυασμό με το σύνολο των πολιτών οι οποίοι πρέπει να είναι σωστά πληροφορημένοι και ευαισθητοποιημένοι γύρω από το φαινόμενο της αναπηρίας και του προσβάσιμου τουρισμού θα δημιουργήσουν και θα υλοποιήσουν ένα όραμα που αφορά στην ανάπτυξη ενός απόλυτα προσβάσιμου προορισμού. Ο προορισμός αυτός θα έχει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των υπολοίπων. Σημαντική κρίνεται ακόμη η αξιολόγηση των μέτρων του σχεδιασμού και η αναδιατύπωση τους όταν αυτό χρειάζεται.

Μέσα από τον συνδυασμό της προσπάθειας των επαγγελματιών του τουρισμού, αλλά και της ενημέρωσης ενός μεγάλου μέρους των πολιτών θα επιτευχθούν οι στόχοι προσβασιμότητας και η ελευθερία και η ισότητα όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων στον τουρισμό. Συμπερασματικά, ένας προσβάσιμος προορισμός προωθεί πάνω απ' όλα την ανάπτυξη βιώσιμου, ποιοτικού τουρισμού, εδραιώνει την εικόνα και την προβολή της πόλης στον υπόλοιπο τουριστικό χάρτη και καταπολεμά τις επιπτώσεις που έχει ο μαζικός τουρισμός καθώς επενδύει σε πιο ιδιαίτερους καταναλωτές, οι οποίοι συμβάλλουν θετικά και στην τοπική οικονομία του προορισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- **Ελληνική Βιβλιογραφία**

Βενετσανοπούλου Μ. (2006). Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Ιστορική εξέλιξη, Θεσμικό πλαίσιο. Αθήνα: Interbooks.

Ηγουμενάκης Ν. (1999). Τουριστικό Μάρκετινγκ. Αθήνα: Interbooks.

Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001). Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον. Αθήνα: Κριτική.

Σιταράς Θ. & Τζένος Χ. (2007). Εισαγωγή στην θεωρία του Τουρισμού. Αθήνα: Interbooks.

Σωτηριάδης Μ. & Φαρσάρη Ι. (2009). Εναλλακτικές και ειδικές μορφές Τουρισμού: Σχεδιασμός Management και Marketing. Αθήνα: Interbooks.

- **Ξένη βιβλιογραφία**

S. Darcy, T. Dickson (2009). Sociology: Journal of Hospitality and Tourism Management. Amsterdam: Elsevier Ltd.

- **Ηλεκτρονικές Πηγές**

Accessible dream: Έργο: «Αγία Νάπα - Ρέθυμνο: Καθολικά Προσβάσιμες Πόλεις» (2020). Ανακτήθηκε από: <https://www.accessibledream.com/news/Ergo-%C2%ABAgia-Napa---Rethumno-Katholika-Prosbasimes-Poleis%C2%BB-9>

Accessible Italian Holiday: Rome wheelchair accessible tours Italian tours with adapted transportation (2021). Ανακτήθηκε από: <https://www.accessibleitalianholiday.com/rome-accessible-tours/>

Accessible tourism: Οδηγός Προσβάσιμου Τουρισμού (2021). Ανακτήθηκε από: https://www.accessibletourism.org/resources/20180812_enat_greek_3_io3-_policy-makers_kp-20180817.pdf

Capsulet Accelerator: Προσβάσιμος Τουρισμός (2021). Ανακτήθηκε από: <https://www.capsuletaccelerator.gr/el/giati-se-afora-o-prosvasimos-tourismos/>

Esamea: Αναπηρία, ένα ζήτημα σε εξέλιξη (2020). Ανακτήθηκε από: <https://www.esamea.gr/did-you-know?tmpl=component>

Eur-lex.europa.eu: Αιτιολογική Έκθεση (2020). Ανακτήθηκε από: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0383R\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0383R(01)&from=EN)

Europa.eu: Ολυμπιακοί Αγώνες 2004: 5 σημαντικά έργα για την Αθήνα (2011). Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/themes/olympic/pages/focus_el.htm

European Union: Οδηγός Προσβάσιμου Τουρισμού, Μέρος 3, Φορείς Χάραξης Πολιτικών (2021). Ανακτήθηκε από: https://www.accessibletourism.org/resources/20180812_enat_greek_3_io3-_policy-makers_kp-20180817.pdf

Fastravel: Ρώμη (2021). Ανακτήθηκε από: <http://www.fastravel.gr/travel-guide/romi>

Google Books: Accessible Tourism (2021). Ανακτήθηκε από: https://books.google.gr/books?id=5__OBQAAQBAJ&pg=PA300&dq=accessibletourism&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwjetoSMrLXuAhVwMOwKHawqDmYQ6AEwAnoECAUQAQ#v=onepage&q=accessibletourism&f=false

Google Books: Accessible Tourism (2021). Ανακτήθηκε από: https://books.google.gr/books?id=5__OBQAAQBAJ&pg=PA300&dq=accessibletourism&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwjetoSMrLXuAhVwMOwKHawqDmYQ6AEwAnoECAUQAQ#v=onepage&q=accessibletourism&f=false

Google Books: Best Practice in Accessible Tourism (2021). Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr/books?id=NwLPBQAAQBAJ&pg=PA35&dq=accessibletourism&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwjetoSMrLXuAhVwMOwKHawqDmYQ6wEwAXoECAMQAQ#v=onepage&q=accessibletourism&f=false>

Google Books: Cultural Tourism in Europe (2021). Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr/books?id=xroeAQAAMAAJ&pg=PA220&dq=cultural+tourism+and+accessibility&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwicwaSNrrXuAhXHt6QKHSSVA BIQ6wEwAXoECA YQAQ#v=onepage&q=cultural%20tourism%20and%20accessibility&f=false>

Google Books: The Rough Guide to Rome (2021). Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr/books?id=OjxgCwAAQBAJ&pg=PT64&dq=accessible+touri>

sm+in+rome&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwib2rvBjPbuAhUGzqQKHQkGAM8Q6w
EwAHoECAYQAQ#v=onepage&q=accessible%20tourism%20in%20rome&f=false

Greece travel: Breaking Through the Disability Barriers in Greece (2020). Ανακτήθηκε από: <https://www.greecetravel.com/handicapped/alexia.html>

Icomos.org: Charters of Tourism (2021). Ανακτήθηκε από: https://www.icomos.org/charters/tourism_greek.pdf

Odysseus.culture.gr: Μνημεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2020). Ανακτήθηκε από: <http://odysseus.culture.gr/h/2/gh21.html>

Opengov.gr: Άρθρο 10 – Πολιτιστικός τουρισμός - Υπουργείο Τουρισμού (2020). Ανακτήθηκε από: <http://www.opengov.gr/tourism/?p=1442>>

Press, T.: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO) (2020). Ανακτήθηκε από: <https://tourismpress.gr-unwto/>

Sadas-pea: Η πρόσβαση και εξυπηρέτηση των ΑμεΑ σε μουσεία, πολιτιστικούς χώρους και μνημεία της Ελλάδας (2020). Ανακτήθηκε από: <https://www.sadas-pea.gr/i-prosvasi-ke-exipiretisi-ton-amea-se-mousia-politistikous-chorous-ke-mnimia-tis-elladas-architektones/>

Sage Traveling: Athens Accessible Travel for Disabled Visitors (2021). Ανακτήθηκε από: <https://www.sagetraveling.com/athens-accessible-travel>

Sage Traveling: Rome Disabled Access Review (2021). Ανακτήθηκε από: <https://www.sagetraveling.com/Rome-Disabled-Access>

Sustainable Greece: Ρέθυμνο – Μια Προσβάσιμη Πόλη (2020). Ανακτήθηκε από: <https://observatory.sustainablegreece2020.com/gr/practice/re8ymno-mia-prosbasimh-polh.1287.html>

Take a tour: Ρώμη Αξιοθέατα - Τα καλύτερα Αξιοθέατα της Ρώμης | Ταξίδια Take A Tour (2021). Ανακτήθηκε από: <https://www.takeatour.gr/rome/axiotheata/>

Unesco.org.cy: Cyprus National Commission For UNESCO - Σύμβαση Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (2021). Ανακτήθηκε από: <http://www.unesco.org.cy/Programmes->

Symbasi_Pagkosmias_Politistikis_kai_Fysikis_Klironomias,GR-PROGRAMMES-04-01-01,GR

UNESCO: World Heritage and Tourism in a Changing Climate (2016). Ανακτήθηκε από: <https://whc.unesco.org/en/tourism-climate-change/>

United Nations: Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και Προαιρετικό Πρωτόκολλο (2021). Ανακτήθηκε από: <https://unric.org/el/?s=%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7+%CE%B3%CE%B9%CE%B1+%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%B1>

Unwto.org: Statistics | UNWTO (2021). Ανακτήθηκε από: <https://www.unwto.org/statistics>

WHO: World Report on Disability (2020). Ανακτήθηκε από: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf

Wikipedia: Προσβασιμότητα (2020). Ανακτήθηκε από: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BC%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1>

Αυτές είναι οι δέκα αρχαιότερες πόλεις στον κόσμο [εικόνες] (2014, Δεκέμβριος 1) Ανακτήθηκε από: <https://www.iefimerida.gr/news/180962/aytes-einai-oi-deka-arhaiotes-poleis-ston-kosmo-eikones>

Δημητρακόπουλος (2015). Τουρισμός Προσβάσιμος σε όλους. Ανακτήθηκε από: <https://www.dw.com/el/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B2%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%83%CE%B5-%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%85%CF%82/a-18521932>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Βραβείο πόλης φιλικής προς τα άτομα με αναπηρία (2021). Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1141&langId=el>

Καρατσώλης (2018). Πολιτιστική Κληρονομιά και Οικονομική Ανάπτυξη Ανακτήθηκε από: <https://nomosphysis.org.gr/18567/politistiki-klironomia-kai-oikonomiki-anartyksi-2/>

Κυπριακή Δημοκρατία: Σχεδιάζοντας για όλους (2021). Ανακτήθηκε από:
<http://www.mcw.gov.cy/mcw/dbpd/disabledaccess.nsf/index/index?opendocument>

Κυπριακή Δημοκρατία: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως (2021). Ανακτήθηκε από:
http://www.moi.gov.cy/moi/tph/tph.nsf/page38_gr/page38_gr?OpenDocument&print

Λιανόπουλος (2011) Μ. Articles – Αρχιτεκτονικές Ματιές – Η χάρτα της Αθήνας και το ιστορικό της πλαίσιο (Β μέρος). Ανακτήθηκε από:
<https://www.greekarchitects.gr/gr/>

Νόμος 1400/2013, άρθρο 4, παρ. 1, Ισότητα των Ελλήνων. Ανακτήθηκε από:
http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=ICH6YCMIYLJ3E5GOV2YQBDEJQS81FE&apof=1400_2013&info=%D0%CF%CB%C9%D4%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C22

Νόμος 2831/2000, άρθρο 28, παρ. 3, Ειδικές Ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Ανακτήθηκε από: <https://www.e-forologia.gr/lawbank/document.aspx?digest=FDDA331A5BC97010.289834E26FB8&version=2000/06/13>

Νόμος 3028/2002, άρθρο 3, παρ. 1, Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α-153/28-6-2002)

Νόμος 3028/2002, άρθρο 3, παρ. 2, Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς, Βασικές Διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α-153/28-6-2002)

Νόμος 4067/2012, άρθρο 26, παρ. 1, Ειδικές Ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση Ατόμων με Αναπηρία ή εμποδιζόμενων ατόμων. Ανακτήθηκε από: <https://www.e-forologia.gr/lawbank/document.aspx?digest=42482DF0CE7746B0.2726B4B5F9F8&version=2012/04/09>

Στη Γαλλική πόλη Λυών το Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης 2018 (2017, Δεκέμβριος 6). Ανακτήθηκε από: <http://europedirect.eliamep.gr/sti-galliki-poli-lyon-vravio-prosvasimis-polis-2018/>

Τερζής Γ. Π., (2002, Μάιος 21). Δωρεάν διακοπές με την Εργατική Εστία. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/society/119224/dorean-diakopes-me-tin-ergatiki-estia/>

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: Νέος Οικοδομικός Κανονισμός, Άρθρο 26:Ειδικές ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση ατόμων αναπηρία ή/και εμποδιζόμενων ατόμων (2021). Ανακτήθηκε από: <http://www.opengov.gr/minenv/?p=3923>

Χανιά: Διεκδικούν τον τίτλο της Ευρωπαϊκής Προσβάσιμης Πόλης 2020 (2019, Οκτώβριος 24). Ανακτήθηκε από: <https://www.tanea.gr/2019/10/24/greece/xania-diekdikoun-ton-titlo-tis-eyropaikis-prosvasimis-polis-2020/>